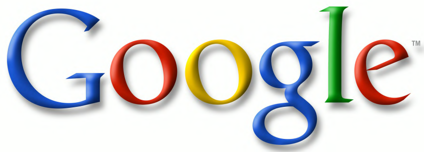

Google

NADBISKUPIJSKA KANCELARIJA KATOLIČKE AKCIJE
ZAGREB

MIRKO BOGOVIĆ.

PJESNIČKA DJELA.

SVEZAK PRVI.

DRAME:

MATIJA GUBEC. — STJEPAN, POSLJEDNJI KRALJ BOSANSKI.

ZAGREB 1893.

NAKLADA «MATICE HRVATSKE».

TISAK KARLA ALBRECHTA.

edju hrvatskim piscima, koji su obradjivali liepu knjigu u crno doba absolutizma, iztiče se ime pokojnoga pjesnika Mirka Bogovića. Svojim pjesmama, pripoviestima i dramama umio je Mirko Bogović u svoje vrieme ugrijati mnogu mladu hrvatsku dušu, a nema sumnje, da će ovaj žar njegove poezije osjećati i sadašnji čitatelji.

Kako su pokojnikova djela gotovo sva razpačana, odlučila je »Matica Hrvatska« uz privolu prevriedne pjesnikove gospodje udove, da u tri svezka objelodani pjesnička djela Mirka Bogovića, te u ovom prvom svezku iznosi njegove dvie tragedije. »Matica Hrvatska« u tom se ne drži kronologije, nego počinje sa dramama naprosto poradi toga, jer želi, da u svojem beletrističnom viencu ove godine podade vriednim članovima i koji domaći cviet sa polja dramatične umjetnosti.

Pokojnik je za života pomišljao sâm na novo izdanje svojih tragedija, pa je izpravio jezik prema dojakošnjem napredku naše knjige i preudesio neke prizore prema izkustvu, koje je stekao, pošto su se tragedije prikazale na pozornici. Urednik ovoga izdanja g. Milivoj Šrepel promienio je u tekstu po potrebi neke sitnice u pravopisu i u oblicima.

Opis pokojnikova života i ocjena njegova pjesničkoga rada izaći će u trećem svezku.

U Zagrebu 14. listopada 1893.

M. H.

MATIJA GUBEC, KRALJ SELJAČKI.

TRAGEDIJA U PET ČINA.

LICA.

TAHI FRANJO, knez, kralj. savjetnik, meštar konjušnikâ i vrhovni kapetan kanižkih konjanika, vlastnik Stubice i Susjeda.

KEGLEVIĆ MATIJA, knez,
ALAPIĆ GAŠPAR, knez,
ZRINJSKI GJURO, knez,
PLOVDIN VLADISLAV, bogat plemić i nećak Tahov,
} glavni vojvode vojske plemićke.

GUBEC MATIJA, seljak i glava cieloga seljačkog ustanka.

GREGORIĆ ILIJA,
PASANEC ANDRIJA,
POZEBEC NIKOLA,
LEPOIĆ VINKO,
GOZETIĆ GREGUR,
} seljaci i glavni vodje vojske seljačke.

MARKO, sliep starac, tast Gubčev.
JELENA, iz plemena Zrinjskoga, supruga Tahova.
STANA, kći Gubčeva i zaručnica Gregorićeva.
DORA, supruga Pozebčeva.
MARA, kći Pozebčeva i zaručnica Pasančeva.
ŠKANJEC VID, špan Tahov.
TAMNIČAR.
PISAR KEGLEVIĆEV.
TRI GRADJANINA ZAGREBAČKA.

Plemići, seljaci, vojska jedne i druge strane.

Čin biva na Stubici i u obližnjoj okolici od početka god. 1572. do god. 1573., samo u petom činu posljednja četiri prizora bivaju u Zagrebu god. 1573.

ČIN PRVI.

PRIZOR PRVI.

Stubička gora. GUBEC sa sjekirom na ramenih i STANA — stupe iz šume.

STANA. Kad se jutros s doma podigosmo,
Uprav svanu i ogranu sunce,
A sada je jurve oskočilo
Dost' visoko, a mi ipak nismo
Još na mjestu, kako mi se čini.
A nuder mi kaži, hoćemo li
Skoro doći k onoj krčevini,
Gdje si nakan usjeć vitu jelu,
Kojano će biti greda našoj
Novoj klieti?

GUBEC. Još se strpi malo,
Skoro ćemo tamo doći. (Smiešeći se.
Gle, gle,
Zar si valjda jur sustala dovle?

STANA. Ti se šališ; ta znaš, dragi otče,
Da su u mene hitre mlade noge,
Te bih se ja natjecala s vilom,
A kamo li dovle da sustanem . . .
Ali mene — da ti pravo kažem —
Nije nikad tako još visoko
Do sad bilo u toj tavnoj gori,
Gdje mi sve je pusto, nepoznato,
Te bih sáma lako zalutala,

Ne znajući ovih gorskih staza
Kao dolje niže, gdje sam mnokrat
Stado pasla kao pastirica,
I jagode u kozule brala,
Baš kô sada što ih ubrat želim,
Jesu l' sbilja tako liepe i dobre,
Kô što čujem.

GUBEC. Ne znam, ima l' igdje
Ljepših, nego baš u krčevini,
Kud idemo... Ta upravo zato
Zvao sam te, da me pratiš.

STANA. Hvala,
Dragi otče, a ja ću nabrati
Dva kozula, i to uprav liepih,
Te odnieti jedan u Stubicu
Milostivoj i dobroj kneginji,
Drugi pako podati ću milom
Djedu svomu, koj' ih rado jede. (Opazivši cvieće, što oko grma bujno cvate — radostno.)
Ala liepih planinskih ružica,
I ljubicâ! (Pristupi k cvieću.)
Ah kako miriše!
Molim, dragi otče, čekaj malo,
Dok uberem nešto cvieća toga,
Da sastavim liepu kitu s njega. (Gubec stane, te se podboči na sjekiru, dočim Stana oko njega cvieće bere. — Čuje se podalje lovački rog, Stana se prene — strašivo.)
A što je to bilo?

GUBEC. Što bi bilo,
Rog lovački. (Dosjetiv se nečemu.)
Zbilja, sad se sjećam,
Da knez Tahi sa svojimi gosti,
Štono su mu došli u pohode,
Uprav danas lov u gori lovi.

STANA (opet bere cvieće).
Da, da, dragi otče, tako jeste,
Sad se sjećam... Ta zato je morô

I Ilija, kanoti kmet knežev,
S ostalimi poći k ovoj hajci,
Da zvier goni... A šta misliš, otče,
Hoće l' opet lovci ubit medu,
Ko što lani, gdje baš tri ubiše?

GUBEC. Može biti, jer ih u toj gori
Ima.

STANA. Medvjed zvier je goropadna.

GUBEC (uzdišuć duboko — ozbiljno).
Ima, diete, još goropadnijih
Na tom svietu zvieri. (Nešto se duboko zamisli, ali pošto opet, i to na blizu, začuje rog, prene se kao iza sna, te Stani — što je k njemu priskočila — ozbiljno.)
Hajdmo sada. (Oboje jur hoće da podju dalje, ali se u taj par na blizu začuje silno neko šuškanje, zatim nedaleko od njih puče puška, na što se pojavi strašna lomnjava granja, te odmah zatim strašiv uzklik:)
«Jao, za Boga! U pomoć!... U pomoć!...»

GUBEC. Netko u pomoć viče. (Stani, govoreć joj hitro:)
Tu ostani,
Dok se vratim; a ja idem brzo,
Da pomognem, ako je moguće,
Nevoljniku. (Ode brzo onamo, odakle se čuo glas, dočim Stana zaostaje.)

STANA (glasnije). Čekat ću te ovdje.
(Gubca u šumi nestane.)

PRIZOR DRUGI.

STANA sáma, gledajući nježno onamo, gdje joj u šumi nestade otca.

Mili Bože, ala ti je dobar,
Svakom' odmah i rado priskoči
U nevolji, a kad je pomogô
Komu krepko, tada mu ozbiljno
Lice zasja zrakom od radosti,
Ah, dobar je, da ne može bolji...

Ali evo sasvim zaboravih
Na to cvieće, od kojeg ću savit
Liepu kitu, te njom jošte danas
Darovati dragog mog Iliju,
Kad se vrati s hajke, te u večer
Po navadi svojoj k nam navrati
Na razgovor s otcem, s djedom sliepim,
Pa i sa mnom, što je najvažnije. (Stanka — nježno i vatreno.)
Ala ti ga silno, silno ljubim!
Sve mi srce igra, kad na njega
Tek pomislim, kamo l' kad ga vidim.
Ali i jest vriedan, da ga ljubim,
Prost je seljak, Bog i duša, ali
Srce mu je plemenito, hrabro,
Te ga većma resi u surini,
Nego da se srcem prem himbenim
U gospodske haljine odieva. (Ozbiljnije.)
I moj otac, dapače i djedo,
Koj' izkusi mnoga zla na svietu,
Te poznaje ljude — oba štuju
Mog Iliju, što će mnogo reći,
Pa baš zato milo im bijaše,
Kada mi je došô onomadne
U snuboke, te me izprosio. (Smiešeći se, šaljivo.)
Eto sve se na tom svietu mienja:
Sad sam evo pod partom djevojka,
Za dva tjedna pako, ako Bog da — (stidljivo i nježno)
Bit ću mlada jur pod pečom snaša... (Radostno.)
To će biti liepo, a tim ljepše,
Što se moja drugarica Mara
Sa Pasancem, zaručnikom svojim,
U dan isti vjenča, kadno i ja. (Opazi na lievoj strani iza grmlja cvieće.)
Ala liepog smilja eno ondje,
Pa i njega hoću da uberem
U kiticu, dok se otac vrati. (Odtrči onamo, gdje opazi cvieće.)

PRIZOR TREĆI.

GUBEC podupirući TAHA dolazi; — njih sliedi PLOVDIN, a njega ŠKANJEC, sa šeširom u ruci.

PLOVDIN (Tahu). A kako ste, je li bolje?

TAHI. Jeste.
Malko hoću još da odpočinem,
Dok se sasvim opet oporavim,
Zatim pako nastavit se ima
Lov do kraja. (Sjedne na odsječak stiene.)

PLOVDIN. Kako se, ujače,
Sve to sbilo?

TAHI. Bogme, zlo se poče,
Al' za čudo ipak dobro svrši.
Slušaj, kako 'e bilo: Nedaleko
Baš odavle stajô sam na dobrom
I poznatom od starine mjestu,
Kud prolaze rado potjerane
Hajkom zvieri... Za dugo ne bilo,
Al' eto ti staroga medvjeda
Iz ležaja valjda svog dignuta,
Gdjeno dodje uprav proti meni,
Ja nišanih, ali — vrag bi znao! —
Da li mi se ruka iznevjeri,
Ili oko — dosta, puška puče,
Medvjed pako, samo lako ranjen,
Ali biesan, ne znajuć za šalu,
Skoči k meni, te me obuhvati,
A sigurno bi me ugnjavio bio,
Da nij' u čas dobar i na glas moj
Priskočio taj odvažni seljak, (pokaže na Gubca)
Te sjekirom ubio biesnog medu.

PLOVDIN. Ja i špan vaš čuli smo s daleka,
Kako u pomoć glasno poviknuste,
Te smo k vama odmah pohitili,
Ali u to već vas ovaj spasi.

TAHI. Tako jeste, da nij' njega bilo,
Vaša pomoć bila bi prekasno
Došla. (Gubcu.)
Zbilja, kaži, odakle si,
Kako li se zoveš?

GUBEC. Ja sam s bliza.
Ovkraj izpod gore, gdje ponosno
Mlad se hrastik širi, tu mi j' kuća,
Ime mi je pako Matjaš Gubec.

TAHI (skoči i plane). Ti si Gubec?

ŠKANJEC (stupiv malko napried). On je glavom, kneže.

TAHI (Gubcu — umjerenije). Sreća te je tvoja sad naniela,
Što si meni evo spasio život,
Jer drugčije —

GUBEC (hladnokrvno i umjereno). Šta bi bilo, kneže?

TAHI (gnjevno). Šta bi bilo? — pitaš — a zar misliš,
Da ja ne znam, kakova si ptica? (Stanka.)
Ti si, znam ja, čovjek pogibeljan. (Gnjevno i porugljivo.)
Nuder kaži, zar se ti ne sjećaš
Prošlog ljeta, gdje kmetovi moji
Iz Stubice i izpod Susjeda
Proti meni jadni ustadoše,
Odreknuv se poslušnosti svoje
Prama meni?

GUBEC. Ja se dobro sjećam.

TAHI (porugljivo). Nuder kaži, nije l' tu i tvoga
Masla bilo?

GUBEC. Nije, gospodine.

TAHI (gnjevno). Lažeš, mužu!

GUBEC (za čas plane uvriedjen, ali se umiri odmah, ponosito).
Gospodine kneže,
Ja, da znate, nikada ne lažem.

TAHI. A zar misliš, da ja nisam čuo,
Kako k tebi skoro svi seljaci

Okolice ove svedj dolaze,
Da ih mudrim savjetuješ svjetom.

GUBEC. Istina je, kadšto koji dodje,
Ne znajući u nevolji, što će,
Te me pita, a ja mu tad kažem
To, što mislim, da bi dobro bilo. (Svečano.)
Ali, tako meni Bog pomogô!
Ja kmetova vaših ni najmanje
Poticao nisam, da ustanu
Proti vama, dapače sam mnoge
Svjetovao, da se prodju bune,
Jer sam napried znao, da će biti
Iza toga još gore po kmete
Nego l' prije.

TAHI. To si pogodio,
Jer im sada bogme nije bolje,
A biti će, tvrda vjera! od sad
Sve to gore. Kmetu treba uzde
Popritegnut, da miruje posve,
Tako valja!

GUBEC. Ej, ne valja tako,
Već ako vam štogod do tog stalo,
Da miruje sirotinja kmetska,
To vi njojzi bud'te milostivi,
A ne do sad kô što ste joj bili
Strog gospodar bez milosti svake.

TAHI (sa gnjevnom porugom). Gle ti njega! a kako ti smiješ
Meni u brk takve sborit rieči?

GUBEC (mirno). Zašto ne bih istine kazivô,
Gospodine kneže? — Rieč je stara:
Pravo ori, a dobro govori,
Pa se ne boj ni u gori vuka.

TAHI (razdražen — gnjevno). Šuti, kmete!

GUBEC (svedj mirno). Gospodine kneže,
Pomislite, da ja vaš kmet nisam.

TAHI. Svejedno je, bio čij mu drago,
Pazi samo, da te luda glava
Ne prevari . . . (Umjerenije.)
Za sada ti praštam
Drzovitost, kojom me uvriedi —
Idi! — (Mahne Gubcu rukom za znak, da odlazi, na što se Gubec jur krene, da ide, ali se Tahi u taj par nešto predomisli, te izvadiv kesu, poviče:)
Stani! — evo ti, da znadeš,
Kada život spasi knezu Tahu. (Baci pred Gubca kesu s novci.)

GUBEC (ne hoteći kese dići — ponosito).
Aja, kneže, nisam ja rad toga,
Već rad Boga, štono ga u pomoć
Prie sazvaste, vama priskočio,
I to ne kô prosti seljak knezu,
Već kô čovjek čovjeku u nuždi. (Taha te rieči očevidno smute; Gubec se medjutim obazire, a zatim glasno zovne:)
Oj Stanice, diete moje, gdje si?

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji i STANA stupivši napried iza grma.

STANA. Evo mene, dragi otče, evo! (Poleti k otcu, te ga uzme za ruku.)

PLOVDIN (upre oči u Stanu — zatim poluglasno i strastno).
Mili Bože, čuda nevidjena!
Tako meni vjere i poštenja,
To je pravi uzor ljepotice. (Pristupi bliže k Stani, dočim Stana jur hoće da podje s otcem — umiljato:)
Stani, dušo, jošte malo.

GUBEC (stane s kćerkom — ozbiljno Plovdinu).
Što je?

PLOVDIN (ne hajući za rieč Gubčevu primakne se sasvim k Stani — strastno).
Stani malko, da te nešto pitam. (Hoće da primi Stanu za ruku, ali mu ona ruku odmiče.)
Odakle ti ta preliepa kita?
Daj ju meni!

STANA (dočim se otcu privija — odvažno Plovdinu).
Ne dam, gospodine. (Rukom pokazuje na cvieće, što cvate oko grma.)
Tu imade još više tog cvieća,
Pa si ga vi sami uberite. (Gubec opet hoće da ode sa Stanom.)

PLOVDIN (stane Gubcu i Stani smjelo na put — zatim ponešto razdražen Stani).
Niti s mjesta, dok mi god ne podaš
Ove kite!... Podaj mi ju!

STANA (sa srčbom kroz plač). Ne dam.

PLOVDIN (sve većma razdražen).
Silom dakle hoću da ju otmem. (Iznenada obuhvativši Stanu, trgne joj iz ruke kitu.)

GUBEC (zamahne strašno sjekirom iznad Plovdina — gromovitim glasom).
Id' odatle! — Ne vriedjaj mi diete,
Ako ne ćeš, da te udari guja. (Plovdin skoči sav smućen na stranu, a ostali su svi tronuti — zatim Stani ozbiljnim, nu blagim glasom:)
Hajdmo, Stano, tu nam mjesta nema. (Ode sa Stanom, s kojom ga skoro i nestane u šumi.)

PRIZOR PETI.

Prijašnji bez GUBCA i STANE.

TAHI (razabrav se najprije — srdito).
Što to bješe! — Je l' moguće, da se
To dogodi pred mojim očima?

ŠKANJEC (smireno). Bože, to je nešto nečuveno,
Drzovitost takvu još ne vidjeh.

PLOVDIN (od srama i gnjeva pomaman — sam sa sobom).
Takvo ruglo dogodi se meni!?

TAHI (gnjevno). Hajdmo odmah za njim u potjeru! (Skoči napried i već hoće da podje u potjeru za Gubcem, ali se u isti čas nešto predomisli i stane.)
Ali ne, ne; stan'te; zaludu je:
Podaleko već nam odmakoše,
A seljaka goneći po šumi

Ni vrag stigô ne bi, kamo l' čovjek...
Znam, kroz gusto grmlje jur izmače,
Baš ko gušter il' jedovna zmija...
Zašto da si posve pokvarimo
Tu zabavu lovnu i onako
Ogorčenu tim prizorom vražjim? (Grozeći se pešću prama onoj strani, kud je Gubec pošao.)
Ali čekaj, skote, ostat ćeš mi
Na rovašu, te ćeš skoro platit
Ovaj dug svoj; platit ćeš ga skuplje,
Nego l' što ga uprav danas plaća
Mnogi izmedj mojijeh kmetova,
Kojima sam poslao pandure
Na pljenitbu radi gospodskoga
Danka, što je ostao na dugu. (Sa zloradim posmjehom.)
Tako s njimi postupati treba,
A nipošto drugč'je; samo tako
Moći je tim vražjim vrtoglavcem
Na put stati, da miruju posve
I da svoga starijega znadu. (Plovdinu, koji je sve do sad zamišljen sa strane stajao — umjereno.)
Ej, nećače, što si umuknuo,
Kakve su te misli spopanule? (Plovdin se trgne iz razmišljanja.)
Sram te bilo, a zar je moguće
Da t' je mogla prosta ta seljanka
Za koj' časak pomutiti mozag?

PLOVDIN (poluglasno — sam sa sobom).
Istina je, ali — prosti Bože!
Tako mi je, kô da me očara.

TAHI (razumjev — što mu Plovdin reče — prijazno).
Id' ne luduj, već se daj dozovi
Jur pameti. — Ako l' ti je zbilja
Do djevojke ove štogod stalo,
A to Škanjcu nekoliko rieči
Ti prišaptni, a on će jur znati
Što i kako. (Škanjcu — šaljivo.)
Je l', obješenjače!

ŠKANJEC (s lukavim posmjehom).
Nastojat ću, milostivi kneže,
Ako 'e vaša to gospodska volja. (Otajstveno.)
Ta djevojka pripast će onako
Pod vlast vašu za koju nedjelju,
Čim se uda za Gregorić Iliu,
Kmeta uprav vašega gospodstva.

TAHI (radostno, nu zlobno). Je l' moguće! — A nije li ovdje
Medj' pogonjci taj Ilija danas?

ŠKANJEC. Jeste.

TAHI. Dobro, — eto odmah sgode,
Da ponešto barem mi odlane,
A druge će isto tako redom
Skoro morat doći, te će dobro
Za svog vieka pamtiti taj Gubec,
Kad je kneza uvriedio Taha. (Plovdinu.)
U ostalom, budući jur prestar,
Što se tricâ i ženjskinja tiče,
Zato tebi, dragi moj nećače,
Glede Stane, kmetice buduće,
Posve izručam vlasteosko svoje
I starinsko po zakonu pravo... (Čuje se rog lovački.)

TAHI. Jur nas zovu prijatelji naši. (Plovdinu, koji je za toga rukom domahnuo Škanjca, te se počeo s njime potiho nešto razgovarati.)
Ne ćeš li sad sa mnom?

PLOVDIN. Oprostite,
Ja ću ostat, jer moram sa Škanjcem,
Da prozborim do dvie do tri rieči.

TAHI (grozeći se od šale Plovdinu).
Kako vidim, tebi je predugo
Do svatbenog roka te djevojke
Pričekati.... Dobro, ja ne marim,
I ne branim, pače mi je milo,
Ako i ti Gubcu tom što prije
Ljudski vratiš žao za sramotu...
A ja idem sada k našim drugom. (Odgovori

rogom na prijašnji zvuk lovaca — odlazeć obazre se na Plovdina, koji se opet sa Škanjcem stao razgovarati — sam sa sobom.)
Sretne dobe vatrene mladosti!
Uprav takav bijah nekoč i ja! (Nestane ga u šumi.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji bez TAHA.

PLOVDIN (podaje Škanjcu novaca).
Evo tebi tri dukata zlatna. (Škanjec primiv cekine, pokloni se duboko.)
Idi sada, pa kô što ti rekoh,
Sve potanko razaberi, štogod
Znati valja, prije nego li se
To odluči, kako ću na skoro
Postić svrhu, za kojom sad težim.

ŠKANJEC. Milostivi gospodine, ja ću
Nastojati vjerno oko toga,
Ako bude ikako moguće,
Da vam se što prije srce vaše
Nadovolji. (Skrovno:)
Hvala Bogu, znadem
Iz izkustva davna, kako treba
Tu zvier lovit, kako li pitomit.
Ta većkrat sam u prijašnja ljeta
Mnoge plahe golubice selske
Za svog kneza ščepao bez truda. (Lukavo smiešeći se.)
Ne zovem se bez razloga Škanjec.

PLOVDIN. Nastoj dakle, da na novo sada
Svom imenu odgovoriš činom.

ŠKANJEC. To i hoću, premda nešto slutim,
Da će biti malo teži posô
Neg' obično, tako mi poštenja!

PLOVDIN. Čim je posô teži, tim slavniji,
Kad se tako svrši, kako treba;
A znaj i to, da te hoću zatim
Nadariti baš gospodski za to.

ŠKANJEC. Ja ne sumnjam o tom ni najmanje,
Ali ipak — (zateže nešto).

PLOVDIN (nestrpljivo). Što je? — Zašt' zatežeš?

ŠKANJEC. Bit će, znam ja, nešto malo mučno,
Jer ne samo što će biti težko
I pretežko prevariti otca,
I njezina sliepog djeda, te im
Bez odpora i krvave glave
Izpred nosa ugrabiti diete,
Što ga ljube — odkako joj umrie
Mati njena — više no svoj život,
A i paze kô najveće blago,
Već će mučno biti i rad toga,
Što kneginja uprav tû djevojku
Rado ima —

PLOVDIN (zakrči rieč Škanjcu). Odkuda ju tetka
Moja znade?

ŠKANJEC. Lani na proštenju
Vidjela je kneginja djevojku,
Pa pošto se s njome razgovori
I upozna, pozva ju, da većkrat
K njojzi u grad u Stubicu dodje,
A djevojka zbilja dolazila
Od to doba većkrat, kad kod kuće
Starog kneza ne bi, donoseći
Zaštitnici svojoj il' jagoda,
Ili gorskog cvieća, ili slični
Prosti darak, na što ju kneginja
U zamjenu darivala liepo,
I sve većma zaljubila. (Stanka).
Evo
Sada znate, što je i kako je...
Naopako, da kneginja sazna
O namjeri našoj štogod. — Vama,
Bog i duša, to škodilo ne bi,
Ali meni —

PLOVDIN. Toga se ti ne boj;
Rieč kneževa — kao što si čuo —
Dovoljno će štitit mene i tebe...
Dost' je riečî, časa ne počasi,
Veće idi, sve izpitaj dobro,
Pa osnovu valjanu izumij,
Zatim dodji, pošto lov taj mine,
U grad dolje, da mi tajno javiš,
Što si dobra izmislio.

ŠKANJEC. Idem,
Milostivi gospodine, odmah,
Da se sbude gospodska vam volja. (Pokloniv se smjerno — ode.)

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji bez ŠKANJCA.

PLOVDIN (sâm sa sobom).
Ne znam, što je, al takove strasti
Osjećao nisam još nikada
Za svog vieka i odkako znadem,
Što su strasti, što li ženske glave...
Eto čuda i čudna slučaja!
Došao sam tu k ujaku svomu,
Da lov lovim i zvieri da strieljam,
A umjesto toga mene žarka
Striela sgodi s očiju te krasne
Djevojčice i potakne moje
Sve požude tako baš žestoko,
Da jur živim uzbuknuše plamom,
Koj' se prije utaložit ne će,
Dok ne bude posve — posve moja... (Stanka — oduševljeno.)
Kada sam ju opazio danas,
U nju mi se oči zanijele,
Za očima srce poletjelo,
A ja sam se u čas prvi tako
Zabunio, kô strašivi dječak,

Kada mu se u zelenoj gori
Iznenada ukazuje vila. (Opet stanka — sve strastnije.)
Štogod zemlje hrvatske imade,
Bilo u kôm dvoru gospodskome,
Il' u prostoj kolibi seljačkoj,
Ljepotice takve jošte nigdje
Ja ne vidjeh ... Ima dosta liepih,
Bog i duša, što ih širom zemlje
Jur poznadem, ali ta seljanka
U odjeći prostoj sve ostale,
Ma se one svilom i kadifom
Odievale, nadmašuje tako
Kô danica danu predhodnica
Sve ostale na nebesih zviezde...
Ala Bože, čudno ti je liepa!
Vidio sam, kad joj oteh prije
Ovu kitu silom, gdje od srčbe
Biser-suza iz oka joj sunu,
Te se trgnu niz rumeno lišce
I zasipa u prebiela njedra,
Pa gle i suze nakitile dievu. (Motri ugrabljenu Stani kitu — zatim opet sve to strastnije.)
Mila kito, ti si meni zalog,
Da će biti — čija si ti bila —
Skoro moja, bilo što mu drago. (Kitu k prsima pritiskuje.)
Tako ću te k srcu svom priviti. (Cjeliva kitu.)
Tako usta tvâ medna cjelivat,
Uživat ću rajsku tvû ljepotu,
Makar da te štiti Bog il' djavo. (Ode.)

PRIZOR OSMI.

Dvorište pred kućom seljačkom. — Danu je oko podne.
DORA i MARA stupe iz kuće na dvorište.

MARA (kroz plač). Kuku lele, a što ćemo sada,
Mila majko?

DORA (isto tako kroz plač). Što ti ja znam, ćerko.

MARA. Malo bješe, što imasmo prije,
A sada smo po gotovu bogci.

DORA (klekne, pa u vis ruke diže).
Ti se smiluj, Bože milostivi,
Nam sirotam ni krivim ni dužnim.

PRIZOR DEVETI.

Prijašnje, PASANEC i GOZETIĆ žurno dolaze sa još nekoliko seljaka kroz prielaz u dvorište.

GOZETIĆ (hitro govoreć). I vas dakle plieniše panduri
Tahijevi, kô ostale mnoge
Siromahe u našemu selu,
Kad plačete?

DORA. I nas, kume Grga.
Odtjeraše dva nam dobra vola,
I dvie krave, to sve naše blago,
Za dukata dva, što knezu jošte
Dugujemo od prošle godine.

PASANEC (gnjevno). Slutio sam, da će tako biti. (Mari umiljato.)
Utješi se, nemoj plakat, Mare!

GOZETIĆ (Dori). Gdje je muž vaš?

DORA (opet još gore nego prije udari u plač — jecajući).
Jao, ne pitajte!
Jerbo to je baš najljuća rana,
Što ju nama jadnim zadadoše.

GOZETIĆ. Što je s njime? govorite, kumo.

DORA. Kad nam prije dodjoše panduri
Čopor marve tjerajuć pred sobom,
Što kod drugih jurve iztjeraše,
Moj se Niko jadu dosjetio,
Pa je zato pred njih izšetao,
Te smireno, liepo ih molio,
Da mu sada ne odvedu marve
Pod ovrhu za ta dva dukata,

Štono će ih platit do Petrova,
Kada kosa udari u sieno.
Al zaludu njima govorio,
Zaludu ih Bogom zaklinjao,
Oni kao vuci upadoše
U pojatu, da odgone marvu.
Na što Niko — ta vi ga svi znate,
Kakav jeste, kada se uzžesti —
Ni pet, ni šest, sa onom dvojicom,
Što u staji biše, o tle lupi,
Ali na to odmah priskočilo
Ostalijeh do sedam pandura,
Pa na Niku složno navališe,
Nadvladaše jadnog nevoljnika,
I svezavši ruke mu ponakrst,
S marvom biedna u grad odtjeraše.

PASANEC (razdraženo). Aj prokleti bezdušnici!

GOZETIĆ. U njih
Nema duše, baš kô što je nema
Ni u onog, koj' nam ih svedj šalje
Na vrat, da nas u njegovo ime
Pliene i globe.

PASANEC. Dobro biti ne će
I ne može, kada se na novo,
Pa još gore nego prije s nami
Sad postupa. (Odvažno i strastno).
Zato, braćo moja,
Hajd na noge odmah sada složno,
Da se smjesta njima osvetimo,
Hajd u selo najprie! — Što je mužko,
Svaki uzmi baltu il' sjekiru,
Mlat il' kolac, bat, srp ili kosu,
Pa tad u grad, da spasimo Niku,
I da marvu naših prijatelja
Odagnamo i svakomu svoje
Povratimo. — Hoćemo li tako? (Seljaci, vidi se, da pristaju uz Pasanca, koji već hoće da s njimi krene put sela, kad li se na prielazu ukaže Gubec.)

GOZETIĆ. Hvala Bogu, eno ide Gubec,
On u nuždi nas će svjetovati.

PASANEC (sa ostalimi seljani nehotice postoji — poluglasno).
Ja se bojim, on će opet htjeti
Umiriti, što se mirit ne da,
Van osvetom u taj čas pravednom.

GOZETIĆ (Pasancu). Nemoj tako, moj Andrija, on je
Mudar čovjek, ali uz to ipak,
Kad uztreba, krepak i odvažan,
Da ne može bolje. — Znam ga dobro:
Njemu ravna medj seljaci nema
U Hrvatskoj.

SELJACI (priznajući, što je Gozetić rekao).
Istina je živa.

PRIZOR DESETI.

Prijašnji i GUBEC.

GUBEC. Hvaljen Isus!

SELJACI. Na sve vieke hvaljen!

GOZETIĆ (Gubcu). Znaš li, Mate, štò se dogodilo?

GUBEC (žalostno). Znam potanko. (Pristupi k Dori i Mari, te im za znak tiha nu duboka saučešća ganut poda i stisne ruku; ostalim seljakom:)
Sve sam čuo putem.

GOZETIĆ. A što misliš, da sad činit valja?

GUBEC. U grad treba ići —

PASANEC (zakrči Gubcu rieč — radostno). Tako valja,
To sam i ja rekô prije, treba
Cielo selo da se listom digne,
Pa tad silom u grad.

GUBEC (ozbiljno Pasancu). To ne valja.
Već tu treba do dva ili do tri
Bolja muža iz ovoga sela — (Gozetiću.)
Ti na primjer, Lepoić il' još koji —

Koji biste kneza zamolili,
Da pričeka još nekoje vrieme
S dugom kmete, da im marvu vrati,
A Pozebca, kao hranitelja
Obitelji, da iz uze pusti.

PASANEC. Ako li to ništa ne pomogne?

GUBEC (ozbiljnim — naročitim izgovorom).
To ćemo tad opet štogod drugo
Smislit, ali najprie to kušajmo.

GOZETIĆ. Pravo imaš — (u smeći)
Al' tko će nas vodit,
I govorit, kako valja, s knezom? (Gubcu prijazno.)
Ne bi l', Mate, ti to htio?

GUBEC. Hoću,
Drage volje, premda ja kmet nisam
Knežev, ali ništa zato... Nas dva —
Ja i knez vaš poznamo se jurve...
Pokušat ću sreću, ne bi l' Bog dô,
Da obranim kako stvar pravednu.

PRIZOR JEDANAESTI.

Prijašnji i LEPOIĆ, koji naglo dolazi s lieve strane.

LEPOIĆ. Jeste l' čuli, ljudi, što se sbilo?

GOZETIĆ. Zar je opet novo zlo kakovo
Izim toga, što nas je jur snašlo?

LEPOIĆ. Tako jeste. — Ja sam prije prošô,
Da prigledam, kako mi na polju
Žito stoji, kako li kukuruz.
Al kad tamo, imam šta vidjeti:
Znate, tamo s desna kraj potoka,
Gdje su moje i mojih susjeda
Oranice, i gdje toli liepo
Još u jutro bujno žito stalo,
Vidjeh sada polja poharana,
Oboreno i satrto klasje.

GOZETIĆ. Jao, uprav ondje mi je jedno
Rodno polje.

JEDAN izmedju seljaka. I moje je ondje.

DRUGI izmedju seljaka.
Naopako, baš i moje.

GUBEC. Što ćeš,
Ondje je i moje polje s hajdom,
Al još za to očajat nemojmo!
Još stoluje stari Bog nad nami. (Lepoiću)
A zar ne znaš, kako se dogodi
Tâ nesreća?

GOZETIĆ. Danas barem nije
Bilo silne plohe niti tuče.

LEPOIĆ. Pitao sam pastira, što tamo
Na pašniku bližnjem stado pase,
A on reče: da je tu knez Tahi
S cielom svojom družbom prie dva sata
Zvier goneći prošô i sve satro...
Satrli ga i odnieli vrazi!

GOZETIĆ (žalostno).
Skapat nam je najposlie od gladi.

PASANEC (žestoko).
Šta čekamo? Hajde dakle i mi,
Da gonimo zvieri plemenite,
Štono svoga traga ostaviše
Na poljanah kmetskih.

GUBEC (stane na put Pasancu, koji je opet htio da ide).
Stani, momče!
Nek ostane za sad još onako
Kô što rekoh, kô što odlučismo
Malo prije.

PASANEC (ostane — ponešto nezadovoljan).
Dobro, nek ostane,
Al' sve mislim: tako nije dobro,
Već drugčije trebalo bi krenut.

PRIZOR DVANAESTI.

Prijašnji i STANA, što dotrči s desne strane.

STANA (sva bez duše vije se otcu oko vrata).
Otče, otče! za miloga Boga!

GUBEC (ogrli kćer — ljubko).
Što je, Stano, što si tako blieda
I bez duše dotrčala amo?

STANA. To je strašno, što sam sad vidjela,
Te mi srce para. — Jao meni!

GUBEC. Osviesti se, pa govori, što je.

STANA. Ti znaš, da sam dolje u grad pošla,
Da kneginji jagode odnesem
Prije, nego li se u grad vrati
Knez s ostalom gospodom iz lova,
Al jur putem spopade me neki
Strah il' slutnja — ne znam sama, što bi —
Te sam stala nedaleko grada,
Gustom šumom zaklonjena za čas,
Dok se posve razabrala nisam;
Pa to bi mâ sreća: jer gospoda,
Bivši danas u lovu sa knezom.
Vraćahu se uprav s njime u grad
Uz grohotan smieh i zvuk rogovâ,
A ja u grm još bolje se skučim,
Te povirim kroz granje i lišće
Na tu družbu — (plaho i kroz plač:)
Ali, jao, što vidjeh!
Vidjeh, otče, milog mog Iliju
Gologlava, bosa i krvava
O korlatu, kako ga lugari
I sapeta lisičinom vode. (Svi seljaci od srčbe i groze uzkliknu. Gubec se namrgodi, a Stana nastavi.)
A ja bacih kozul s jagodami
U grm, te bjež' trkimice k tebi.

GUBEC (plane — žestoko).
Trista jada, to je nečuveno! —

LEPOIĆ. Grozno jeste, što jur od nas rade!

GUBEC (osviesti se, i kao da se dosjeti nečemu — ozbiljno).
Sad tim većma moram s vami u grad,
Gdje se radi i o mojem zetu
Budućemu.

PASANEC (stupi pred Gubca — odlučno).
Hoćete li jošte
Poć' onamo samo vas trojica?
Ne bi l' bolje bilo, da vas evo
Svi pratimo? — Znate li rieč staru:
Da je dobro vjerna psa povesti,
Kad se ide na pohode k vuku.

GUBEC (zamisli se nešto, pa čim se kao predomislio — odvažno Pasancu).
Već ti rekoh, uztrpi se jošte,
Ako l' drugog već ne bude sredstva,
Istom tada skrajnje preostaje. (Gozetiću i Lepoiću:)
Hajd'mo sada nas tri u grad knezu. (Odlaze.)

PASANEC (zaostaje s ostalimi seljaci malko, zatim se zamisli — sam sa sobom).
Gubca štujem, baš kô otca svoga,
Al ga ipak, kud puklo da puklo!
Sad slušati ne ću, već ću radit
Nešto malo i na svoju ruku,
A on će mi to oprostit jurve,
Kad uvidi, da morade biti. (Seljakom vatreno.)
A vi hajde sa mnom sad u selo,
Da dignemo braću . . . Tad za njimi!
Jer sve mi se ipak tako čini,
Kô da bez nas dobro biti ne će. (Ode sa ostalimi seljaci Mara i Stana strastno se ogrle, dočim Dora ruke sklopivši prama nebu pogleda.)

ČIN DRUGI.

PRIZOR PRVI.

Palača u gradu Stubici. TAHI, KEGLEVIĆ, ALAPIĆ i PLOVDIN, došavši iz lova, sjede oko stola, te su upravo dojeli.

KEGLEVIĆ (uze punu čašu u ruku).
Prijatelji, još jednu zdravicu,
Jednu jošte, ali puno vriednu! — (Nazdravi Tahu.)
Vriednog kneza, našeg domaćina,
Koj' nas tako gostoljubno primi
I gospodskim razveseli lovom,
Da na mnoga ljeta Bog poživi! (Trkne čašom o čašu Tahovu.)

OSTALI (trknuvši isto tako čašami o čašu Tahovu).
Živio nam mnogo još godina! (Piju.)

TAHI (odzdravi gostom svojim).
Hvala, mili moji prijatelji!
Vjerujte mi, još bih koje ljeto,
Akoprem sam ostario jurve,
Poživio zdravo i veselo,
Ali neki moji nepriatelji,
A i kmeti, ti skotovi vražji,
Ne dadu mi, da u miru živim,
Već mi ljute zadavaju jade,
Te ću s toga prije reda skapat.

KEGLEVIĆ. Šta ti mogu i jedni i drugi?

ALAPIĆ. Ništa, bogme, to je dokazano . . . (Tahu:)
Ta znaš i sam: prije pet godina,
Kad se Stjepan Grdak kô komorski

Upravitelj pritužio kralju,
Da ga svedjer ljuto napastuješ
U posjedu one polovine
Dobra Susjed i Stubice doljne,
Što pripade kraljevskoj komori —
Pa napokon — što je izradio
Proti tebi skupa sa knezovi
Konjskim Matom i Gregorijancem,
Kojino se njemu pridružiše
Tužeći te neprestano kralju?

TAHI. Bog i duša, nisu mi baš ništa
Svi zajedno nauditi mogli. (Smiešeći se — porugljivo.)
Evo sad još na smieh mi se daje,
Kad pomislim, kako tu dodjoše
Baš kraljeva dva povjerenika,
Filipović a i Druškovečki,
Te stadoše strogo iztraživat
Saslušavši preko pet stotina
Kojekakvih svjedoka prot' meni.

KEGLEVIĆ. Posljedice te parnice tvoje
Bjehu dobre za te, jer si stekô
Tim i onu polu tih dobara,
Radi kojih tužba se povede,
I što ti ju kralj u najam dade,
Dočim Konjski sa Gregorijancem
Pred kraljevski sud u Požun zvani,
I rad toga ukoreni biše,
Što se prije digli proti tebi.

TAHI (smiešeći se — ponešto porugljivo).
Novcem, braćo, što tim svietom kreće,
Zatim krepkom voljom i uplivom
Prijateljâ možnih sve se može
Stići na tom svietu, bilo ono
U ostalom pravo ili krivo. . . . (Stanka.)
Nu kad se već sada rieč povela
O tih stvarih, mukom mimoići
To ne mogu, da se meni ipak
Nepriatelji, osobito pako

Gregorianec s Konjskim skoro zatiem
Osvetiše nešto, dočim lani —
Što za cielo znadem — uprav oni
Kmete moje podbočiše tajno,
Da se dignu proti meni.

ALAPIĆ. Kaži,
Dragi brate, da li je imao
Taj ustanak tvojijeh kmetova
Posljedica kakvih do sad?

TAHI. Za me
Ni najmanjih, al za moje kmete,
Bogme, ima tim gorih sve do sad;
Jer ako ih baš ni prije nisam
Svedj gladio, a to ih sad šibam,
Mogu reći, trostrukijem bičem.

KEGLEVIĆ. Ne znam, brate, da li je to dobro.

TAHI. Dobro jeste, jerbo k svrsi vodi . . .
Baš u ovo doba to opazih:
Da čim strože s njimi ja postupah,
Tim sve većma njima glave klonu
I rogovi, što su ih prije digli.

KEGLEVIĆ. Ne bi l' vatra pod pepelom bila,
Što ju vjetar, kad odkuda dune,
Lako opet uzpiriti može?

TAHI (smiešeći se glasno).
Što uzpiri vjetar s koje strane,
To utiša s druge dažd batinâ . . . (Odvažno.)
Ne bojim se ni malo kmetovâ,
Koji leže u tavnosti ljutoj
Kô živine, što je Bog stvorio
Po planinah a i po dubravah,
Da grm brste i travu da pasu . . .
Oni mogu, istina je, kadkad
Iz obiesti, ili puke lasti
Poskočiti kô jogunast junac,
Kad osjeća sudjeni mu jaram,
Al ga bičem tad ošini živo,

Pa će njega sve mušice proći. (Stanka.)
Vjerujte mi, mila moja braćo,
Strogost samo, a nipošto blagost,
K svrsi vodi kod tijeh pogana,
Kojim vrazi mirovat ne dadu,
Kad ih čovjek ne drži u zaptu.
Ja za šalu ne znam, gdje se tiče
Neposlušna kmeta moga, to ste
Mogli vidjet danas, i vidjeste,
Kako s onim lopovom postupah,
Što me odmah poslušati ne htje.

ALAPIĆ. Zbilja, to je vražji tvrdoglavac.

TAHI. Smekšat će se jur i njemu glava,
Nemaj brige — pa je pravo tako;
Zašto nije htio da me sluša,
I da lovi umjesto kopova
Hitru onu liju, što ju bješe
Nastrielio moj ljubezni nećak.

PLOVDIN. Ala sam ga i ja zato živo
Ošinuo kundakom po glavi.

TAHI. Pravo mu je. (Plovdinu — smiešeći se.)
Time si mu valjda
Htio izbit s tupe glave misô
O ženitbi. — Je li, Vladislave? (Plovdin se zlo-
rado nasmjehne.)
Gle, baš sgodna prilika je sada,
Te ja mogu odmah tu pred vama
Sud izreći tomu i još jednom
Kmetu, što se danas kod pljenitbe
Oprijeći mojijem pandurom. (Vikne:)
Čujete li, sluge! (Sluge upanu.)
Da mi odmah
Dovedete ona dva zločinca,
Što su danas amo dopraćeni. (Sluge brzo odu.)
Vidjet ćete, kako ja sud krojim
Kmetom, pa se u me ugledajte.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji, GREGORIĆ i POZEBEC u negvah i praćeni od pandurâ unidju.

TAHI (zlorado smiešeći se).
Evo tu su! — Da vidimo sada,
Jeda li je ohladnjela štogod
U njih krvca, štono im prekipje
Iznenada danas prije podne. (Pozebcu:)
Ti si star'ji, tebe dakle najprie
Pitat valja . . . (Osieče se na Pozebca.)
Kaži, vražji skote,
Kako si se smio suprotivit
Silovitom rukom mojim ljudem?

POZEBEC (smireno). Gospodine kneže, ja zaista
Toga ne bih učinio bio,
Da mi nije muka dotužila,
Gledajući, kako mi stadoše
Tjerat moje baš jedino blago,
Što me hrani, a stranom i tegleć
Sa mnom radi — ponajviše za vas.

TAHI. Zašto nisi platio dobrovoljno
Dug svoj?

POZEBEC. Bože, odakle ću jadan
Platit odmah, i to dva dukata,
Kad u kući ni dva groša nemam,
Da si kupim soli . . . Ta vi znate,
Gospodine kneže, da su sada
Uzastopce loša ljeta bila,
Gdje nam uprav u toj okolici
Grȁd i suša ljetinu uništi,
Te sad mnogi bolji kmet od mene
Nema čime dug svoj da namiri,
Kamo li ja, koji sam nesrećom
Jedan izmedj najsiromašnijih . . .
Smilujte se dakle, gospodine,
Pričekajte s dugom do Petrova,
Vratite mi marvu, mene pako

Opet kući pustite slobodno
Da se vratim... Što će mi sirota
Žena i diete bez svog hranitelja?

TAHI (strogo). Što im drago! — Al' ti platit moraš,
Što si dužan, s oka ili s boka.

POZEBEC. Pomislite, gospodine kneže,
Sirotinja da je selu težka,
Kamo l' teža kući, u kojoj je,
A najteža da je, kad pritisne
Porodicu cielu, te se mora
Od nemila tući do nedraga,
I od mnogo peći kruha jesti.

TAHI. Zalud sboriš, ti ćeš u tavnici
Sjedit, dokle mi se god ne svidi,
Da te pustim; tvoje pako blago
Pridržat ću do stubičkog sajma,
A prodati zatim; tako bit će
Dug tvoj plaćen i ujedno globa
Rad nasilja tebi naložena... (Porugljivo smiešeći se.)
Evo t' suda!

POZEBEC (gnjevno pogleda Taha — zatim poluglasno).
Proklet bio s njime!

TAHI (ne razabrav, ali ipak sluteć, što je Pozebec mogao reći, skoči k njemu — gnjevno i strastno).
Što si rekô?

POZEBEC (hladnokrvno). Ništa nisam rekô,
Što bi moglo biti po vas krivo.

TAHI (pandurom).
Vodite ga u tavnicu sada. (Panduri odvedu Pozebca, koji na pragu palače još malo stane, te ogledav se, Taha očima ošine, a zatim ode.)

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji bez POZEBCA.

TAHI (Gregoriću — zlobno).
Stupi napried, orjatsko koljeno,

Pa mi kaži: zašto nisi htio
Lovit danas lisicu u lovu?

GREGORIĆ (prkosno).
Zato, kneže, jerbo pseto nisam.

TAHI (plane).
A da što si drugo nego pseto,
Još dapače gori si no ikoj'
Od poboljih mojijeh kopova,
Što mi love i ulove vuka,
Kamo l' ne bi lije.

GREGORIĆ (pogleda Taha — odvažno). Vjerujte mi,
I ja b' vuka volio loviti,
Kada bi se u čas dobar s njime
Udesio.

TAHI (zakrči rieč Gregoriću — gnjevno).
Šuti, kukavico! (Porugljivo.)
Znam ja, što bi tebi draže bilo,
Da čim prije uloviti možeš
Ćerku onog zloglasnoga muža
Mate Gubca!

PLOVDIN (porugljivo). Stanu, je li, momče?

GREGORIĆ (uzdršće od jada i srčbe — sam sa sobom).
Bože, kako to jur saznadoše . . . (Odvažno — sam sa sobom.)
Al' svejedno, sad ne hasni tajit,
Štogod rečem, znam, zlu ne utečem. (Glasno i odvažno.)
Ja ne tajim, da je Stana moja
Zaručnica.

PLOVDIN (porugljivo). Preliepa je za te!

GREGORIĆ (krepko).
Svejedno je, al će zato ipak
Mojom ženom biti.

TAHI (plane — gnjevno). Ne će, kmete,
Ako ja to ne ću da dopustim. (Gregorić se trže od biede, a ostala se gospoda smiju.)

GREGORIĆ (razdražen — glasno i prkosno).
Ja vas za to ni pitati ne ću.

PLOVDIN (začudi se drzovitosti Gregorićevoj, pa će mu srdito).
Šta si rekô? . . . Jesi l' s uma sišô?!

TAHI (uzplamti i priskoči Gregoriću).
Ej prokleti robe, pa ti hoćeš
Da prkosiš svomu gospodaru? (Hoće da Gregorića pešću udari, ali se predomisli, i zatim gnjevno nastavi.)
Nosi mi se odmah izpred oč'ju,
Da se moja ruka ne okalja,
Ili da te kao gadna crva
Tu na mjestu odmah ne pogazim. (Pandurom.)
Sakujte ga najprie u verige
Baš najteže, što ih god imade,
A zatim ga odvedite liepo
U najdublju tavnicu tog grada,
Znate: što je tamo izpod desnog
Tornja ovog grada. (Gregoriću sa zlobnim posmjehom.)
Ondje ti je
Dubok obrov uprav do koljena,
A zelena šaša do pojasa,
Po tebi se hoće džilitati
Družba gadnih gujâ i gušterâ,
Dok ne prodje pol godine dana. (Porugljivo.)
Moć' ćeš ondje mislit i razmišljat
O ženitbi sa djevojkom Stanom.

PLOVDIN (pristupi Gregoriću, te mu prišaptne — zlobno).
Ne boj mi se, momče, ja ti hoću
Tješit dotle Stanu, tvrda vjera!
I ljubiti — tebi na sramotu.

GREGORIĆ (trže se opet i škrine zubima — gnjevno).
Ala ti me u srce ujede! (Glasno, čim s panduri hoće da ode.)
Ja ne žalim uze nit se strašim,
Podniet hoću i to, ako Bog da,
Al će doći, za cielo se nadam,
I pred moja vrata sunce skoro. (Ode polagano.)

TAHI (viče za Gregorićem).
Temu se ti nimalo ne nadaj,
Jer pred vrati od tavnice tvoje
Sunce nikad još sijalo nije.

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji bez GREGORIĆA.

KEGLEVIĆ (Tahu).
Ne znam pravo, al' se meni čini,
Kano da se čvrsto jur uvrieži
Baš opasni duh u tvojih kmeta.

AĻAPIĆ. I ja sudim po tom, štono sada
Čuh i vidjeh, da čist posô nije,
Jer premda si sad još stroži s njimi
Nego l' prije, a to oni bogme
Svejednako još pitomi nisu,
Ko što si nas uvjeravô prije.

TAHI (odlučno).
Od Boga vam božju vjeru dajem,
Da će skoro biti, što još nije,
Tada ćete vidjeti plodove
I odobrit moje postupanje.

PRIZOR PETI.

Prijašnji. — JELENA, kojoj se, čim unidje, svi nazočni, izim Taha, duboko poklone.

JELENA (pošto se i ona svoj nazočnoj gospodi pokloni).
Oprostite, čestita gospodo,
Što dolazim i što možda smetam,
Ako ste u važnoj rieči bili.

KEGLEVIĆ. Ne smetate, gospo milostiva,
Ni najmanje.

TAHI (porugljivo). Ja bih opet rekô,
Da ponešto smetaš, jerbo uprav

*

Sad o važnih govorismo stvarih,
Što se tiču našijeh kmetova.

JELENA. Dakle dobru baš udesih sgodu,
Jer o istoj stvari i ja hoću
Da prosborim s tobom do dvie rieči,
I ujedno da te nešto molim.

TAHI. Ti već znadeš, da mi nije milo,
Kad se pačaš u taj posô, ali
Neka bude! — Reci dakle, što ćeš.

JELENA. Ja sam čula, da si malo prije
Opet dao dva uboga kmeta
Utamničit... Je li to istina?

TAHI (odlučnim glasom).
Tako jeste. (Sam sa sobom.)
Znao sam unapried,
Da će to bit, ili takva štogod. (Glasno i strogo.)
Ako li si možda zato došla
Moliti me, da ih opet pustim
Na slobodu, a to ti unapried
Tu svečano pred gospodom kažem,
Da uzalud rieči svoje trošiš.

JELENA (mirno i ganuto).
Istina je, ja sam zato došla,
Da te molim za te siromahe,
Koji valjda tol'ko nisu krivi,
Da ih tako strogo kazniš.

TAHI (plane — strogo). Ja sam
Vlastan o tom suditi jedino,
Drugi nitko.

PLOVDIN. Pravo je, ujače,
Tako valja.

JELENA (obazre se na Plovdina — s dostojanstvom).
Ja sam amo došla,
Da supruga, a ne da nećaka
Pitam.. (Opet Tahu, koji je pošao k prozoru, te gleda napolje — umiljatom rieči.)

S toga molim iznovice:
Da uznike jadne veledušno
Iz tavnice pusti, da se vrate
Opet svaki k svojoj obitelji,
Svojoj ženi, kćeri il —

PLOVDIN (zakrči kneginji rieč). Ljubovci —

JELENA (Plovdinu — veoma strogo).
Zaručnici — još bi bolje bilo,
Da rečete . . . A odakle znate
Vi jur o tom, jedan da od ovih
Baš uznikâ zaručnicu ima?

PLOVDIN (nešto porugljivo).
Znadem, pače još ju i poznajem.

JELENA (uplaši se jako — sama sa sobom).
Naopako! — morati ću tomu
Na put stati. (Tahu — umiljatim glasom.)
Dakle moje molbe
Podnipošto ne ćeš da uslišiš?

TAHI (prkosno). Ne ću, bogme, pa zato će ostat
Kao što sam sudio i rekô;
Jer što jednom ja odsudim komu,
To ga zapast mora svakojako.

JELENA. Pazi, da se s toga ne pokaješ.

TAHI (strogo). Što će reći ove kobne rieči?

JELENA. Ništa drugo, van to, da se kmeti
I onako do skrajnjeg očaja
Dotjerani nemilom strogošću
Lako mamom pomamiti mogu.

TAHI. Ne bojim se toga, ja ću njima
Jur u glavu maglu utjerati,
Dok se opet pameti dozovu.

JELENA. Ako samo ne bude prekasno.

TAHI (porugljivo).
Prodji me se s takovimi riečmi,
Djeci možeš tiem zadati straha,

Al ne meni — meni podnipošto . . . (Odvažno.)
Ja ću ostat svom načelu vjeran,
Pa od njega odstupiti ne ću
Niti tebi, nit' ikom za volju. (Opet porugljivo.)
Ali zašto da se žestim odviš,
Ta znat mi je trebalo od prije,
Da su tvoja načela odavna
Sasvim ista sa onimi uviek,
Što ih glede tih seljaka goji
Stari i mili znanac tvoj — knez Konjski.

JELENA (s dostojanstvom i ponosom).
Ja ne tajim, da sam uviek rado
Pristajala uz sve, što je dobro,
Što je dično, plemenito, liepo,
Al' sam isto tako zazirala
Od sramotnih ili grdnih čina. (Poklonivši se gospodi — ode polagano.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji bez JELENE.

KEGLEVIĆ (Tahu).
Kneginju si, brate, uvriedio
Očevidno, što si kneza Konjskog
S nekim ruglom spomenuo njojzi,
I to ovdje baš pred nami.

TAHI (slegne rameni). Neka! — (Stanka.)
A zar nije istina, što njojzi
Rekoh, nije li knez Konjski znanac
Njezin jur od mladih ljeta? — Pače
Pogriešio ne bih, kad bih rekô,
Da joj bješe i ljubovnik.

ALAPIĆ. Ne bi
U istinu pogriešio bio,
Jer to znamo, al' mi znamo i to,
Da njih dvoje, ljubeći se s riedkom
I primjera dostojnom ljubavlju,
Zaručeni biše, kad li — (zateže nešto. . .)

TAHI (zakrči mu rieč). Mene
Vrag obsjeni, te sam, vidjevši ju,
Odlučio, da mi ženom bude,
Zatim pako radio sam odmah,
Da nuzljubu svomu, koga živa
Baš ne trpjeh nikad, u njezinih
Roditelja izkuham poparu,
Što mi skorom i za rukom podje,
Na što ona tad pod moraš, plačuć,
Ali ipak ženom mojom posta.

KEGLEVIĆ. Znam za stalno, da uzroka nemaš
Kajati se s toga, jer takove
Plemenite gospodje i dobre,
Vjerne zvanju svom u svakom smislu,
Možebiti u čitavoj našoj
Domovini nema.

ALAPIĆ. Istina je,
Svi se u tom slažu.

TAHI. Možebiti,
Ali ja se zato ipak mnokrat
Kajem s toga; jer odkad ju ženom
Svojom zovem, ja ne vidjeh nikad
U nje vedra il' rumena lica,
Već uvieke bliedo, neveselo,
Oči tavne, mnokrat zaplakane,
Kojeno me — kad pogleda u me —
Višeputa nehotice žežu,
Rekao bi, da me mučeć težkim
Griehom kore sgriešenim prot' njojzi. (Gnjevno najprije, nu zatim žalostno.)
Ali sve to neka bi još bilo,
Sve to bih joj oprostio jošte,
Da je samo u ova sva ljeta
Našeg braka rodila mi sina;
Al' tako će sa mnom, bez poroda,
Izčeznuti u Hrvatskoj skoro
Možno staro pleme kneza Taha.

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji i ZRINJSKI.

SVI (čim Zrinjski u sobu stupi).
Dobro došô!

ZRINJSKI. Bolje našô, braćo! (Rukuje se redom sa nazočnimi.)

TAHI (Zrinjskomu — prijazno).
Oj, šurjače, odakle ti k nama?
Donosiš li dobrih nam glasova?

ZRINJSKI. Zle ti nosim, svače. (Tahi i ostali se uznemire.)

PLOVDIN. Naopako!

TAHI (razabravši se najprije — ozbiljno).
A kaži nam, što je?

ZRINJSKI. Iz Zagreba
Sad dolazim, upravo od bana
I biskupa Jure Draškovića,
Koj' mi kaza, da iz Beča glasi
Nepovoljni stigoše za tebe.

TAHI. Trista jada! kakovi to glasi?
Da čujemo.

ZRINJSKI. Stjepan Gregorjanec,
Suprug mlade Marte Heningove,
Zatim Konjski, Kerečen, Zabočki,
A i Sékel iz Krapine grada,
Svi se kralju Maksimilijanu
Potužiše: da porad tlačenjâ
I nepravdâ tvojih svikolici
Kmeti uprav ove okolice
Mnogo trpe, pa da se svedj bune,
A kralj na to odredio odmah,
Da se ona sva komorska pola
U Stubici doljnoj i Susjedu,
Štono si ju držao u najmu
Sve do sada, tebi opet ima
Oduzeti.

TAHI (plane — žestoko, dočim se ostali čudom čude).

Tako li je?! — (Grozno se smije.)
Da, da, (gnjevno)
To je ruglo, da većega nema,
Al' svejedno, bilo što mu drago,
Mene sve to ipak krenut ne će
S moga puta. Ala lud bih bio,
Kad bih dao dobrovoljno iz ruku,
Što sam stekô i što posjedujem . . .
Neka dodje, tko od mene ište
Tu komorsku polu . . . Nek mi dodje!

ZRINJSKI. Ta doći će, nemaj brige za to,
Odredjeni jur povjerenici
Za taj posô za koj' dan ovamo.

TAHI (sa zlobnim posmjehom).

Ala ću ih divno dočekati!

ZRINJSKI. Oni nose, kao što sam čuo,
Sobom pisma, gdje kralj selskim sudcem
Okolice ove piše: neka
Svojski rade, da se puk umiri.

TAHI (gnjevno).

Tû ne treba ničijega svjeta;
Ako l' bi se zbilja svi kmetovi
Tu naokô pobunili opet,
A to ću ih ja sam pritjerati
Na to, da se opeta umire,
Ne treba mi miritelja tudjih,
Makar da ih šalje tko mu drago.

ALAPIĆ. Pravo imaš!

PLOVDIN. Dašto, posve pravo.

TAHI (porugljivo).

Evo sada vidjeti možete,
Braćo moja, što u Niemca važi
Vjernost tolkrat dokazana sjajno . . .
Ja do sada trojici kraljeva
Vjerno služih, dapače u boju

Prot dušmanom krv prolievah za njih,
Pa gle, kako ti me nagradjuje
Taj posljednji, da ga Bog ubije!

PRIZOR OSMI.

Prijašnji i ŠKANJEC, koji smireno u sobu stupi.

PLOVDIN (opaziv Škanjca, priskoči k njemu).
Kaži odmah, ima li novina
Povoljnijeh?

ŠKANJEC (potiho Plovdinu). Za vas, bogme, ima. (Glasnije.)
Ali ne znam, hoće l' našem knezu
Milostivom posve bit povoljno,
Što mu kazat imam.

TAHI (čuvši rieči Škanjčeve, osieče se zlovoljno na njega).
Što to opet
Ovaj gavran hoće da zagrakće?

ŠKANJEC. Ja sam bio malo prie u selu
Onkraj gore — (škiljeć na Plovdina)
u nekakvom poslu
Milostivog evo gospodina,
Al' mi bješe upravo za čudo,
Što zavratom vidjeh.

TAHI. Kakvo čudo?

ŠKANJEC. Vrve kmeti po Stubici doljnoj,
Tere zuje kao sršenovi,
Kad im tkogod dirne u osinjak.

KEGLEVIĆ. Koj' je uzrok tomu?

ŠKANJEC. To ja ne znam,
A onamo nisam smio poći,
Da ih pitam, jer bi me za cielo
Toljagami, što ih vidjeh u njih,
Do zla boga izmlatili bili,
Kao vjernog slugu gospodskoga.

KEGLEVIĆ (Tahu — potiho).
Ala brate, ne bi li se slutnja

Moja pa i gospodje kneginje
Glede kmetâ jur obistinila?

TAHI (glasno).
Prodj' se, brate, i takovih misli!
To će biti u istinu posve
Drugi uzrok, nego li da kmeti
Ustat sada misle proti meni,
Gdje sam im ja tako čvrsto uzde
Popritegô jurve, da se nikud,
Pasje vjere, s mjesta mać' ne mogu . . .
A svi osim toga znadu dobro,
Što ih čeka, ako bi se digli.
To se valjda tom gursuzu samo
Pričinilo, kada se je putem
Pijan valjda vraćao iz krčme.

ŠKANJEC. Nisam, bogme, gospodine kneže,
Danas jošte okusio vina,
Presjelo mi, što sam ga god pio!

TAHI. Šuti veće, pa mi ne dosadjuj
Pustom ovom babjom pripoviedkom. (Stane se zatim sa ostalom gospodom na tiho razgovarati.)

PLOVDIN (stupiv napried sa Škanjcem).
Sad i meni hitro kaži, što je
Sa djevojkom?

ŠKANJEC (skrovno). Ona će za cielo
Doći u ruke vaše, gospodine.

PLOVDIN. A kada će?

ŠKANJEC. Skoro; čim tu opet
Bude lova.

PLOVDIN. Reci, kako?

ŠKANJEC. Liepo!
Slušajte me, gospodine, samo:
U zavratu susreo sam prije
Slugu naše gospodje kneginje,
Što ga posla sa porukom Stani:
Da ovamo dodje za sigurno,

Čim gospoda opet u lov podju;
A Stana će, znam, za stalno doći
Još ovaj put, akoprem joj otac —
Kao što mi rekoše u selu —
Zabranio u grad ići amo . . .
A mi ćemo pričekat djevojku,
Kad se bude vraćala iz grada,
U gustome lugu onkraj gore,
Pa tad silom, ne bude li htjela
Dobrim poći, hoćemo ju odvest
U samotnu kliet obližnjeg tamo
Vinograda gospodskoga, gdjeno
Vas s djevojkom nitko živ na svietu
Nanjušiti ne će.

PLOVDIN. Evo tebi
Za tê viesti i za trud tvoj. (Poda Škanjcu novaca.)

ŠKANJEC. Hvala,
Gospodine.

PLOVDIN. A za koj' dan valjda,
Znam, da ćemo opet lov loviti;
Da si gotov tad na posô.

ŠKANJEC. Bit ću.

TAHI (Plovdinu — šaljivo).
Oj, nećače, šta si zaključio
S tim svodnikom vražjim . . . Hoće l' biti
Skoro tvoja plaha kći Gubčeva,
Radi kojeg sada tekar žalim,
Što ga silom nisam pridržao,
Da ga kaznim za njegove rieči
Drzovite? . . . Al' on će mi doći! — (Na ove posljednje rieči Tahove otvore se širom vrata palače i Gubec se ukaže.)

PRIZOR DEVETI.

Prijašnji. — GUBEC sa GOZETIĆEM i LEPOIĆEM stupi u sobu, poklonivši se smireno gospodi.

TAHI (strastno i gnjevno uzklikne).
Ha, evo ga! . . . (Sam sa sobom.)

Baš mi dobro dodje,
Nije mogô doći u bolje doba. (Osieče se na Gubca — strogo.)
Šta ćeš ti tu u mojemu gradu?

GUBEC. Oprostite, gospodine kneže,
Ja baš nisam došô zloradice,
Već smireno sa ova dva druga —
Kmeta vaša — da vas nešto molim.

TAHI (porugljivo).
Ti si valjda došô, da me moliš
Za Pozebca i za Gregorića,
Što sad čame u tavnici, je li?

GUBEC. Jeste.

TAHI (oholo). Kaži, što je tebi stalo
Do kmetova mojih? — Tko je tebi
Vlast podao, da ih tu zastupaš?

GUBEC. Mene vaši kmeti izabraše,
Da vas molim za dvojicu onu
Nesretnika.

TAHI (zakrči Gubcu rieč). Šuti, pa znaj i to:
Sve da sam ih oprostio uze,
A to bi ih, vjeruj meni, sada
U tavnicu bacio na novo,
Uprav s toga, što si ti mi došô,
Da me moliš za nje.

GUBEC. Žao mi je,
Kad je tako, — ali, gospodine,
Kažite mi, čim vas ja uvriedih,
Što ste tako gorki prama meni?
Ta baš danas — (zateže.)

TAHI (upada mu u rieč). Spasi meni život,
Je li? — to je, što si htio reći.

GUBEC. Bog i duša, to mi nikad ne bi
Na um palo bilo, da me vaša
Gordost na to nije pritjerala.

TAHI (ponosito).
Dužnost svakog seljanina jeste:

Izvrći se za gospodu svigdje
Pogibelji, ako li uztreba,
Za njih ginut . . . Ali ja sam ipak
Tebe htio za tvoj čin nadarit
Baš gospodski . . . Zašto nisi uz'o?

GUBEC. Ne daj Bože, da sam zato uz'o
Plaću kakvu. Ali ako ipak
To, što svrših sa pomoću božjom,
I najmanju cienu za vas ima,
A to molim, da me voljno sada
Poslušate, budući da prijašnju
Molbu moju glede nesretnikâ
Uapšenih saslušat ne ćete;
Rado bih vam nekoliko rieči
Kazivao.

ZRINJSKI (Tahu). Budi mu na volju.

KEGLEVIĆ. Da čujemo, što će ti kazivat.

TAHI (Gubcu — oholo).
Ja inače ne bih s tobom više
Htio rieči da uzalud tratim,
Al' za volju mojih prijatelja
Neka bude, hoću da te slušam.
Al' ti kažem: pazi, što govoriš.

GUBEC. Istinu ću kazat, ništa drugo,
Samo molim, da me sve do kraja
Saslušate voljno.

TAHI (priezirno). Ded' govori!

GUBEC. Ta vi znate, da vam i ne kažem,
Da su čudne postale prilike
Od nekoga doba . . . I kmet misli,
Te razmišlja, kako ga je Višnji
Baš kô i vas stvorio na kip svoj,
Pa on zato sve teže podnosi
Težki zulum, što ga podižete,
Zatim što mu gazite poštenje,
Što različne biede iznosite,

Navaljujuć globe na kmetove,
Tim grjehotu pred Bogom čineći. (Stranom Tahu, a stranom i ostaloj gospodi.)
Al' ovako nemojte, gospodo,
Već budite kmetu svojem dobri,
Ne iznos'te globâ ni porezâ,
I toliko drugih raznih bieda,
Ne tjerajte osvete na kmete,
Ne dirajte u njihove žene,
Ni u čemu u njino poštenje,
Ne gazite njihovih svetinja,
Nemojte ih kô zvier razgoniti
Po lugovih, da od vas zaziru,
Nego paz'te kmete kô sinove,
A oni će vama biti vjerni,
Rado će vas slušat, kad budete
Kao ljudi s njima postupali,
A ne kao njihovi krvnici . . . (Svečano.)
Slušajte me, dok prekasno nije,
Pa će vama dugo bit gospodstvo,
Ako l' mene to ne poslušate.
Bit će, bogme, po vas naopako . . .

TAHI (gnjevno).

Po te bit će odmah naopako,
Ako samo još riečcu izustiš.

PLOVDIN (Tahu).

Dajte i njemu u tavnici mjesta,
Da se danas sutra sjećô bude,
Kad je svojom drzovitom riečju
Zastupao ovdje pred gospodom
Vriednu svoju braću poderanu. (Čuje se neka graja u gradu.)

GUBEC (sluteći, što bi toj graji mogao biti uzrok — nastavi odvažno).

Čuvajte se sirotinje kmetske,
Što se rado njojzi viek rugate,
Čuvajte se, ja vam evo kažem,
Bosonoge ljute golotinje,
Štono ju vi na zlo nametnuste,
A i proti sebi jur dovoljno

Navrkaste, da već glave diže
Svud naokô od nekoga doba,
Čuvajte se! — ako bolji njojzi
Ne budete po sad nego l' do sad,
Ustati će pogaženi kmeti,
Ustati će kô iz zemlje trava,
Da vam vrate šilo za ognjilo.

TAHI (planuv srčbom vikne Škanjcu).

Drž' ga, špane! (Škanjec priskoči i hoće da se lati Gubca, al' Gubec ga u isti čas tako silno turi od sebe, da se Škanjec na tlo sruši. Ostala gospoda videći to, skoče bliže Gubcu, a Tahi gnjevno i iza glasa poviče:)

Ej panduri, gdje ste?
Sakujte mi tog bundžiju kletog! — (U isti čas, kad Tahi ove rieči izusti, nahrupi Pasanec na otvorena širom vrata sa mnogobrojnimi seljaci u palaču.)

PRIZOR DESETI.

Prijašnji i PASANEC sa seljaci, što su oboružani toljagami i sjekirami.

PASANEC (čuvši posljednje rieči Tahove — porugljivo).

Ej polako, gospodine kneže,
Evo nas tû umjesto pandurâ,
Štono leže dolje u dvorištu
Povezani redom kô snopovi.

TAHI (prene se sa ostalom gospodom — Pasancu).

A što će to reći?

PASANEC (svedj porugljivo). To će reći,
Da smo svi mi, što dodjosmo amo,
Baš slutili, da će biti posla
Za nas ovdje; pa gle, tako j' zbilja.

PLOVDIN (poviče glasno).

Ustali ste dakle silovito
Proti svojem knezu milostivom.

PASANEC (porugljivo).

Prodj' se toga! — kako milostivom? (Kaže prstom na Taha.)

U ovoga nema od milosti
Niti traga; to je ljuti krvnik
Svojih kmetâ.

TAHI (u najvećoj srčbi trgne sablju i skoči proti Pasancu, da ga njom ošine).

Umah šuti, pseto! (Svi seljaci kao biesni skoče, toljagami i sjekirami mašući napried.)

PASANEC (zamahne toljagom strahovito iznad glave Tahove, na što se Tahi za korak odmakne).

Ti sad šuti, vražji vukodlače,
Ako ne ćeš da te skupa s timi,
Što ih tu kod tebe zatekosmo, (uzev toljagu u lievu ruku — pokazuje Tahu golu pestnicu)
Tê ne smrve gole ruke naše,
Bez našijeh batâ i sjekirâ.

GUBEC (mahne Pasancu i seljakom, da se umire — zatim Tahu i ostaloj gospodi veoma ozbiljno).

Vidite li, oj gospodo, sada,
Što su prosti i tlačeni ljudi,
Kad se dignu u očaju svojem? . . .
Sad vidite! (Sam sa sobom.)
Al' će biti sada,
Ja se bojim, možda jur prekasno. (Stanka — iz početka ozbiljno, zatim pak sve većma vatreno.)
Puk priliči čistomu potoku,
Što iz gorskog vrela proiztječe,
I u kom se liepo svedj zrcali
Bieli danak s svojim žarkim suncem,
Vedra noćca s zviezdam' i s mjesecom,
Pa on tiho teče i potječe,
Žuboreći, preskakujuć lako
Kamenčiće sve dalje i dalje,
Pa još putem cvieće i travice,
Razne ptice, zvieri grabežljive
I pitome, žednoga putnika,
I hajduka gorskog — svakog poji,
Svakom daje, da se njim okriepi;
Ali kad se ljuta bura digne,
Sasuv crni strjelonosni oblak
Na potočić, bijuć ga vjetrovi,

I pljuskajuć kišom neprestano,
Lupajući kamenjem iz gorâ:
Tada potok bujica postane,
Plaha, silna, sve to veća i veća,
Koja bjesni, te se sva uzpjeni,
A iz svoje tiesne plitke struge
Na bregove šumom poustane,
Odnoseći jele od planine. (Stanka — umirenje gospodi.)
Evo, to je živa slika puka;
Kamo sreća, da ste na to prije
Pomislili, toga ne bi bilo.

PASANEC (porugljivo).
Kakovo su sjeme posijali,
Takav evo njima plod sad niče.

GUBEC (Tahu — mirno i učtivo).
Sad još jedno: napolje nam dajte
Braću našu, uznike nedužne.

PASANEC (upada Gubcu u rieč).
Ne treba ga već moliti za to,
Već su prosti, mi ih izvukosmo
Iz tavnice — tû su obojica. (Pozebec i Gregorić, što su do sad bili zaklonjeni, stupe iz hrpe seljakâ na vidjelo.)

GREGORIĆ (čim pred Taha odvažno stupi — prkosno).
Evo mene! . . . Vidite li, kneže,
Da je ipak prije reda sunce
Jur svanulo pred mojimi vrati.

POZEBEC (isto tako, kao i Gregorić, stupi pred Taha — prkosno).
Vidite li? . . . I meni je ruka
Do klobuka došla . . . Prost sam evo
Vam uz prkos, gospodine kneže;
Marvu pako moju i ostalih
Tjerat ćemo opet svaki k sebi,
A vas zato ne ćemo ni pitat.

TAHI (škrine zubima — mrmljajuć izpred sebe gnjevno).
Ha, prokleta pseta . . . Dobro, dobro!

LEPOIĆ (stojeći najbliže do kneza Taha i razumjevši njegove rieči — Tahu glasno).

Kad nas rado psima viek krstite,
To vi sada vidjeti možete,
Da nij' dobro budit psa, kad spava,
Jer vas ujest može ljuto pseto.

GOZETIĆ (Tahu — porugljivo).

Vi se silom nama viek groziste . . .
Evo sile! — Tko je sada jači?

GUBEC (ozbiljno).

Pravo nije, kad se sila silom
Uzbijati mora nemilice,
Pravo nije, ali — lieka nije.

GOZETIĆ. Baš je pravo tako, mili brate,
Klinom treba da se klin izbije.

PASANEC (porugljivo Tahu i ostaloj gospodi).

Evo sada i sami vidite,
Da nam vaše kule i gradovi
Ne smetaju ništa, kad uljezti
Baš hoćemo, da vas potražimo.

GREGORIĆ (seljakom — o gospodi).

Što se koče u tijeh gradovih,
Kojeno su načinili kmeti
Svojim znojem, svojimi žuljevi
Krvavimi, oko njih radeći
I gradeć ih mnogo godin' dana?

POZEBEC. Ali kmeti mogu, kad uzhtiju,
Tê gradove i kule gospodske
Isto tako za dan oboriti,
I gospodu zakopat pod njima.

GREGORIĆ. To će i biti — doć' će vrag po svoje.

POZEBEC. Neka dodje, čim prije tim bolje,
Nam ne treba tijeh tlačitelja,
Što nemaju ni vjere ni duše,
Već nam samo vele: daj, pa šuti,
Te se muči, kako te Bog uči!

*

LEPOIĆ. Dosta nam je njihovog gospodstva,
Dosta ga je, ostalo im pusto!

PASANEC (strastno).
Dolje dakle s njimi, sad je sgoda!

POZEBEC. Dolje s njimi! nek ne misle jadni,
Da je seljak, prem siromah, šala.

GREGORIĆ. Jur do nokta nam je dogorjelo,
Od njih više živjet ne možemo,
Dolje dakle s njimi!

SVI SELJACI (razdraženi prijašnjimi riečmi, skoče i viču strašno):
Dolje! Dolje!

TAHI (razabravši se najprije — trgne sablju — gospodi odvažno).
Prijatelji, zar ste oniemjeli
S čuda, jer od straha, znam, da niste?
Osviest'mo se! (Gospoda trgnu sablje.)

KEGLEVIĆ (odvažno). Hajde, braćo, složno!
Kad su željni ogledat se s nami.

ALAPIĆ (seljakom — odlučnim glasom).
Hajde na nas, ako vas je volja,
Mi ćemo vas ljudski dočekati.

ZRINJSKI (krepkim glasom).
Neka barem znadu, da mi nismo
Kukavice, što predamo od njih.

PLOVDIN (poviče seljakom — grozeć im se sabljom).
A prije će mnoga pući šuplja
Kmetska tikva, nego li ikoji
Od nas sabljom mahati prestane.

PASANEC (poviče seljakom).
Udri dakle naši! . . . Za dva hipa
Bit im ne će ni traga ni glasa! (Zamahne toljagom, na što svi seljaci s njime navale na gospodu, koja ih dočekaju na sablje.)

GUBEC (što je do sad mirno stajao, stupi u taj hip medju razjarene kmete i gospodu — krepko rek bi zapoviedajući najprije seljakom).
Stante, braćo! (Isto tako i gospodi.)
A vi ne ludujte! (Pokazuje gospodi množtvo seljakâ prstom.)

Pogledajte samo oko sebe,
Pomislite, da će na jednoga
Od vas namah dvaest navaliti,
Uzalud vam dakle hrabrost vaša,
Tu vam ništa koristiti ne će,
Još dapače ubitačna vama
A i braći vašoj u svoj zemlji
Biti hoće ... Predomislite se! — (Čim vidi, da se gospoda zbilja kao predomišljaju, nastavi sve to krepčije.)
Vjerujte mi, sad drugčije nije,
Znat vam valja, da je puk razdražen
I potaknut strašću na osvetu,
U bjesnilu svome nalik vatri,
Što ne pazi na mjeru ni zakon...
Ded na primjer: uzmi bagljić slame,
Mahni njime preko vatre žive,
Time ne ćeš vatru ugasiti,
Nego jače uzpiriti samo,
Tako da će njen bukteći plamen,
Sukljajući sve dalje i dalje,
Popaliti, što mu na put stane,
Te se uzvit nebu pod oblake,
Gdje ga sila ljudska više ne će
Ugasiti il' ustavit moći ... (Umjerenije.)
Zato čujte, što vam sada kažem. (Tahu.)
Navlastito vama, gospodine ... (Stanka — svi šute, na što Gubec, odvažno motreć seljake, krepko nastavi prama gospodi.)
Što je bilo, od Boga vam prosto,
Ali po sad, ako opet bude
I najmanji povod tužbi kmetu,
Nit smo bili, nit što govorili ... (Svečano i vatreno.)
Ja ću braću svoju tad svetiti
I odužit duga gospodskoga,
Te osvjetlat vječnoj pravdi lice,
A vi ćete — bilo prie il' poslie —
Kô nemili tlačitelji kmeta,
Redom ginut, propast, ako Bog da!
Gradovi će vaši opustjeti,

Iz ognjišta pronić će vam trava,
Dvorane vam spopast paučina,
Prozore svud bršljan propletati,
A kupina zastrti zidine,
Dok ih zatim ne razvali vrieme,
Razvaljene s zemljom ne poravni.
Kud ste godier drumom prolazili,
I kopitom konjskim zadirali,
Tud će bujna proniknuti drača,
Drumovi će poželjet gospode,
A gospode nigdje biti ne će . . . (Ozbiljno.)
To pamtite! — (Seljakom — krepko i odlučno.)
A vi sa mnom, braćo!
Kazasmo im, što smo god mislili,
Dokazasmo: da smo i mi ljudi,
Koji znamo krepko branit svoje;
Braću svoju izbavismo uze,
A drugoga nama za sad nema
Posla ovdje . . . Hajd'mo dakle kući! (Pošto gospodu redom ozbiljno pogleda, a seljakom rukom mahne, ode posljednji za njima s osobitom pristalošću i dostojanstvom.)

TAHI (čim seljaci odu, zagrozi se pešću — u najvećem bjesnilu).
Tako Boga nikad ne vidio,
To će meni krvavo platiti!

ČIN TREĆI.

PRIZOR PRVI.

Gusta šuma. S lieva strmo sljeme gorsko. Večernje doba. Sunce upravo zalazi. — PASANEC i MARA dolaze stazom, što vodi u Stubicu.

PASANEC. Čuj, Marice, da ti pravo kažem,
Meni nije pravo ni povoljno,
Što umjesto Stane ti sad ideš
U Stubicu, u to vražje gniezdo;
Slutim nešto: dobro biti ne će.

MARA. Oj Andrija, nemoj djetinjiti!
Ta znaš i sam, da gospode nema
Sad u gradu; svi su u lov pošli,
Pa će istom sutra vratiti se.
A što idem ja umjesto Stane,
Toga nemoj da mi u zlo primiš,
Jer me ona zamolila za to,
A ja rado idem njoj za ljubav;
Ta koliko puta ona meni
A i mojim roditeljem dobra
Učinila prošaste godine,
Gdje bijaše rdjava ljetina,
Toga nikad zaboravit ne ću! . . .
Pa bih zato za nju i što teže
Poduzela i svršila rado,
Kamo l' ne bih: da sad u grad idem.

PASANEC. Al mi kaži, ja te liepo molim,
Zar to uprav danas biti mora?

MARA. Tako jeste, jerbo je kneginja
Stani danas opet poručila,
Da k njoj u grad dodje svakojako,
Buduć da joj kazat ima nešto
Vrlo silno. Stana bi doduše
Sama rado pošla bila, ali
Onomad joj otac to zabrani,
A baš jutros i on nekud ode,
Te ga nije mogla zamoliti,
Da ju pusti u grad, a bez znanja
Njegovoga ona ne bi pošla
Podnipošto.

PASANEC. Idi, kad je tako,
Samo nemoj dugo zatrajati.

MARA. Vratit ću se, pošto budem čula,
Što će Stani kneginja poručit.

PASANEC. Ja ću poći dotle tu na lievo,
Možebiti da ću se sastati
S otcem tvojim, koj' će se takodjer
Tu vraćati iz livade svoje,
Kud je pošô — kako mi je kazô —
Da nakosi nešto malo trave.

MARA. Da, da, zbilja i on će se vraćat
Ovim putem, pa ćemo zajedno
S njime tada opet kući poći.

PASANEC. Bit će tako, samo gledaj, da se
Skoro vratiš.

MARA. Za pol sata bit ću,
Ja se ufam, opet ovdje.

PASANEC. Dobro, —
Čekat ću te s otcem tvojim . . . S Bogom!

(Razstaju se. Mara ode putem prama gradu, a Pasanec krene stazom na lievo.)

PRIZOR DRUGI.

PLOVDIN i ŠKANJEC skoro zatim dolaze, pošto Pasanec i Mara odoše.

ŠKANJEC. To bijaše ona, ja ne sumnjam,
Te se ovdje — uprav na tom mjestu — (pokazuje prstom ono mjesto, gdje se je prije Mara s Pasancem razstala)
S otcem ili s dragim razstajala
Malo prije . . . Vidjesmo ih ovdje
S ove stiene. (Obazire se na strmi brieg, odkud je malo prije došao sa Plovdinom.)
Zatim muž tu ode
Nekud u lug, a ona tim putem
Uprav u grad.

PLOVDIN. Bit će, kô što veliš,
Akoprem ih dobro ne razabrah,
Buduć da me zalazeći sunce
Zasjenilo.

ŠKANJEC. Ona je bez sumnje. (Smiešeći se zlobno.)
Sad nam više ptica uteć ne će!

PLOVDIN. Samo ako drugim kojim putem
Možd' ne krene kući.

ŠKANJEC. To ne može,
Jer taj samo put u selo vodi . . .
Što se toga tiče, strah me nije,
Da za rukom otmica ne podje,
Al' se s druge strane nešto bojim,
Ne bi l' vrag joj u hip odlučivi
Otca ili dragog pozvô u pomoć,
Jer bi tada vražjeg posla bilo.

PLOVDIN (porugljivo).
Sram te bilo, strašivico jedna,
Kad se bojiš takovih junaka
Bosonogih.

ŠKANJEC (porugljivo, nu poluglasno).
Vidio sam ipak,
Gdje takovi bosonogi momci
Utjeraše u strah bolje od mene.

PLOVDIN. A što mrmljaš, zar se svedj još bojiš? (Skine s ramena pušku, te ju podaje Škanjcu.)
Evo dakle na utjehu tebi
Puške moje, pa ako bi zbilja
Od potrebe bilo, a ti pucaj
Bez obzira; ja ću pak djevojku
Ugrabljenu odnieti do onkraj
Ove gore, gdje nas jur čekaju
Dobri naši konji osedlani,
Koji će nas letom lastavice
Za čas dovest do gospodske klieti.

ŠKANJEC (ogleda oganj na puški).
Dobro dakle, a ja evo vami
U zamjenu ključ od znane klieti
Sad predajem. (Predaje Plovdinu ključ — smiešeć se.)
Želeć vam unapried,
Da tu noćcu sprovedete liepo
Sa djevojkom.

PLOVDIN (nestrpljivo se obazire).
Što to može biti,
Da jê nema, a mrak se jur hvata?

ŠKANJEC (opaziv djevojku s daleka — brzo i potiho).
Evo vam je . . . Ali sad stanite
Tu na stranu s puta, da vas kako
Ne opazi prije reda. (Stupe za obližnji grm.)

PLOVDIN (zakrčiv Škanjcu rieč). Šuti!

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji — MARA.

MARA (dolazi, te stane malko).
Što je, Bog zna, uzrok, da mog otca
Sa dragijem jošte ovdje nema,
Premda je već više no pol ure
Jurve prošlo, odkako se s njime
Tu razstadoh? (Uzdiše.)
Pričekat ću malko. (Ogleda se — strašivo nastavlja.)

Nešto sad i mene strah spopada
U toj pustoj šumi, gdje se stere
Sve to više sada noć i tmina,
A noć nikom baš prijazna nije.

PLOVDIN (skoči napried — strastno i hitro).
Bit će tebi u mom naručaju! (U isti mah čvrsto obuhvati i digne Maru, te krene s njom žurno stazom uz brdo.)

MARA (s prva sva oniemi, te se ukoči od straha, zatim očajnim glasom).
Jao meni! . . .

PLOVDIN (strastno Mari). Šuti, ni rieč više!

ŠKANJEC (sliedeć žurno Plovdina — Mari pakostno).
Il' ćemo ti usta razkrečiti. (Plovdinu.)
Sada pako, što moguće brže,
Uzbrdice . . . Ali samo paz'te,
Da se vama ne omakne noga
Penjući se tom stazicom uzkom
Ća do vrha, — propali bi tada
Sa djevojkom zajedno u jazu,
Što s provale strašno tu zijeva. (Čuju se iza prizora Pasanec i Pozebec u razgovoru.)
Hajd'mo žurno napried, ljudi idu . . .

MARA (spozna po glasu otca i dragoga — poviče).
Pomozite! . . . Evo oteše me!

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji. — POZEBEC i PASANEC čuvši uzklik Marin, dotrče na pozorište.

POZEBEC (plaho i strastno).
Bože! . . . gdje si, ćerko?

MARA (odzivlje se s naporom — glasno). Ovdje, otče!

PLOVDIN (strastno i gnjevno).
Šuti odmah! (Zatisne joj silovito klečom usta).

PASANEC (opaziv otmičare, što se već popeše blizu vrha gore, te pokazav ih Pozebcu prstom — strastno i gnjevno).
Eno ih već blizu
Vrha tamo!

POZEBEC (skoči napried — strastno).
Hajd' za njimi brzo!

PASANEC (glasno i gnjevno).
Stić' ćemo ih, ako Bog dâ . . . Hajd'mo! (Pozebec i Pasanec otisnu se žurno stazom za otmičari.)

PLOVDIN (čuvši, što seljaci rekoše, pospješi zajedno sa Škanjcem korake, dočim Maru čvršće obuhvati — porugljivo niz brdo vičuć).
Zaludu je vikat za sokolom,
Kada se jur digô s golubicom
U visine, stić' ga ne ćeš više!

PASANEC (strastno).
Stići ću te, makar se uzvio
S njome istom nebu pod oblake.

PLOVDIN (porugljivo i glasno Pasancu).
Iz oblakâ, znaj, da treska striela. (Škanjcu.)
Pucaj sada, al nišani dobro!

ŠKANJEC (skidajući pušku s ramena, stane).
Hoću odmah, u koliko tmina
To ne brani. (Nišani i odapne.)

PLOVDIN (čim puška puče, grohotom se nasmije — porugljivo).
Evo ti kalauza!

PASANEC (ranjen u lievu ruku posrne, nu Pozebec ga uzdrži — u srčbi).
Proklet bio! . . . Pogodi me jadna . . .
Sustati ću . . . Oblieva me krvca . . .
Al' ne marim, barem sad upoznah
Po pištanju škanjca i jastrieba,
Što će mi još oba doć' na domet.

POZEBEC (žalostno).
Ali što će dotle moje diete?

PASANEC (trže se i zaječi — gnjevno).
Daj mi, Bože, krila, da poletim!

POZEBEC (dosjetiv se nečemu — hitro govoreć).
Hajdmo, goru tu da obidjemo;
Znam ja drugu skrovnu stazu dolom,
Pa ćemo im stati na put onkraj
Na ravnici, kud će morat opet
Sići s gore . . . Ajd, ako možeš, sa mnom!

PASANEC (sakupi svu snagu, i pošto si maramom za silu zavije ranu — odvažno).

Hoću, hoću, pa zato i mogu!
Samo brzo, brzo! . . . Ne daj, Bože,
Da prekasno stignemo onamo. (Silaze brzo sa ono malo puta, što su se jur bili popeli uz goru, te odu zajedno na desnu stranu u šumu.)

PRIZOR PETI.

Seljačka kuća Gubčeva. Rano je jutro. — MARKO i STANA stupe iz dvorišta u sobu.

STANA. Zora sviće i danak se javlja,
Pa još nema Mare niti otca.

MARKO (sjedne na klupu).
Mara bit će došla jur iz grada
Jučer, al' će biti još kod kuće
Silnim kakvim zabavljena poslom,
Kad do sada još ne dodje amo,
Da ti javi, što ti je kneginja
Poručila . . . A tvoj otac doć' će
Isto tako skoro, nemaj brige.

STANA. Meni nije kazô, kud je pošô,
A da li je tebi, dragi djede?

MARKO. Kazô mi je, da će u Konjščinu
Knezu Konjskom poći.

STANA. Toga kneza,
Kô što čujem, osobito štuju
Svi njegovi kmeti, nije l' tako?

MARKO. Tako jeste, al' on i jest vriedan,
Da ga štuju, on i Gregorjanec,
Pa još dva tri, osim te dvojice,
Jerbo s kmetom ljudski postupaju,
A ne tako, kô što taj knez Tahi,
Koji vražjim uprav krenu tragom. (Zamisli se malko, zatim nastavi.)
Mili Bože, čudna su vremena
Sad nastala, al ni u čem nisu

Bolja, nego l' što bijahu nekoč! (Žalostno.)
Ja sad evo jur devedeseto
Ljeto gonim, mnogo toga pamtim
Iz mladosti svoje, gdje je ipak
Nešto malo bolje bilo kmetu.

STANA (smiešeći se).
Nešto malo, to baš nije mnogo.

MARKO. Dosta, diete, onom, koj' je malim
Zadovoljan. (Stanka.)
Bilo ti je tada
Više dobre gospode medj' nama
Nego sada . . . Mnoge sam u glavu
Baš poznavô, kô na primjer kneza
Frankopana, slavnog nekoč bana — (uzdiše)
Bog mu dao duši lako!

STANA. To je
Onaj, je li, mili djede, o kom
Sviet i sada tol'ko pripovieda?

MARKO. E dakako . . . Još se živo sjećam
Kako dodje s čitavom povorkom
Pratilaca, sve sjajnom gospodom,
U grad Susjed, da pohodi svoga
Pobratima, pokojnoga Ivu
Taha, otca ovog kmetskog vraga . . . (Uzdišuć duboko, nastavi.)
Mnogu čašu popih rujna vina
Tad na zdravlje bana sa drugari,
Što ih sada sve jur zemlja krije
Skupa s onim, komu tad napismo.

STANA. To je bilo već odavna.

MARKO. Da, da,
Bit će tomu do petdeset ljeta,
Davno je to, diete moje, davno . . .
Tad sam jošte čil i čvrst muž bio,
A ne starac sliep i slab kô sada . . . (Krepčije.)
Al mi sad još srce u grudima
Silno igra, kad pomislim na to,

Kako se tad na rieč Frankopana
Sve podiglo: prosti puk i plemstvo,
Pa kako nas zatim predvodio
Proti Niemcem.

STANA. Zar ste i vi, djede,
Tada pošli s banom?

MARKO (ponosito). Jesam, bogme . . .
Bio sam ti s njime kod Ludbrega,
I pred gradom Varaždinom, gdje je
Poginuo slavno . . . (Uzdiše — zatim prisluškuje, te čuje, gdje dolazi netko.)
Deđ' pogledaj,
Sad dolazi netko . . . Čini mi se,
Da ti 'e otac.

STANA (pogleda na prozor — radostno).
Pogodiste, on je. (Odtrči k vratima, što ih upravo u onaj čas otvori Gubec.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji i GUBEC.

GUBEC (čim ogrli ćerku i tastu ruku poda, odloži torbu i štap).
Evo mene. A jeste li zdravo?

STANA. Jesmo, hvala Bogu.

MARKO. Već se Stana
Pobojala, da se nije tebi
Dogodilo štogod.

GUBEC (gladeći Stani lice — ljubežljivo).
Ludo diete,
Šta bi mi se dogoditi moglo? . . .
Razbojnikâ u nas — a u mene
Novca nema . . . Savjest mi je čista,
Hvala Bogu, — koga da se plašim? (Stanka — sjedne na klupu pokraj Marka.)
Ja sam noćas pošô iz Konjšćine,
Kad su prvi pietli zapjevali,
A zasjali kosci nad Oštrcom,

Te sam liepo, praćen mjesečinom,
I po hladu hodao sve do sad.

STANA. Da si jučer uzjahao svoga
Ridja, još bi prije bio došô.

GUBEC. Ja ga nisam umoriti htio
Bez potrebe, jerbo mi ga danas
Za pluženje treba, a ja idem
Uviek rado pješke, kô što znadeš.

MARKO. A nuder mi kaží, dragi Mate,
Jesi l' bio s Konjskim, jesi l' s njime
Govorio?

GUBEC. Ja sam bio s njime,
I sa knezom Gregorjancem jučer,
Pa mi oni medju ostalijem
Važnim viestmi i to kazivahu,
Da se hoće u Zagrebu skoro
Sakupiti gospoda na sabor.

MARKO. A znadeš li, što je tomu uzrok?

GUBEC. Kmetovi su opet uzrok tomu,
Jer gospoda vide, da razdražen
Puk ne mari za kraljevska pisma,
Što stigoše na seoske sudce,
Pače istih da povjerenikâ
Slušat ne će, što ih kralj tu posla,
Da umire kmete, pa će zato
U saboru viećati ukupno,
Kako da se tomu melem nadje...
Ali ja sve mislim, tu sad više
Lieka nema, preduboko se je
U stoljetne rane tlačenikâ
Uvriežio jurve otrov mržnje.

MARKO. Gdje je mržnja, tu obično skoro
I krv teče.

GUBEC. Ja se bojim, da će
Tako biti, premda svud nastojim
Ublažavat, kol'ko mogu, burne

Razdražene ćuti, al' ne mogu
Na sve strane dospjet, a čuo sam,
Da se kmeti i po drugih stranah
Domovine naše silno miču,
Ne hoteći slušati gospode,
Već radeći sve po svojoj glavi.

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji i GREGORIĆ, koji u sobu stupi.

STANA (priskoči veselo Gregoriću, te mu poda ruku).
Moj Ilija, da si zdravo!

GUBEC i MARKO. Zdravo!

GREGORIĆ. Rado bih vam nazvô dobro jutro,
Al o dobru sad govora nema.

GUBEC. Što je, kaži, da od Boga nadješ?

GREGORIĆ. Vi ne znate, kako vidim, što je,
Jer inače pitali me ne bi;
Znajte: da su Tahovi panduri
Na njegovu zapovied na novo
Uhvatili do petnaest kmetova,
Da ih bace u tavnice grada
Stubičkoga . . . Medju ostalimi
Gozetić je i Lepoić.

GUBEC (žestoko). Zbilja?

GREGORIĆ. Jest, Boga mi . . . Ja ih vidjeh glavom,
Kako su ih odveli panduri
Svezanijeh ruku naopako.

GUBEC (gnjevno).
A zar ne će mirovati jednom
Taj zulumčar kleti? (Odvažno.)
Dobro dakle,
Neka znade, da mi je riеč sveta,
Baš kô vjera, kojom sam se Bogu
Zavjerio onomad.

GREGORIĆ. Tako treba.
Što je preveć, nij' ni s kruhom dobro.
Ti si bio onomadne s njimi
Veledušan odviš. Prevelika
Tvâ dobrota na novo ih samo
Oslobodi, a znati si mogô:
Tko se godier ovcom čini, da ga
Na posljedku vuk proždrieti radi.

GUBEC. Pravo imaš, ta mogô sam znati
I pomislit, da se pas i mačka,
A kmet tlačen sa vlastelom gordim
Ne pomire do sudnjega dana.

GREGORIĆ. Nepravdu su oni posijali,
Vražda niče, mi ćemo sad žeti,
A ufam se, da će biti žetva
Od posjeva bolja svakojako.

PRIZOR OSMI.

Prijašnji i DORA, sva zaplakana, unidje.

DORA (čim je unišla u sobu, ogleda se — zatim kroz plač).
Oprostite, tu sam došla sada,
Nemajući sáma mira doma,
Da vas pitam, oj susjedi moji,
Nije 'l' kod vas možda moj Nikola
S ćerkom Marom? — Ali kako vidim,
Tu ih nema . . .

STANA (strašivo). Šta, za milog Boga!
Zar ih nema jur kod kuće?

DORA (kroz plač). Nema,
Žalibože . . . Nema ih od jučer.
Što je godier duga noćca bila,
Dok u jutro iztekla danica,
I dok zatim osvanulo sunce,
Svedj ih čekah jednako oboje
Bdijuć tere gorke roneć suze,
Ali jadna do sad ne izčekah.

GREGORIĆ. Ne bi li tu lopovština opet
Kakva bila od te vražje strane,
Odkuda nas sve od pamtivieka
Pa do danas bez prestanka uviek
Jadi samo i sramote biju?

GUBEC (čuje mukli žamor i hod svjetine, ustane, te pogledavši na prozor — klikne).
Milostivi Bože, šta to vidim? (Dori — ganuto.)
Tužna majko, sad se razaberi,
Pa se uzdaj u višnjega Boga
I njegovu milost svemoguću. (Otvori prozor, te poviče napolje:)
Amo s njome, tu joj je i majka! . . . (Ostali u sobi tronuti izgledaju, što će biti.)

PRIZOR DEVETI.

Prijašnji. — POZEBEC i PASANEC donose na spletenih od granja nosilih polumrtvu MARU. — Silni narod muče ih sliedi.

POZEBEC (muklo i očajno Dori).
Evo t', majko, u jadu kukala,
Jedinice tvoje! (Odloži sa Pasancem nosila s Marom.)

DORA (u skrajnjem očaju zaječi i uzklikne):
Ćerko moja! (Sruši se na koljena uz nosila, te objema rukama zastirući lice — gorko plače.)

STANA (plačući pristupi k Mari).
Posestrimo mila, čuješ li me? . . .

MARA (slabim glasom).
Čujem . . . ali . . . molim . . . ne plačite! (Poda rukom znak Stani, na što se Stana sasvim k njoj sagne.)
Slušaj, Stano, čuvaj se Plovdina . . .
Ja ti kažem . . . a i kneginja ti . . .
Poručuje isto . . . Čuvaj ga se!

GUBEC (razabravši se najprije — Pozebcu i Pasancu).
Što se sbilo s njome? . . . Govorite.

POZEBEC (pogleda najprije Maru, zatim Pasanca, koji se blied i niem sav ukočio, te kao mahnit oči izbuljio).
Ja ne mogu s težka jada redom
Sve kazati, kako bješe, jer mi

Rieč zapinje u grlu od plača,
Od nemila jada i od srčbe . . .
Znajte dakle: Plovdin — Bog ga kleo!
Jučer silom ugrabi mi ćerku,
Te ju pusti danas — (muklo)
Nesretnicu . . .
(Strašna stanka.)
Ona zatim u očaju skoči
U provalu s briega, gdje ti nas dva (pokazuje na Pasanca svedj još od jada ukočena)
Tražeći ju cielu noć zaludu,
Nagazismo istom jutros na nju,
Te sirotu donesosmo amo
Polumrtvu . . .

SVI (sgrozivši se od te viesti — muklo).
To je grozno! . . . Strašno!

GUBEC (žestoko i gorko).
U zvieri bi srce prepuknulo,
A kamo li ne bi u čovjeka,
Takva čujuć a i gledajući!

STANA (kroz plač).
Jao, Mare, mo'š li oprostiti,
Što umjesto mene žrtvom posta?

MARA (utješivo i blago — Stani).
Šuti . . . šuti! . . . ta ti kriva nisi! —

DORA (svejednako plačući — Mari).
Oj nesretno milo diete moje,
A kaži mi, majčine ti hrane!
Jesu li ti rane od vidanja?

MARA (obrće glavom za znak, da joj lieka nema).

GUBEC (poluglasno — kao sam sa sobom).
Vjerujem ti i osjećam živo,
Takve rane od prebola nisu,
Već od smrti gorke i nemile . . .

DORA (opipava uda kćeri — strašivo).
Jao diete! . . . kaži: osjećaš li,
Da ti je što bolje?

MARA (slabim glasom, nu sa blagim posmjehom).
Bit će skoro.

PRIZOR DESETI.

Prijašnji. — JELENA stupi u sobu sa dvoraninom, koji pod pazuhom nosi malu škrinjicu.

JELENA (prijazno, nu žalostnim glasom).
Božja pomoć, ljudi!

GUBEC. Bog pomogô,
Milostiva gospo! . . . A što može
Biti uzrok tomu, što kneginja
I supruga možnog kneza Taha
Sjajne svoje dvorove ostavlja,
Te ovamo dodje u seljačku
Prostu kuću, gdje se ročit poče
Gorka tuga s jadom?

JELENA (blagim glasom). Prijatelju!
Isti dakle udes nas sukobi,
Jad i tuga, oba crna druga,
Znaj, i mene sad da odtjeraše
Iz dvorova, kô što veliš, sjajnih,
Da me prate amo — pa tad dalje . . . (Uzdiše duboko, zatim ganuto nastavi.)
Sve znam, što se, na žalost, dogodi
Od jučernjeg dana sve potanko . . .
Znadem, što se sbilo noćas s ovom
Svetom žrtvom paklenijeh strasti . . . (Pokazuje Maru.)
Znam nadalje, što se sbilo danas
S nekojimi kmetovi na novo,
Što ih kruta zloba utavniči . . .
Sve to znadem, a slutim, još gore
Da će doći iza toga, gdje ja
Od koristi ne ću moći biti.

STANA (brižljivo).
A zar ćete, milostiva gospo,
Ostaviti mene i još mnoge
Druge, što vas toli ljube i štuju?

JELENA (ganuto i ljubko).
Moram, diete, inače ti nije.

STANA. Tko će biti po sad majkom, tko li
Zaštitnicom težko stradajućih?

JELENA (svečano).

Onaj, Stano, koj' vladajuć svietom
Na vidjelo sva iznosi djela,
Te zla kazni, nagradjuje dobra
Prije ili poslie . . . Onaj, koj' je
Blagi otac slabog crva i mrava,
A kamo li umnoga čovjeka,
Najbližega stvora svom priestolu:
Bog svemožni bit će štit najjači
Pravednikâ, a i nevoljnikâ. (Stanka.)
A ja idem sad odavle uprav
U manastir zagrebački, ondje
Medju duvnam' svete Klare hoću
Da u miru život svoj dovršim,
Što Bog dao, da bi skoro bilo!
Ali prije htjedoh, još jedanput
Da te vidim i da se oprostim
S tobom . . . (Ganuto.)
S Bogom ostaj, Stano moja,
Dok ti skoro stigne glas od mene. (Ogrli Stanu.)

STANA (udari opet u plač — jecajući).

S Bogom, gospo milostiva! (Poljubi kneginju u ruku.)

JELENA (pristupivši Mari — veoma ganuto). A ti,
Vjerna dušo, što ću da ti rečem
Do: uzdaj se u višnjega Boga. (Poljubi Maru u čelo — ostalim seljakom.)
A vam želim, da vas Bog oprosti
Jada vaših i nevolja ljutih. (Mahne svomu dvoraninu, koji pristupi, te joj poda škrinjicu, a ona ju predaje Gubcu. — Potiho Gubcu.)
To razdieli medju nesretnike,
Kako misliš i za bolje nadješ. (Mahnuv rukom svima prijazno — ode sa dvoraninom svojim.)

PRIZOR JEDANAESTI.

Prijašnji bez JELENE.

GUBEC (metne na stranu škrinjicu i gleda na vrata, kud kneginja ode — ozbiljno).

Naopako po zlosretnog Taha,
Zadnja mu se luč utrnu time,
Što mu krenu taj angjeo ledja.

STANA (motreći Maru — strašivo).

Jao mene! gle'te, kako bliedi!

DORA (uzdršće, te očajno klikne).

Pomozite, ako Boga znate!
Izdahnut će ov čas diete moje! (Svi pristupe bliže. U Mare vidi se, da zadnje svoje sile sakuplja i da težko uzdiše.)

MARA (pogleda redom sve, koji okolo stoje, zatim sve slabijim glasom.)

Majko . . . Otče . . . Stano . . . Moj Andrija,
Gdje si? (Pasanec se trgne iz dosadašnjega svog mrtvila, te skoči k Mari, koja ga milo pogleda.),
Evo, umriet mi je! . . . (Šapćući.)
S Bogom!

(Izdahne, dočim ostali stranom tiho mole, a stranom plaču.)

GUBEC (svečano).

Bog joj dao u raju naselje!

POZEBEC (gorko).

Oj nesrećo, da te Bog ubije!
Svagda si se tovarila na me
Redom do sad . . . Sve sam kako tako
Podnesao, al' zašto mi uze
Smrt jedinu sad utjehu moju? (Proplače.)

GUBEC (utješivo Pozebcu).

Stani, brate, nije drugačije,
Ne plač' ćerke, jere ona ti je
Jur u božjih ruku angjeo čisti,
Prost od sviju ljaga zemaljskijeh;
Sačuvana od budućih vaja . . .
Lako njojzi! . . . Ali tebi zato
Ipak jedna utjeha ostaje . . . (Sve to krepčijim glasom.)

Osviesti se, pa zajedno s nami
Proti našim tlačiteljem ustaj! . . .
Sad je vrieme! — A osvetu takvu
Bog na nebu odobriti mora,
Jer on trpjet ne će i ne može,
Da nadalje cvileć ostanemo
Pod pretežkim jarmom hudog robstva
I pod žigom stostruke sramote. (Svi seljaci, čuvši ove rieči, trgnu se iz puste žalosti, što ih je obrvala.)

PASANEC (trgnuv se iz opetovanoga mrtvila — uzdiše duboko i tad progovori krepko).
Teda negda! . . . To sam sve do sada
Izgledao, pa to izgledajuć
Oniemio gotovo od jada
I čemera, što mi srce para,
I sav mozag jur mutiti poče. (Gubcu.)
Ti mi opet poda ovim slovom
Osviest duši, a jeziku rieči. (Poda Gubcu odvažno ruku.)
Evo mene, tvoj sam!

POZEBEC. I ja tako!

GREGORIĆ. I ja!

OSTALI SELJACI. I mi, evo, svikolici!

POZEBEC. Ti nas vodi, kuda tebi drago! . . . (Odvažno.)
Mriet mi danas, ili mrieti sutra,
Svejedno je meni sada, samo
Pod sramotom ovom da ne živem,
Dok se vražjom krvlju ne omastim
Tog Plovdina — jad ga moj ubio!

PASANEC (Pozebcu).
Ako bi se tebi on izmakô,
Ne će meni! (Pristupi k mrtvoj Mari, te dignuv iznad nje tri prsta u vis — osobito svečano.)
Čuj me, mučenice!
Kunem ti se evo živim Bogom,
Da te hoću okajati skoro!
Bog je čuo, Mare, i zapisô... (Muklo, te kobnim glasom.)

Ljubav umrie, ali iz pepela
Žarka sada ustaje osveta . . .

GUBEC (primiv Pasanca za ruku — prijazno i utješno).
Pusti mrtvu, ne uznemiruj jê
U pokoju prietnjami i kletvom.
Što bit ima, to će bit onako,
A sad hajdmo u selo najprije,
Pa tad u grad, da spasimo jadnu
Braću našu iz gospodskih pandža,
Zatim pako — što Bog dalje dade!

GREGORIĆ (žestoko).
Mišica je zapregla od snage,
Srce igra od osvete silne. (Gubcu i ostalim seljakom.)
Hajd u selo, pa tad na Stubicu,
Da od vraga izkopamo traga.

PASANEC (zakrčiv Gregoriću rieč — muklo).
I od jada, što mi srcem vlada,
Dok se sveta izpuni osveta. (Skoči k mrtvoj Mari, te ju poljubi, tad krene za drugimi, koji su već pošli. — Dora i Stana nad Marom se sagnu, a starac Marko širi ruke za seljaci, kao da ih blagosivlja.)

ČIN ČETVRTI.

PRIZOR PRVI.

Večernje doba. — Polje stubičko. Straga se vide razvaline grada Stubičkoga, što ih okružuju pojedine hrpe seljakâ oko naložene vatre ponamještenih. — GOZETIĆ i LEPOIĆ stupe naprieđ.

LEPOIĆ. Evo, brate, novoga dokaza,
Da je svaka za vremena sila:
Jutros jošte bjesmo u tavnici,
Sad smo prosti kô ptice u zraku.

GOZETIĆ. Tako jeste . . . A tko bi to bio
Rekô jutros, da će grad Stubički
Bit večeras razvalina pusta?

LEPOIĆ. Može sila, kada dobro stegne,
Učiniti, da sušina plače,
A kamo li da ne sdrobi sgrade,
Makar ona baš gospodska bila.

GOZETIĆ. Da, gospodska — al ju puk sagradi,
Pa je pravo, da ju i razgradi.

LEPOIĆ. Istina je opet, što sviet veli,
Zlo stečeno da po vragu ide.

GOZETIĆ. Dašto, brate, pa je pravo tako . . . (Porugljivo.)
Toj gospodi, čini mi se, da je
Zavrtjelo pod kapami nešto,
Kad su stali s nami sve to gore
Postupati, tjerajući nas silom
Na osvetu.

LEPOIĆ. Al svi opet nisu
Kao ovi . . . Ima medju njimi
I poboljih, akoprem su riedki.

GOZETIĆ. Riedki, bogme, kao biele vrane.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji i GREGORIĆ, koji čim k njima pristupi, zlovoljno izpred sebe baci sjekiru.

GOZETIĆ (Gregoriću).
A što ti je, te si tako ljutit?

GREGORIĆ. Kako ne bi ljutio se čovjek,
Od ljutine pače sišô s uma,
Kad ne svrši posla, već na polak . . .
Što nam hasni, što to kleto gniezdo
Razorismo, kad nam prije reda
Izmakoše jedovite zmije,
Osobito Tahi i s njim Plovdin,
Što se vrgô sasvim na ujaka.

LEPOIĆ. Taha će to ipak ljuto zapeć',
Što mu grad taj posve razorismo.

GREGORIĆ. Id' ne luduj, on će marit za to
Uprav kao pas za petu nogu,
Ta on ima još drugih gradova
I pustoga blaga ležećega
Dosta.

GOZETIĆ. Ima brate, znam ja, ali
Skup je odviš, pa će borme žalit,
Da mu se je i to dogodilo.

GREGORIĆ. To je malo, što se do sad sbilo,
Zato ne bi ni pijan zaigrô,
To nij' sasvim ništa prama onom,
Što bit ima, i što biti hoće
U buduće — skoro — ako Bog dâ!
Ja se toga držim: da se vazda
Ljudski dočne, što se jednom počne.

LEPOIĆ. Pravo imaš, a gdje je Pasanec
Sa Pozebcem? . . . Gdje li naš spasitelj
Mate Gubec?

REGORIĆ. Gubca vidjeh ondje
Baš za gradom, gdje se razgovara
Sa dvorskijem kneza Konjskog, bit će
Nešto važno, mislim; a Pasanec
Sa Pozebcem ode — uzev sobom
Dobru četu kmetâ — svi jašući,
Ne bi l' stigli kletog Taha s družbom. (Zlobno se smiešeći.)
Ali bi mi odlanulo, Bože,
Da ih stignu!

GOZETIĆ. Bilo bi, doduše,
Po gospodu zlo i naopako,
Ako bi ih zbilja još dostigla
Ta dvojica.

GREGORIĆ (gnjevno). Pravo bi im bilo,
Barem bi se odužili smjesta
Duga svoga. (Pogleda na lievo, te opazi Pozebca i Pasanca, gdje dojezdiše sa četom svojom.)
Al' eno ih uprav,
Gdje sjašuju umorene konje.

LEPOIĆ. Evo k nama jur dolaze oba.

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji. — POZEBEC i PASANEC zaprašeni od silne potjere pristupe k prijašnjim.

PASANEC (Lepoiću i Gozetiću).
Ima li vam u čuturi vina? . . .
Dajte amo, pogiboh od žedje!

LEPOIĆ. Evo, brate, napij ga se! (Poda Pasancu čuturu s vinom — Pasanec pije.)
Znam ja,
Teže j' umriet s žedje, nego l' s mača.

GREGORIĆ (Pasancu i Pozebcu).
A Boga vam, kažite, gospoda
Gdje su?

PASANEC (osieče se na Gregorića).
Gdje su, pitaš? — do vraga su!

POZEBEC. Što moguće bolje potjerasmo
Hitre konje, da ih dostignemo,
Al moguće nij' bilo nipošto
Opazit ih, kamo li dostići.

PASANEC. Da sam ih ja samo opazio,
Makar kako na daleko bilo,
Tvrda vjera! stigô bi ih bio!

POZEBEC. Al ovako — vrag bi ih sam znao,
Kud odoše bez svakoga traga.

LEPOIĆ. Morali su drugim putem poći
U grad Zagreb, nego li kroz Susjed.

GOZETIĆ. Ja bih rekô, da su prejezdili
Goru našu, te put Medvedgrada
Udarili.

LEPOIĆ. Tako će i biti.

GREGORIĆ. Ništa zato, Tahi će nam doći
Još u ruke skupa s ostalimi.

PASANEC. Hoće, bogme, tom' se i ja nadam ...
Gora s gorom sastat se ne može,
Ali čovjek može sa čovjekom,
Koga niti čeka niti traži,
A kamo li kad ga željno čeka
Ili traži, kô kakovo blago
Izgubljeno. (Sa groznim posmjehom.)
Pa zato, Plovdine!
Imam i ja tvrdu uzdanicu,
Da ti moje ne ćeš minut ruke.

POZEBEC. E da Bog dâ, kudgodier hodio,
Da ga svuda i moj jad susreo! ...
Ako l' pije gdjegod rujno vino,

Na grdne mu rane izlazilo,
Ako l' opet ljubi gdje djevojku,
Šarena ga poljubila guja,
Zašt' mi s njega od nevolje umrie
Mila ćerka, sve moje uzdanje. (Otare dlanom suzne oči.)

GREGORIĆ. Ne boj mi se, platit će on za to,
Kao što će i Tahi platiti,
I ostali, što su godier krivi.

LEPOIĆ. I pravo je, jer takovih kletih
Krvopija nit je bilo ikad,
Nit će biti, koliko je godier
Širom ovog svieta.

GOZETIĆ (gnjevno). Zašto nama
Sve otimlju, što nam je Bog dao?

LEPOIĆ. Zaludu nam naša zemlja rodi,
Kad njihova ruka snope broji.

GOZETIĆ. Zalud svakom, što je komu drago,
Sve nam grabe: žene, djecu, blago,
A nikad se kleti ne zasite.

LEPOIĆ. A zatim se ipak čudom čude,
Kad zacvili seljak od nevolje.

GOZETIĆ. I vuk vije, kad ga rdja bije,
Kamo l' ne bi čovjek u nevolji,
Zaplakao il' ustô na noge.

GREGORIĆ. I mi treba da budemo vuci
Po sad, a ne — kô što im bijasmo —
O korlatu pseta krotka do sad.

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji i GUBEC, koji došav s desne strane stupi medju njih.

GUBEC. Drago mi je, što vas baš u skupu
Tu zadesih, braćo, jer vam imam
Kazat svašta . . . (Pozebcu i Pasancu.)
Vas dva, kako vidim,

Vratiste se praznih ruku opet
Iz potjere? (Pozebec i Pasanec šuteći obore glave.)
Al nemajte brige,
Doć će skoro i na vaš mlin voda. (Stanka — ozbiljno.)
Sada pako, čujte, što ću vama
Kazivati, pa kad ste me čuli,
Kažite mi redom, što mislite.

OSTALI. Čujmo! . . . Čujmo!

GUBEC. Stigoše mi uprav
Malo prije pouzdani glasi,
Da će sutra na saboru ustat
Proti Tahu i njegovim drugom
Neki izmedj naših velikaša,
Da ih tuže, pa zato bih rado,
Da ih i mi tu podupiremo
Proti onim —

PASANEC. Može sve to biti,
Al' najposlie ipak vrana vrani
Ne će oči da izkopa.

POZEBEC. Da, da!
A mi znamo, što rekoše stari:
Kad se godier gospoda zavade,
Svagda seljak kečku podat mora
Na posljedku, bilo u ostalom
Što mu drago.

GREGORIĆ. Nas nij' za to briga,
Što se medju sobom ta gospoda
Zavadiše, nam potrebno nije
Prst metati medju tudja vrata,
Već mi treba da idemo svojim
Putem napried, a oni nek svojim.

PASANEC (porugljivo).
Ta ružno je gospodske haljine
Sa surinom vidjeti zajedno.

LEPOIĆ. Bit će bolje, ako zasebice
Mi radimo postić ono, što je
Pravo, a i naše od starine.

GREGORIĆ. Nam ne treba gospodske pomoći
Ni u čemu, mi ćemo znat sami
Sud krojiti i pravice stare
Opet steći, što su nam ih silom
Il' prievarom gospoda otela.

POZEBEC (Gregoriću).
Pravo veliš, nam ne treba dara
Iz gospodskih ruku, dok su u nas
Zdrave naše te žuljave ruke.

PASANEC. Od tudjega, bilo zlo il' dobro,
To mi znamo, svagda tuga bije.

GREGORIĆ. Nam ne treba ničije pomoći,
Niti čijeg zagovora . . .

GUBEC (što ih je do sad mirno saslušao redom — ozbiljno i krepko).
Dobro,
Kad je tako! — A ja sam unapried
Znao, da će to bit' mnienje vaše,
Pa sam zato poručio tako
Onom, koj' mi svog glasnika posla.

POZEBEC (primi Gubca za ruku — prijazno).
A zar, Mate, ti ne misliš tako?

GUBEC. Većom stranom i ja tako mislim,
Pa baš zato, videći, da natrag
Već ne vodi put naš, nego napried,
Odlučujem poći napried sada
I uztrajat vjerno, postojano
Na tom putu s vami sve do kraja.

PASANEC (Gubcu).
Ti nas vodi i nadalje, Mate,
Mi ćemo te vazda poslušati.

POZEBEC (Gubcu).
Zbunjene su pčele bez matice,
Ti nas vodi, matica nam budi.

GOZETIĆ. Oko tebe rojit će se rado
Vjerne pčele: kmeti, braća naša.

GREGORIĆ. Nikad nam se bolji ne rodio!
Molimo te, kô iz dogovora,
Usliši nas, i budi nam vodja!

OSTALI (pristupajući Gubcu, pružaju mu ruku — srdačno).
Molimo te, budi nama vodja!

GUBEC (poda im ruku redom — ganuto).
Hoću, braćo, kad želite tako! (Zatim digne tri prsta u vis — svečano.)
A dajem vam božju vjeru tvrdu,
Da vas nikad ostaviti ne ću,
Dokle mi je na ramenu glava.

LEPOIĆ (kao najstariji izmedju ostalih stupiv pred Gubca — skine šešir i takodjer podigne ruku na prisegu — svečano).
I mi sada kô prvenci kmetâ
Ostalijeh, i u ime njino
Od Boga ti evo božju vjeru
Zalažemo: da ćemo te vjerno
Vazda slušat kô svog starijega!

OSTALI (izim Gubca sliede primjer Lepoićev).
To hoćemo, tako nama vazda
I na uri smrti naše višnji
Bog pomogô!

GUBEC (rukuje se opetovano sa drugovi — prijazno).
Tako valja, braćo!
Sada znamo, što je i kako je.
Medju sobom vjeru uhvatismo,
Ja se ufam: izdat se ne ćemo,
Već raditi, što mognemo radit,
Da skinemo svaku biedu s kmetâ,
I da stare stečemo pravice.

PASANEC (žestoko i svečano).
Nek sve muke padnu na onoga,
Tko nas izda!

POZEBEC. Izdalo ga ljeto!
Bijelo mu ne rodilo žito,

Stara njega ne vidjela majka,
Nit se setra mila njim zaklela! (Čuje se neka graja straga, gdje su hrpe seljačke.)

PASANEC. Što to može biti?

GUBEC (Gozetiću). Idi, gledaj,
Pa nam skoro dodji kazat, što je. (Gozetić ode.)

PRIZOR PETI.

Prijašnji bez GOZETIĆA.

GUBEC (Lepoiću).
A jesi li, ko što sam ti rekô,
Tvrde straže stavio naokô
Tê poljane, gdje se nalazimo,
Da ne bude odkuda zasjedâ?

LEPOIĆ. Svud sam straže tako namjestio,
Ko što si mi rekô. (Čuje se opet iza prizora krika i vika.)

GUBEC (Gregoriću). A jesi li
Razdielio medju braćom našom
Puške, sablje, ostalo oružje,
Štono danas, prilikom juriša
Na grad ovaj, otesmo pandurom?

GREGORIĆ. Jesam, skupa sa onim oružjem,
Što j' u gradskoj oružani bilo. (Na novo se čuje silna vika iza prizora.)

LEPOIĆ. Eto, već se po treći put čuje
Silna buka tamo straga . . . Bog zna,
Što je uzrok tomu?

GUBEC. Čuti ćemo,
Čim se vrati Gozetić ovamo . . .
Al' ja mislim, da ta buka znači
Nešto dobro, jer iz obće graje
Radostni se svak čas uzklik čuje.

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji i GOZETIĆ, koji se vraća žurno.

GOZETIĆ (veselo — radostnim glasom).
Čujte, braćo! (Gubcu.)
I ti, vojevodo!
Vesele vam evo glase nosim:
Tri velike hrpe — sami kmeti
Iz obližnjih zagorskijeh mjesta,
Čuvši jurve, što se ovdje sbilo,
Sad dolaze redom, da se s nami
Tu sjedine pod vojvodstvom Gubca
Prot' gospodi, svojim tlačiteljem.

GREGORIĆ (radostnim glasom).
Tako valja, tako!

POZEBEC (zlobno se smiešeći). Nikad bolje!
Žito zrije, žetva nij' daleko!

PASANEC (strastno).
Da sad stanu svi kraljevi svieta
Miriti nas sa gospodom kletom,
Pomirit nas ne će, dok se godier
Naš i njihov udes ne odluči.

GUBEC. To će biti, drugačije nije! (Gozetiću.)
Kaži, Grga, koliko ih dodje
Od prilike?

GOZETIĆ. Bit će ih ukupno
Do četiri hiljade.

GUBEC. Upravo
Pet hiljada dakle sa onimi,
Što su s nami došli. (Sam sa sobom.)
Za početak
Broj, doduše, dosta znatan, te će
Sve to većma, ufam se, porasti. (Opet Gozetiću — glasno.)
A jesu li svi oboružani?

GOZETIĆ. Kako koji, a svi po seljački.

GUBEC. Dobro i to, dok ne bude bolje,
A u ruci pravednika prosti
Mlat seljački više može, nego
Demeskinja sablja u zlotvora. (Stanka.)
Lud bi bio, tko bi pomislio
Na to sada: kako da utiša
Il' ustavi puk taj uzbunjeni,
Jer bi zalud bilo, baš kô što je
Zalud htjeti ustaviti silnu
Potočinu, kojano se lomi
Provalami, a kamo li htjeti
Tjerati ju, da uz brdo opet
Natrag teče, odkuda poteče. (Vatreno.)
Silno, žurno, bez prestanka napried
K cilju svomu, k slobodnomu moru —
To je težnja plahe potočine,
Pa to mora da i naša bude,
Ako nam je do slobode stalo! (Sve većma vatreno i oduševljeno.)
Tko prost hoće da od jarma bude,
Taj ga u čas sgodni, kao munja
S vedra neba, smetnut, skršit mora,
Jer se drugč'je sgodan čas izmakne,
A on ti se opet u zlu nadje . . .
Zato, braćo, čujte, što vam kažem:
I nam sada radit treba žurno
I odvažno, pa će biti dobro. (Stanka — zatim odvažno.)
Vaš sam vodja, vi me izabraste,
Slušajte me i stojte na umu,
Pa što komu rečem, nek nastoji,
Da mi točno svrši. (Pasancu.)
Sutra dakle,
Čim jutarnja danica izteče,
Posavinu ti ćeš poć' u ravnu,
Ondje nastoj, da se isto tako
Kao ovdje kmetovi podignu
Prot' gospodi; a to će ti lako
Poć' za rukom, budući da znamo,

Da su kmeti tam' nezadovoljni.
Jesi li me dobro razumio?

PASANEC. Jesam dobro.

GUBEC (Gregoriću). Ti ćeš u Štajersku. (Pozebcu.)
A ti opet imaš poć' u Kranjsku,
Gdje imade svuda dost' kmetova,
Dakle svuda dost' nezadovoljnih,
Koji će vas prihvatiti rado,
Kad začuju, da ste njima došli
Objaviti zoru boljeg doba . . .
Na što će se dozvati i oni
Jur pameti, te zajedno s nami
Radit o tom, da se oslobode. (Gregoriću i Pozebcu.)
Još im kaž'te: ako ustat misle,
Da ustanu odmah, zatim pako
Da se s nama sjedinit nastoje
Na ravnome polju varaždinskom
Il' optujskom, ali to čim prije . . .
Jeste li me razumjeli?

GREGORIĆ i POZEBEC. Jesmo.

GUBEC. Vratite se skoro, ja ću dotle
Utaboren pričekat vas ovdje
S našom braćom. (Pouzdano.)
Ja ne sumnjam više,
Da će dotle iz cielog ostalog
Nam Zagorja i iz drugih strana
Domovine naše stić' još više
Kmetskih četa... Tada ćemo složno
Udariti na dušmane redom.

LEPOIĆ. Ako l' oni na nas udre prije?

GUBEC (odvažno).
To ćemo ih dočekati hrabro. (Gregoriću, Pasancu i Pozebcu.)
A sad hajte spavat, već je kasno
Doba noći. Počinite malko,

Prije nego l' svaki svojim putem
Krene. (Čuje se žamor od onuda, gdje su čete kmetske.)

GREGORIĆ. Naša braća ne spavaju,
Veće bdiju, i mi ćemo s njimi
Bdit zajedno.

GOZETIĆ (Gubcu — prijazno).
Čuj, vojvodo Mate,
Ne bi l' dao braći ono vino,
Što ga danas iz podrumâ grada
Razorenog u sudovih silnih
Izvukosmo?

PASANEC (gnjevno). Ta to vino jeste
I onako baš na kmetskih lozah
I u kmetskih vinogradih raslo,
A i kmetskim krvavijem znojem
Obdjelano . . .

POZEBEC. Daj ga dakle opet
Onom, čije jeste po pravici,
Da se malko tužan razveseli.

LEPOIĆ. Da razbije tamu na svom čelu,
I od srca brigu da odbije.

GREGORIĆ. Svatko ima kakvu takvu brigu,
Netko plače izgubljeno blago,
Netko ljubu, ćercu il' brajena,
Svak se svojom tugom razgovara. (Gubcu.)
Daj to vino, da nas tuga prodje
Za čas barem, dok skoro ne dodje
Bolje doba.

GUBEC (zamisli se malko, zatim prijazno).
Neka, uzmite ga,
I razdiel'te medju braću tako,
Kako 'e pravo . . . Mene pako ovdje
Ostavite sad na samu, da se
Razaberem malko, da izmislim,
Što i kako nam unapried treba
Radit, da se prikučimo k cilju. (Ostali izim
Gubca odu.)

PRIZOR SEDMI.

GUBEC sam.

GUBEC (sam sa sobom).
Evo hore! djelo se začinje,
Bog dao, sretno za rukom mi pošlo! (Stanka — zamisli se, zatim nastavi.)
Zrno pušci kad poleti s cievi
Žviždeć, kano žarka uz grom munja,
Striela s luka kada se odapne,
Te zrak sieče smrtonosnim krili,
Tko ih može u hitrome letu
Obustavit? — Nitko živ na svietu!
Nitko, dokle cilj svoj ne postignu...
Ako l' ipak taj svoj cilj promaše,
Što se kadkad i najboljem strielcu
Dogoditi može? — Neka! — Ipak
Svrsi stranom barem zadovolji
Zrno i striela, težeći za ciljem,
Ako ga baš i ne postigoše . . . (Opet stanka — svečano.)
Evo i mene, kako težim napried,
Ne može me ništa obustavit,
Ništa više na mojemu putu! . . .
Hoću dakle, a i moram poći
K svetom cilju — ne bih li ga stigô! —
A ti silni, sveznajući Bože,
Pred kojim se ništa kriti ne da,
Vidiš kano kroz prozračno staklo
Srce moje, vidiš dušu moju,
Migni vječnim okom sunčanijem,
A upravljaj desnicom svôm možnom,
Pa će stići i ilovo zrno
Cilj svoj veli, te će zadušbina
Mila biti i tebi i svietu. (Čuje se, kako kmeti straga veselo kliču.)
Evo braće, kako se vesele!
E pravo je . . . Život naš je kratak
I onako, te se u njem hitro
Sreća svuda i nesreća dieli,
Baš ko noćca od bijela dana . . .

Pravo jeste, neka se vesele,
Mnogomu će možebiti skoro
Iznad groba zakukati sinja
Kukavica, te će iza njega
Ostat plačuć vjerna žena i ljuba,
Mila seka, ćerka ili stara
Samohrana majka . . . (Oduševljeno i odlučno.)
Ništa zato!
Žrtvâ mora biti, kad se hoće
Što veliko postić, a ima li
Štogod veće na ovome svietu,
Do slobode svakomu čovjeku
Prirodjene i od Boga date?
Za tu svrhu proliti ne žalim
Ni ja zadnje kaplje krvi . . . (Čuje se, gdje netko žurno dolazi — glasno.)
Tko je,
Te dolazi tako žurno k meni?

PRIZOR OSMI.

Prijašnji — STANA.

STANA (odzivljući se otcu, stupi pred njega).
Ja sam, dragi otče!

GUBEC. Ti si, Stano?
A što ti je, te sad noću k meni
Tu dolaziš? — Zašto mirno sada
U postelji kod kuće ne spavaš?

STANA. Ah oprosti, dragi otče, ali
Ja ne mogu spavat podnipošto,
Jer me strašan uzdrmao sanak,
Koj' se uprav tebe tiče.

GUBEC. Mene?
Kakav to san? Nuder mi ga kaži.

STANA (ozbiljno).
Ja sam snila, da sam te vidjela
S gorskom vilom najprie, gdje se s tobom

Pobratila, i gdje ti je mašću
Baš vilinskom namazala čelo;
Na što vile nesta kano magle . . .
A ti poče zatim sve to većma
U vis rasti, tako da t' se tjeme
Doticalo istijeh oblaka,
U početku, Bog i duša, vedrih,
Ali skoro sasvim potavnjelih,
Te s oko tebe razkriliše
Kao crna krila gavranova . . . (Strašivo.)
Tad opazih, kako ti na glavi
Za čas zasja strahovita kruna,
S koje ti je potavnjelo lice,
Na što svuda mukli grom zaori,
Sva se zemlja strese iz temelja,
Tebe hipom nesta, tmina nasta,
A u tmini začuh, gdje zaplače
Posestrima tvoja s gore vila . . . (Gubec se nešto duboko zamisli.)
Tad se prenuh plačuć iz sna težka,
Te ne mogav više usnut, skočih
Iz postelje, obukoh se hitro,
I pohrlih k tebi, da mi odlane. (Gubec uzdahne duboko.)
Nije l', dragi otče, to san strašan,
Da svakomu, komu ga kazuješ,
Kosa u vis od straha poraste?

GUBEC (razabravši se — prijazno).
Idi, Stano, ne govori toga!
To se tebi samo čini tako,
Tko će sanku štogod vjerovati? (Pogledav prama nebu — svečano.)
San je laža, a Bog je istina! . . . (Opet prijazno Stani.)
A ti si se valjda glavom ružno
Naslonila, il' si možebiti
Pomislila nešto ružno, te se
S toga takav sanak na te sbio. (Pouzdano.)
Da, da, to će biti, ništa drugo.

STANA (uzdišući).
I ja želim, da ne bude drugo. (Čuje se žamor mnogobrojnih seljaka, koji dolaze u razgovoru.)

PRIZOR DEVETI.

Prijašnji i mnogobrojni seljaci, njima na čelu: POZEBEC, PASANEC, GREGORIC, GOZETIC i LEPOIĆ — svi svečano dolaze, te se oko Gubca poredaju.

JEDNI SELJACI (mašući šeširi kliču):
Da Bog živi seljačkoga kralja
Matu Gubca!

DRUGI SELJACI (isto tako kliču):
A na mnoga ljeta!

GUBEC (prenuv se u prvi mah — sam sa sobom).
Što to čujem?

STANA (poluglasno i strašivo — sama sa sobom).
San mi se jur vršit
Započinje.

GUBEC (razabrav se — seljakom ozbiljno).
Šta to znači, braćo?
Jeste l' s uma sišli, ili ste se
Možda odviš ponapili vina?

PASANEC (ponosito).
Nije, bogme, da znaš, niti jedno
Niti drugo, već iz dogovora
Triezna sviju ukupno seljaka
Tebe kraljem našim izabrasmo,
A ti čast tu primit moraš.

GUBEC (ponešto razdražen). Moram?
Tko to veli?

SVI SELJACI (jednoglasno kliču:)
Da, da! Moraš, moraš!

GUBEC (ozbiljno i odvažno).
Ja ne moram ništa, ako ne ću
Dragovoljno, to treba da znate! (Na ove rieči nastaje sve to veći nemir i žubor medju seljaci. Gubec se nešto kao predomišlja.)

Puštajte me barem tili časak,
Da si zrelo stvar promislim prije.

PASANEC. Ti promisli, pa nam kaži tada,
Ali kralj naš svakako bit moraš.

POZEBEC. To svakako moraš, hoćeš, ne ćeš!

OSTALI SELJACI (kličući):
Moraš, moraš! hoćeš ili ne ćeš!

GUBEC (iza kratka razmišljanja — sam sa sobom).
Eto što ću s njimi, kad su uprav
Kao djeca u vrućici silnoj,
Što te ne će slušati do vieka,
Te uzimat liek im spasonosni,
Ako njima igračku ne podaš . . .
Dobro dakle, svrhe radi hoću
Na izliku primit čast kraljevsku;
Tim ću u njih barem to postići,
Da me sliepo svaki slušat hoće,
Dok ih s noći tavne ne izvedem
Na dan bieli, dok od biedna roba
Ne načinim čovjeka slobodna . . .
A tad opet moć' ću tu kraljevsku
Čast sa ledjâ seljačkijeh stresti.

POZEBEC (tužnim glasom).
Što razmišljaš tako dugo, Mate?
A zar ne ćeš, da unapried budeš
Braći svojoj, što si ih do sada
Viek štitio, liepo svjetovao,
Ne ćeš dakle, da im sada budeš
Otcem, majkom, riečju: kraljem?

GUBEC (poda Pozebcu ruku — ganuto). Hoću!

JEDNI SELJACI.
Tako valja!

DRUGI SELJACI. To je rieč pametna!

GUBEC (ozbiljno).
Vi me kraljem svojim izabraste,
Ali sad me i slušati treba,
Kao što se kralj slušati mora! . . .

JEDNI SELJACI.
E naravno!

DRUGI SELJACI. Nije drugačije!

GUBEC (Pasancu, Pozebcu i Gregoriću — ozbiljno).
Znate li vi, što sam vama jučer
Rekô?

PASANEC, POZEBEC i GREGORIĆ (u jedan glas).
Znamo!

GUBEC. Evo zora sviće,
Hajde dakle na put!

PASANEC. Gotovi smo
Odmah poći.

GREGORIĆ. Mi idemo rado.

POZEBEC. Svikud rado, kud nam godier rečeš. (Odu sva trojica.)

GUBEC (ostalim seljakom — prijazno).
A vi hajde, svak na svoje mjesto,
Počinite, pjevajte il' pijte,
Riečju, čin'te, što vam godier drago,
Dok vas budem zvao na kakav posô. (Sam sa sobom.)
A toga će valjda skoro biti.

JEDNI SELJACI.
Pravo ima.

DRUGI SELJACI. Baš govori mudro.

SVI (kličući): Bog nam živi kralja Matijaša! (Dok svi kličući odlaze — sunce za gorom svane.)

ČIN PETI.

PRIZOR PRVI.

Polje Stubičko. Na lievoj strani tabor gospodski. Rano je jutro — KEGLEVIĆ i ALAPIĆ izšetaju iz glavnoga šatora.

KEGLEVIĆ. Eto vraga, tko bi bio lani
To slutio, da će kmeti tako
Za godinu dana osiliti,
Da će biti od potrebe s njimi
Na bojnome polju silnom vojskom
Ogledat se?

ALAPIĆ. Pravo imaš, brate,
Ali to se ipak slutit moglo,
Da će plodom zlim urodit Taha
Pretjerana strogost. Nije dobro
Nikad, kad se tjera mak na konac.

KEGLEVIĆ. Nije, bogme, to na novo sada
Svatko vidjet može, tko sliep nije . . .
Kad tinjaju pod pepelom iskre,
Ne valja ih nikad punim dahom
Razpirivat, već ih puštat treba
Ondje, gdje su, dok god ne utrnu
Same.

ALAPIĆ (malko porugljivo).
Da, da, ali što sad hasni
Mudrolija, kad joj vrieme nije,
Imali smo kad mudrovat prije.

KEGLEVIC. Nemoj tako, ta znaš, da od strane
Hrvatskijeh staleža, redovâ

Sve do sada bjehu pokušana
Sva moguća sredstva, da se utiša
Buna kmetska, ali sve zaludu . . .
Ti znaš dobro, da se lani dvaput
Radi toga sakupio sabor,
Prvi bješe baš mjeseca svibnja,
Gdje dva slasmo u Beč poklisara,
Keglevića Simu i Berzeja,
Na što opet kralj povjerenike,
Isto tako kô prviput, zalud
Amo posla, da umiri kmete . . .
Skoro zatim iz drugog sabora,
Kolovoza što bješe mjeseca,
Kotarskoga sudca stubičkoga
I susjedskog: Mikulića naime
I Raškaja Matu izaslasmo,
Da umire kmete, zatim da ih
Pritjeraju silom, da poprave
Oštećenu naletom Turakâ
Ivanićku tvrdju, al je i to
Zalud bilo, pobunjeni kmeti
Ne htjedoše više poslušati
Ni spahijâ ni sudaca svojih,
Već na putu bune ostadoše,
Napredujuć svakdan sve to većma,
Razastiruć kobna svoja krila
Širom ciele zemlje naše, pače
Preko medja hrvatskijeh jurve. (**Stanka — zatim gorko.**)
Nevolja je, dragi pobratime,
Da bi čovjek izišô iz sviesti,
Kad pomisli, što za kratko vrieme
Počiniše pomamni kmetovi.
Ta ti znadeš i sâm kako najprie
Grad Stubički, zatim Susjed, Okić,
Kerestinec, Cesargrad i dvore
Punekove stranom razoriše,
Oplieniše, poravniše zemljom,
Stranom pako ognjem popališe,
Grom ih s vedra opalio neba.

ALAPIĆ. Znadem sve to, i ne treba s nova,
Da izbrajaš jade i sramote,
Što nas peku gore neg' ikoja
Druga rana peći može, a to
Ponajviše s toga, što smo tomu
Sami krivi.

KEGLEVIĆ. Što si rekô, brate,
Mi smo krivi? — Kako bi to bilo?

ALAPIĆ. Mi il' braća naša, svejedno je!
A zar nisu naši velikaši
Viečnom svojom svadjom povod dali,
Da se do sad oklievalo svedjer,
Te se nije udarilo odmah
Na buntovne kmete krepko, složno,
Dok još 'vako ojačali nisu,
Već tako se kô godina gladna
Stvar ta vukla i svedj odgadjala
Do zadnjega sabora državnog,
Što bijaše ljetos prie tri tjedna,
Gdje gospoda na iskrene rieči
Draškovića bana pristadoše,
Te se jadu svomu dosjetiše,
I vlastitom silom oprieti se
Buni kmetskoj odlučiše krepko.

KEGLEVIĆ. Istina je, žalibože, živa.

ALAPIĆ. Bilo 'e, bogme, skrajnje vrieme jurve
Uzdati se u se, osobito
Odkako se uvjerismo posve,
Da nam carski u krajini bližnjoj
Generali Auersperg i Hallek
S toga nuždne pomoći ne šalju,
Što im na sve silne prošnje naše
Nikakova zapovied iz Beča
U tu svrhu ne stiže od cara.

KEGLEVIĆ. Ništa zato, kad pogibelj prieti
Domovini, bilo to iz vana
Il' iznutra, hrvatsko je plemstvo
Tomu viklo jurve od starine,

Da se uzda u vlastitu snagu
I moć svoju vazda, ne u tudju . . .
Tako nekoč slavni predji naši
Učiniše, tiem se proslaviše,
Tako do sad i mi učinismo,
Odbijajuć Turke naletnike,
Tako treba i sad da činimo,
Gdje s kmetovi boj dieliti treba,
Pa će sreća nam junačka dati,
Da ćemo sad opet pobiediti.

ALAPIĆ. Morat ćemo, jer je to sramota
Strašna za nas, što do sada kmeti
Pobunjeni, na očigled svietu,
A uz prkos nama uradiše . . .
To je ljaga na čistome grbu
Plemićkome, što ju drugč'je nije
Oprat moći, van bundžijâ krvlju.

KEGLEVIĆ. To će biti, ufam se, još danas,
Samo treba još da pričekamo
Zrinjskog Gjuru s odjelom njegovim,
I Plovdina s njegovim, pa ćemo
Udariti odmah na seljački
Tabor, što je ondje s desne strane
Na tom polju, (porugljivo)
gdjeno sad stoluje
Kralj Matijaš Gubec medj seljaci,
Što se ludo oko njega kreću
Kô svjetina oko pijanoga. (Čuju se zvuci bojne trublje.)

ALAPIĆ. Prijateljâ bit će koj' od naših,
Što sad s četom tu dolazi svojom.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji — ZRINJSKI.

ZRINJSKI. Zdravo, braćo, evo mene s četom
Mojom ovdje! (Rukuje se sa Keglevićem i Alapićem.)

KEGLEVIĆ. Baš nam dobro došô!

ALAPIĆ (Zrinjskomu).
Nuder kaži, nosiš li nam dobrih
Viesti?

ZRINJSKI. Dosta dobrih.

KEGLEVIĆ. Kaži nam ih.

ZRINJSKI. U kratko ću: — Ja sam svojom četom
Baš prekjučer blizu Kerestinca
Nagazio na buntovni čopor
Pod vojvodstvom zloglasnog Pasanca.
Ja kô munja odmah na nj navalih,
Te potukoh srećno te seljake,
Što li od njih u bitci ne pade,
To se vrag zna kuda razbježalo.

KEGLEVIĆ (Zrinjskomu — radostno).
Tako valja, vidi se, u tebi
Da krv teče slavnih Zrinovića.

ZRINJSKI. Al očito ipak priznat moram,
Da i mojih ljudi dosta pade,
Jer se kmeti, videć primjer svoga
Biesnog vodje, junački branjahu,
Dok najposlie, kao manje vješti
Boju, mojoj sili podlegoše. (Čuju se na novo zvuci bojne trublje.)

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji — PLOVDIN.

KEGLEVIĆ. Zdravo! jesi l' svojom četom došô?

PLOVDIN. Jesam, brate, i to s izabranom . . .
Vodim uprav četiri stotine
Konjanikâ, izkusnih vojnika.

KEGLEVIĆ (radostno).
Tijem bolje, takovih nam treba.

PLOVDIN. A niste li ništa iz susjedne
Kranjske čuli i Štajerske?

ALAPIĆ. Nismo.

PLOVDIN. Viest vam dakle važnu javit mogu,
Da su naime dva čopora kmetâ
Buntovnijeh, štono baš u Kranjsku
I Štajersku onomadne silno
Provališe, uništena sada.

KEGLEVIĆ (veselo klikne).
Je l' moguće?

ALAPIĆ. Kako se to sbilo?

PLOVDIN. Prvi čopor, baš od dvie hiljade,
Pod vojvodstvom seljaka Pozebca
Sretno prodre do Kostajnovice,
Al tu bude od baruna Turna,
Iza kratke nu žestoke borbe,
Svladan, razbit, i potjeran silno
Preko Krškog kraj Save, gdje mnogi
Kmet bježeći zaglavi u rieci.
Drugi čopor brojeć tri hiljade,
Što ga bješe predvodio seljak
Nam poznati Gregorić Ilija,
Bude ondje blizu svetog Petra
Kod Kunšperga, a od Šrotenbacha
U žestokoj bitci sretno svladan.
Što od jednog i drugog čopora
Kmetskog izpod sablje tad uteče,
To se opet sbježa, ja bih rekô,
U te naše strane, da se opet
Tu sakupi s nova pod zakriljem
Vražjeg Gubca, uprav kô pilići
Pod kreljuti kvočke. (Gnjevno.)
Al se ufam,
Sad se hoće u nje zaletjeti
Sokolovi, ptice plemenite,
Čapkam sgrabit kvočku i piliće,
Te iztriebit paklenu tu živad.

KEGLEVIĆ (Plovdinu).
Medju njimi ipak i pietlova
Ljutih ima, što bi lako mogli
Slomit krilo gdjekojem sokolu.

PLOVDIN. Kuda ciljaš, znadem, al ti kažem,
Da bi meni uprav milo bilo,
Kad bih se ja ili s Gubcem samim,
Ili pako s onim, kako vele,
Toli biesnim sastao Pasancem.

ALAPIC. Da, biesna je ovo pasja vjera,
Ta o njemu uprav kažu, da je
Buntovnika od sviju najgori,
Što se tiče osvete na plemstvo. (Plovdinu.)
Ja ne sumnjam, dragi Vladislave,
O hrabrosti tvojoj ni najmanje,
Al ti ipak velim, da bi živa
Okršaja bilo, da se s njime
Ti sastaneš u današnjoj bitci,
Jer znam, tebi da napose radi
Baš o glavi, željeć osvetiti
Maru svoju, što si mu ju 'nomad
Obljubio, u smrt natjerao.

PLOVDIN. Briga mene za njegove prietnje!
U ostalom štogodier učinih,
Ja zaista nimalo ne žalim,
Jer plien, bogme, bješe liep svakako
I dostojan, da se silom otme,
Al ja žalim, i žalit ću uviek,
Što mi se je nesretnim slučajem
Tom prilikom ljepši plien izmakô . . . (Vatreno.)
Mara bješe liepa, al još ljepša,
Mnogo ljepša jeste krasna Stana,
Baš kô ruža što je mnogo ljepša
Od ljubice . . . Ali ništa zato,
Što se meni onajput izmaknu,
Doć' će vrieme skoro, gdje će mene
Morat zapast i taj plien gospodski.

KEGLEVIĆ (Plovdinu).
Pust'mo, brate, to na stranu sada,
Gdje nam se je razgovarat treba
O važnijih stvarih.

ŠIĆ (Plovdinu). Kaži jošte,
Nisi l' ništa čuo o našemu
Pobratimu, a ujaku tvome?

GLEVIĆ. Kako mu je?

PLOVDIN. Bogme, naopako,
Ta vi znate sami, kako njega
Uzdrmaše lanjski dogadjaji,
Kad mu kmeti naletom uzeše
Grad Stubicu, a zatiem i Susjed...
Ulozi ga, kô ljutica guja,
Tad spopadnu, te od ono doba
U Zagrebu boluje jednako,
A nij' nade, da će se pridići
Od bolesti, budući mu svakdan
Sve to gore ... Mislim, da će težko
Još koj' danak proživjeti moći ...
Da nij' toga, vjerujte mi, braćo,
On bi sada tu medj nami bio,
Te bi našu vojsku predvodio,
Samo da se bundžijam osveti,
Što ih sad u najvećoj boli
Neprestano ruži i proklinje.

ALAPIĆ. A kneginja?

OVDIN (sažimajuć ramenima — porugljivo).
Ne znam, gdje je sada.

NJSKI (što je do sad sa strane stajao i sve slušao, stupi pred Plovdina — krepko).
Ja znam, ako ti to zbilja ne znaš
Ili ne ćeš, da znaš ... (Izvadi i pokazuje list.)
U toj knjizi
Evo javlja nesretna mi sestra,
Da se iz svog tihog utočišta —
Kamo bieše radi surovostî
Svog supruga, ko što sami znate,
Pribjegnula lani — sada opet
Povratila k bolestnomu mužu,
Da ga barem u bolesti težkoj
Ne ostavi sama.

KEGLEVIĆ. To je alem
Izmedj ženâ.

ALAPIĆ. Jest, Boga mi, uzor.

ZRINJSKI. Ja svedj mislim, da moj šurjak Tahi
Take žene zaslužio nije . . .
Nu sad valjda, gdje mu se primiče
Čas odsudan, znat će ju ocienit.

KEGLEVIĆ. Ako l' umre, ipak će još jednu
Prije smrti imati utjehu,
Da će naime, za cielo se nadam,
Bit osvećen od nas jošte danas.

PLOVDIN (Kegleviću).
Što čekamo? — A zašto na kmetske
Pasje vjere ne udrimo odmah?

KEGLEVIĆ (ozbiljno — Plovdinu).
Uztrpi se jošte malo. Treba
Da pričekam uhodu svojega,
Štono sam ga poslô, da razpita
Još ponešto, i s daleka tabor
Da obidje kmetski, ne bi l' štogod
Saznô, što bi nama od koristi
Biti moglo?

PLOVDIN. Tko je ta uhoda?

KEGLEVIĆ (ponešto porugljivo).
Znaš ga dobro, špan je Tahov: Škanjec.

PLOVDIN. Taj je valjan za onakav posô,
Gdjegod treba štogod nanjušiti,
Samo mi se čini, da je strašiv.

ALAPIĆ. To su većom stranom sve uhode,
Ili slične bagre ljudi, ali
Ipak idu, kud ih čovjek šalje,
Samo da tim novca steći mogu.

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji. — ŠKANJEC, koji smjerno pred gospodu stupi.

KEGLEVIĆ (**Škanjcu**).
Kaži brzo, što si prokopao?
Jesi l' vojsku uhodio kmetsku?
Koliko ih ima? — A jesu li
Spremni na boj s nama?

ŠKANJEC. Bez zamjere,
Gospodine kneže, težko jeste
U jedanput na sve odgovorit,
Al ću kazat sve, što znadem, redom,
Akoprem to šala nije bila
Kradomice sve to izpipati . . .
Ala Bože, da su me ščepali,
Živa bi me zasigurno bili
Oderali.

PLOVDIN (**porugljivo**). Ne bi škoda bila.

ŠKANJEC (**takodjer porugljivo**).
Hvala liepa, dragi gospodine,
Al kažite, ako Boga znate,
Tko bi tada s vami u buduće
Otimao liepe selske vile? (**Plovdin ponešto osramoćen gleda na drugu stranu.**)

KEGLEVIĆ (**Škanjcu — strogo**).
Šuti o tom, pa mi odgovori
Na ono, što te pitah prije.

ŠKANJEC (**smireno**).
Da, da,
Hoću . . . Znajte dakle, da su kmeti
S desna ondje na kraju tog polja
Širokoga sad utaboreni.

KEGLEVIĆ (**osieče se na Škanjca**).
To već znamo.

ŠKANJEC (**lukavo se smiešeći**). Dobro, al ja ne znam,
Da li znate, kneže milostivi,
Da ih ima do dvadeset hiljad.

ALAPIĆ. Što do vraga?

KEGLEVIĆ. Toliko ih ima?

ŠKANJEC. Da, toliko, ako ne još više.

PLOVDIN. Nemoj grede činiti od dlake,
Tebi se je valjda to u strahu
Prividjelo . . . To ne može biti.

ŠKANJEC. Ako meni to ne vjerujete,
A vi hajde na onaj brežuljak — (pokaže na desno, gdje se vidi mali brežuljak)
Odkuda je svu poljanu širom
Pregledati moći, pa kroz durbin
Pogledajte, vidjet ćete tada,
Da li lažem.

KEGLEVIĆ. Može biti, može,
Ako čovjek i to na um uzme,
Da im pomoć sa svih strana stiže,
Osobito odkako jur znadu,
Da se vojska naša na njih sprema.

ŠKANJEC. K tomu treba da još i to znate,
Da se ostanci razbijenih četa:
Posavačke, Štajerske i Kranjske
I njihove vodje — sva trojica —
Pod šatori kmetskim jur nalaze.

PLOVDIN. Ja sam rekô, da će tako biti.

KEGLEVIĆ (Škanjcu).
Imade li još što, da mi javiš?

ŠKANJEC. Imam, bogme, i to je važnije
No ostalo, što sam jur javio,
A to jeste, da su buntovnici
Sbor sborili jučer, proglasivši:
Da će od sad bit slobodni posve,
Nezavisni od svoje vlastele,
Kojoj više nikad plaćat ne će
Desetine, a ni devetine,
Ili drugog kakvog godier danka.

Zatim bude i to zaključeno:
Da se mjera svud veća uvede,
Da se zemlje i imutak svuda
Medju kmete jednako razdiele . . .
Tako vele, moći će jedino
Stare svoje opet steć' pravice. (Sva gospoda planu od srčbe.)

IĆ. Tako li je?

I. Gle, gle, ništa više?

IĆ. Što se htilo, to se babi snilo . . .
Tê pravice seljačke bi bile
Na taj način najveće krivice
Za nas . . . Aja, kume, iz te melje
Kruha biti ne će za nas živih.

IN. Ne će, bogme, dok je još jednoga
U Hrvatskoj pravoga plemića.

IĆ. Ala su se grdno jur smutili,
Rep i glava gdje im je, ne znadu
Od obiesti puke.

IĆ. Vidite li,
Da je sam vrag — kmetski taj kralj Gubec,
O kom neki tvrdiše, da jeste
Čovjek pošten . . . To Boga mi nije,
Kad u prava naša dirat smije.

KI. Trebalo je svakom odprie znati,
Da je zalud u pauna perje,
Kad se njime ponosit ne umie,
I u gori pitomost u vuka,
Kad mu nitko vjerovati ne će.

IN. Sviet će nam se rugati očito,
Svatko nama pljuvati na obraz
S punim pravom, ako im se ljudski,
I to s mjesta baš ne osvetimo. (Strastno.)
Hajdmo na njih!

Ć (krepko — Plovdinu). Stani jošte malo,
Prije omjeri, pa onda poskoči!

Tko posrne, mudrovat mu brane.
I meni je, vjeruj, drzovitost
Tijeh kmeta tako dodijala
Kô i tebi, al tu treba ipak —
Prije neg' se boj zametne ljuti,
Koj' će, znam ja, vrlo žestok biti,
I rod mnogi u crno zaviti
S obje strane — treba dakle prije
Skrajnje sredstvo jošte pokušati,
Ne bi li se ipak cilj postigô
Bez prolića krvi prem tolike. (Gospodà ostala uznemire se nešto.)

PLOVDIN (porugljivo i žestoko — Kegleviću).
Kakvo sredstvo još predlagat možeš,
Gdje se radi sad o časti našoj?

KEGLEVIĆ (skoči prama Plovdinu — veoma krepko i strogo).
Ne predlažem, veće zapoviedam! (Plovdinu isto tako kao i ostaloj dvojici gospode.)
Vaš sam vodja! — Staleži me naši
I redovi izabraše složno,
Isti pako ban naš potvrdi me,
Poslušati dakle mene treba,
Jer i ja znam, što mi činit valja,
Bez uvrede časti vaše i svoje! . . . (Umjereno — Škanjcu.)
A jesu li što oboružani
Buntovnici?

ŠKANJEC. Baš najbolje nisu,
Al su željni pobiti se s vami.
K tomu ima u njih do trideset
Lubarada dugačkijeh, zatim
I topova nekol'ko na kolih.

KEGLEVIĆ (gospodi).
Čujete li, što taj pripovieda?

ALAPIĆ. Vrag odnio tog prokletog Gubca!
Zadat će nam dakle dosta posla,
Pa još slutim, posla krvavoga.

KEGLEVIĆ. Zato dakle treba prije boja
Jošte jedno pokušati sredstvo. (Škanjcu.)
Ti ćeš ići sad u tabor k Gubcu —

ŠKANJEC (uplašen, zakrči Kegleviću riječ).
Što rekoste, gospodine kneže,
Ja da idem k Gubcu? — Volio bih
Vrelo gvoždje dohvatiti zubmi,
Neg' da činim, ko što mi velite.

KEGLEVIĆ (strogo).
Morati ćeš, ja ti zapoviedam!

ŠKANJEC (uplašen).
Za pet rana božjih, ta to znači
Tamo nosit glavu baš u torbi.

KEGLEVIĆ (turi mu punu kesu novaca u torbu).
Nosit ćeš ju lašnje, kad u torbi
Puna kesa dukatâ zazveči.

ŠKANJEC (ponešto umiren).
Dobro, dobro, gospodine kneže,
Ali zašto nikom od gospode
Ne velite, da tamo ide?

KEGLEVIĆ. Zato,
Jerbo to bi izpod dostojanstva
Gospodskoga bilo — razumieš li? . . .
Ti ćeš dakle poć' kô glasonoša
Moj onamo, a ja ću ti dati
Za sigurnost pod oružjem pratnju. (Smiešeći se.)
Hoćeš li ju?

ŠKANJEC. Hoću, e dakako!
To se vašem pristoji glasniku . . .
A što ću reć' Gubcu, kada dodjem?

KEGLEVIĆ (izvadi izpod haljine list, te ga poda Škanjcu).
Tû mu predaj knjigu, pa mu reci:
Da si dobro skupa sa drugovi
Na um uzme, što mu knjiga piše.

ŠKANJEC (počeše se po glavi, te smućen, ogledajuć list, govori).
Al ja ne znam, da li će baš Gubec

I njegovi znat čitati ljudi . . .
A ja isto tako čitat ne znam. (Gospoda se smiju.)

KEGLEVIĆ (porugljivo Škanjcu).
Pravo imaš, vjerojatno jeste,
Da kralj Matjaš čitati ne umie,
Ja ću dakle kazat svom pisaru,
Da te prati . . . Idi dakle odmah,
Pa si pamti, što će odlučiti,
Što li opet poručiti kmeti. (Gospodi.)
A mi ćemo sada pregledati
Vojsku svoju, da bude na mahu,
Kad uzteba navalit na kmete,
Kojih ima, Bog i duša, više,
Mnogo više, nego li nas brojem,
Al nipošto srcem junačkijem
I vještinom bojnom, s kojom ćemo,
Ja se ufam, pobiediti danas. (Ode s ostalom gospodom.)

ŠKANJEC (zaostaje malko — zatim polagano odlazeći — sam sa sobom).
Ić' ću i ja, premda mi je tako,
Kô da će me sad groznica spopast . . . (Obrće glavom.)
Čudni su to ljudi, ta gospoda,
Svi na jedno uprav brdo tkani,
Sve na tudja samo ledja rado
Viek tovare . . . (Obazire se.)
Pravo vele ljudi,
Da nij' dobro s njimi trešnje jesti,
Jer nam često bacaju koštice
Baš u lice, kô sad evo meni . . .
Al ne marim, u mene su barem
Tê koštice pozlatili liepo . . . (Izvadi kesu iz torbe, ogleda ju, te zatim opet turi u torbu.)
Za seljake pako, premda jesam
I ja rodjen seljak, baš ne marim,
Osobito odkako sâm vidjeh,
Kako veće ribe manje jedu,
Što Bog tako valjda jur odredi,
A ja ga lje pitat ne ću: zašto? (Ode.)

PRIZOR PETI.

[illegible]. Na desnoj strani tabor seljački. Sunce upravo grane.
GUBEC, GREGORIĆ, PASANEC, POZEBEC, LEPOIĆ i GOZETIĆ
stupe napried. — Vojska stoji straga poredana.

GUBEC. Sunce granu, a čas se primiče
Odlučivi, jer kretanje vojske
U taboru gospodskome znači,
Da su ondje na boj isto tako
Jur gotovi, kao i mi ovdje. (Gregoriću)
Jesi li još štogod opazio
Izvanredna prije, kad si straže
Povukao natrag?

GREGORIĆ. Nisam ništa.
Do jedino kletog špana Škanjca,
Štono sam ga zatekô sa jednom
Našom stražom baš u razgovoru.

PASANEC. A zašto ga nisi uhitio
Kô uhodu?

GREGORIĆ. Uzmakô je hitro
Kô lisica, vidjev me s daleka.

POZEBEC (grozeći se pešću — žestoko).
Ala da mi dodje taj u ruke
Vražji Škanjec, volio bih nego
Da ulovim utvu zlatokrilu,
Il' da stečem Bog zna kakvo blago.

GUBEC. Ne će, vjeruj, ni on ubjegnuti
Svomu sudu.

LEPOIĆ (Pozebcu). Svaki uzao dodje
Na svoj češalj, doć' će i taj, brate . . . (Opazi
prvi Škanjca, gdje dolazi s pratnjom.)
Al' što vidim! — Gle'te, braćo, eno,
Gdje upravo k nama sad dolazi.

GOZETIĆ. Jest, Boga mi!

GREGORIĆ. Da, da, Škanjec glavom.

POZEBEC (žestoko).
Dolje s njime!

PASANEC (biesno). Na komade sada
Kleto ovo posiecimo pseto!

GUBEC (krepko).
Stan'te, ljudi, i mirujte posve,
Ta vidite, da od protivnikâ
Kao glasnik dolazi ovamo.

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji. — ŠKANJEC sa pratnjom.

ŠKANJEC (pristupajuć k seljakom, ogleda se strašivo — zatim Gubcu).
Ja dolazim, to treba da znate,
Kao glasnik milostivog kneza
I vojvode Keglevića amo,
To donoseć pismo vam od njega. (Podaje Gubcu list Keglevićev.)

GUBEC. A zar nije knez Keglević mogô
Nać' pod knjigu boljeg knjigonošu?

ŠKANJEC (ponešto uvriedjen).
A što meni fali?

GREGORIĆ (porugljivo). Ništa drugo
Do konopac oko vrata.

PASANEC (zlobno). Vjeruj,
Još bi šteta za konopac bila,
I za granu, gdjeno bi visio,
Jer sigurno bi se osušila,
Noseć tako otrovnu jabuku.

POZEBEC (srdito).
Kolcem dakle ubiti ga treba
Il' toljagom kao psa biesnoga.

ŠKANJEC (sam sa sobom).
Ovi bi me počastili liepo,
Da tu niesam došô kao glasnik.

(Škanjcu — umjereno).

Zašto nije knez tvoj poručio,
Što je htio?... Ta mogô je znati,
I za cielo znao je, da mi nismo
Vješti čitat knjige, premda drugč'je
I mi znamo dobro razlučiti
Crno od biela, pravo od neprava.

JEC. Ne znam, zašto knez to ne učini,
Ali —

ΞC (zakrčiv Škanjcu rieč — gnjevno).

Knez je valjda time htio,
Da se nama ruga... Nije l' tako?

(dostojanstveno).

Ako je to zbilja knez hotio,
A to sebe samog tim obruži.
Takav rug je nedostojan, podal!

JEC. Htjedoh jurve reći — al mi onaj (pokazuje na Pasanca)
Riječ zakrči prije — da knez posla
Svog pisara amo u tu svrhu,
Da pročita pismo. (Pisar stupi napried.)

(podav pisaru list). Čitaj dakle,
Što nam javlja knjiga.

KOJI. Čujmo! Čujmo!

NEC. Zašto da se čita? — To ne treba!
Svaki od nas, što nas ima ovdje,
Premda čitat i pisat ne znamo,
Ipak tol'ko soli ima u glavi,
Da unapried može znat il' slutit,
Što nam piše knjiga, čim pomisli,
Od koga je, od koje li strane.

ΞBEC. Pravo imaš, nesudjeni zete,
Ne treba nam slušati, što piše.

(strogo — Pozebcu).

A ja hoću, da se list taj čita!
Treba da se posve uvjerimo

I da znamo, što sad tek gatamo...
Čujmo dakle, što nam piše. (Pisaru.)
Čitaj!

PISAR (čita glasno):

«U našega bana Draškovića
Te staležâ i redovâ ime
Vama, kmetom našim nepokornim,
Javit imam, da — pošto budete
Razumjeli, što vam knjiga piše —
Sve oružje svoje odložite,
A nadalje da se izručite
Bezuvjetno milosti gospode
I njihovim naredbam unapried...
Ako l' tako vi ne učinite,
Naopako po vas i po vaše!
Promislite dakle, što vam kažem,
Dok prekasno nije — i to prije
Nego li se boj zametne ljuti
Na tom polju, gdje će past' krvave
Kocke vaše nesreće sigurno.
To vam piše i na znanje daje,
Da se znate po tomu ravnati,
Knez Keglević Mato, vojevoda.» (Svi seljački vodje — izim Gubca — strašno se uzbune.)

GUBEC. Jeste l' čuli, braćo?

LEPOIĆ. Čuli jesmo
I spoznali odmah glas gospode,
Kô glas vuka il' vrana gavrana
Po grakanju i po zavijanju.

GOZETIĆ (Škanjcu).

A jesu li tvâ gospoda ondje
Poludjela, ili pako misle,
Da smo nore baš kušali gljive,
Pa da ćemo zubi, a i nokti
Prionuti i pristati na to,
Što nam pišu? (Prkosno.)
Boga mi, ne ćemo!

GREGORIĆ. Nas se takve rieči ne primaju,
Bile one sladke ili gorke,
Bile crno na bielu črčkane
Il' slovljene, to nam je svejedno,
Te je za nas baš kô glas u vjetar!

POZEBEC. Na led tanak nas navesti ne će
Ta gospoda, makar kako mudra,
Znamo i mi, gdje vrag kašu melje.

PASANEC. Ni prietnjami uplašit nas ne će
Il' utjerat u rog kozji više,
Jer pravednu svoju stvar branimo.
U ostalom pako mislimo si:
Što pas laje, to ti vjetar nosi.

ŠKANJEC (Gubcu i njegovim vodjam).
A što ćete gospodi poručit?

GUBEC. Reci njima: da ćemo mi sami
Ov čas doći, da odgovorimo.

POZEBEC. Puškom, sabljom, kolcem il' sjekirom,
Kako bude koji od nas mogô,
Al će svaki ipak odgovorit
Dobro.

GUBEC (Škanjcu). Idi, pa im tako reci. (Škanjec s pratnjom ode.)

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji bez ŠKANJCA.

GUBEC. Sad nikakva više za nas nema
Puta natrag, niti nam ga treba,
Već nam samo napried k cilju našem
Krčit valja stazu krvlju svojom. (Odvažno i krepko.)
Zato ništa, što su do sad naše
Tri pomanje čete pobijene
U bitkama . . . Nas tu ima više,
Te ćemo se radi tih poraza
Osvetiti . . . Bit će nam u pomoć

Bog pravedni prot' nepravednikom,
Izmedj kojih glavnog — kô što čujem —
Kneza naime Taha, na smrt bolna,
Jur se možnim svojim prstom taknu
Očevidno.

GREGORIĆ. Doć' će isto tako,
Ja ne sumnjam, red još i na druge.

POZEBEC. Hoće, bogme, inače bi morô
Svisnut čovjek.

PASANEC (gorko). Il' bi morô sumnjat
O božijoj pravdi.

GUBEC (ozbiljno, nu blago — Pasancu).
Nemoj tako!
Bog što čini, vazda dobro čini,
Makar kako. (Čuju se u taj par s daleka bojne trublje gospodske vojske. — Gubec nastavi krepko.)
Čujete li trublje,
Kojimi se dušman oglašuje? —
Mučno mu je čekat il' dočekat,
Treba barem da ga susretnemo
Na pol puta . . . (Ozbiljno.)
Al još prije boja
Čujte, što vam kazati imadem. (Veoma ozbiljno, svečano i glasno, da ga svi mogu čuti.)
Pomislite, braćo i drugovi!
Što će od nas biti, što l' od vaše
Malodobne djece, ako sada
U tom boju gospoda pobiede,
Vjerujte mi, one muke nema,
Ni tereta na ovome svietu,
Što' se vama nametnuti ne će,
Valja dakle nama pobiediti,
Ili pako junački umrieti. (Uzneseno.)
Sada treba oružjem u ruci
Sloboštinu i pravice stare
Opet steći i osvojit sasvim,
Il na novo past' u staro robstvo...
Evo to je, što svakoga čeka,

Tu drugoga sad izbora nema,
Izaber'te, što je vama drago.

ANEC (krepko i žestoko).
Tu izbora nema do jedino:
Boriti se, svladat, ili pasti.

OGI GLASOVI.
Da, da, drugog tu izbora nema.

GUBEC. Još vam kažem, pomislite i to.
Da nas ima na hiljade više
Nego onih, što su proti nama,
Deset naših na jednoga od njih
Brojit možeš. Ne bojte se dakle,
Već udrite složno ... A napokon:
Ako ima medju nami tkogod,
Koj' ne misli kakono mi drugi,
I koj' sada s nama pregnut ne će,
Da se bije i krvcu prolieva,
Ja ga molim — još prekasno nije —
Te ga kumim Bogom velikijem,
Neka ide, odkuda je došô,
Da ostale ne plaši družine. (Nitko se u vojsci ne miče.)
Svi šutite? — Nitko se ne miče,
Da ostavi braću?... Svi ste dakle
Jedne misli, svi na boj gotovi?

(uzneseno).
Jesmo, jesmo, samo nas ti vodi!

ANEC (strastno).
Proklet bio svaki izdajica,
A od vieka do božjega suda!

OGI GLASOVI.
Tako bilo, proklet bio vazda.

BEC (krepko).
Postavite dakle, četovodje,
Čete svoje... Barjake razvijte!...
Rožničari, rogom znak podajte! . . . (Mahnuv uzdovanom podaje znak — zatim poviče uzhićeno i krepko.)

Hajd sad sa mnom složno na dušmana,
Za slobodu i pravice naše!

SVI (uz bojnu glasbu viču):
Hajde u boj za pravice stare!

PRIZOR OSMI.

ŠKANJEC sám.

Stubičko polje. — Čuje se, gdje boj podalje iza prizora bjesni.

ŠKANJEC (polagano dolazeći s puškom — sâm sa sobom — strašivo).
Evo mene, kao psa u čunu,
Ne znam, što ću. — Svud se uznihala
Oko mene bitka, kao vali
Bijući se o grebenih silnih . . .
Kamo sreća, da sam u istinu
Škanjec sada, ja bih poletio
Tamo u goru glavom bez obzira;
Al ovako ne mogu nikamo
Sad pobjeći niti se sakriti,
Jer sam uprav usred toga polja
Prokletoga, gdje ni grma nema,
Da tu čovjek za nevolju čučne
Ko zec, kada silno daždi i grmi
I kad striele pucaju naoko. (Uzdiše, pa nastavi.)
Jadan Vide, jada ne vidio,
Ni dočekô! — A što će sad biti?
Ja se bojim, bit će sijaseta,
Osobito kad pomislim, kako
U snu opet vidjeh ko vješticu
Babu Katu, pokojnu mi ženu —
Bog joj dao duši, gdje je, toplo
Za sve muke, kojimi je nekoč
Mučila me za života svoga,
A i sada mučit ne prestaje —
Mislio sam, da ću moći u miru
Živjet bez nje, ali kako vidim,
Ne dadu joj mirovati vrazi
Baš ni ondje, zašto svak čas dodje;
Te se u snu meni ukazuje,

A to svagda na zlo neko sluti,
A to zlo se sada u istinu
Može lako sbiti s koje strane,
Odkud mu se nadam i ne nadam. (Predomisli se nešto.)
A sad ne ću više tu da stojim,
Ovamo se jur borci primiču,
Idem, ne bi l' meni sreća dala,
Da se ipak sretno u metežu
Gdje provučem. (Opaziv Pozebca, gdje upravo proti njemu ide, sav protrne — strašivo.)
Jao! — Eto vraga! (Odmiče.)

PRIZOR DEVETI.

Prijašnji i POZEBEC.

POZEBEC (odtisnuv se za Škanjcem — poviče).
Stani, rdjo! sad mi uteć ne ćeš.

ŠKANJEC (postoji — strašivo, nu ipak prkosno).
Čuvaj der se, jerbo i u meni
Sad već srce poče uzigravat
Od junačke želje i radosti.

POZEBEC (gnjevno i porugljivo).
Da vidimo, nije l' možda od straha? (Navali na Škanjca.)

ŠKANJEC (opet nagne bježati, ali dosjetiv se pušci svojoj, stane — skine ju hitro s ramena, nategne i naperi na Pozebca — zlobno.)
Na, Pozebče, pozeblo ti srce
Od te puške! (Odapne pušku na Pozebca, ali ga ne pogodi.)

POZEBEC. Zlo ti sastavila. (Škanjec baci pušku, te na novo hoće da bježi, ali Pozebec u taj mah priskoči.)
Evo tebi, pseto, što te ide! (Lupi Škanjca toljagom po glavi. — Škanjec se mrtav na zemlju svali, a Pozebec ode opet na bojište.)

PRIZOR DESETI.

KEGLEVIĆ i ALAPIĆ dolaze sabljami nasrćući na GUBCA, koji se težkim buzdovanom brani.

KEGLEVIĆ. Predaj nam se! . . . Evo vidiš, dva smo
Proti tebi.

GUBEC. Tim slavnije za me!
A predat se ne ću, dok uzmogu
Mahat rukom.

ALAPIĆ. Evo tebi dakle!
To je, da znaš, od gospodske ruke. (Zamahne, te hoće da posieče Gubca.)

GUBEC (odbiv Alapiću udarac — ošine ga buzdovanom).
A to tebi opet od seljačke
U zamjenu!

ALAPIĆ (pošto mu desna ruka sa sabljom klone — Kegleviću).
Ha, ranjen sam težko . . .
Sustati ću!

KEGLEVIĆ. Nemoj, brate, drž' se!
Pa za naša bij se stara prava.

GUBEC (poviče glasno).
Al su naša ipak još starija . . .
A ja ću se biti u to ime! (Navali žestoko na oba protivnika, te ih odtisne natrag za prizor.)

PRIZOR JEDANAESTI.

Pošto je GUBEC KEGLEVIĆA i ALAPIĆA silnom navalom svojom odtisnuo, stupi gotovo u isti čas s desna PASANEC, a s lieva PLOVDIN na pozorište. — Čim se opaze, uzdršću od silna gnjeva, te se očima strieljaju. Obojici su sablje u rukama.

PASANEC (gnjevno).
Ne ovamo, vojvodo Plovdine,
Jer ti ovdje utjecišta nema!

PLOVDIN (gordo i zlobno).
Ako nema ondje utjecišta,
Tu još manje ima povratišta!

PASANEC (korači prama Plovdinu).
Da vidimo!

PLOVDIN. Vidjet ćeš i ćutjet,
Primakni se samo bliže!

PASANEC (zaleti se na Plovdina).
Tu sam!

PLOVDIN (dočeka Pasanca sabljom).
Dobro došô! (Biju se.)

PASANEC. Bolje našô, vražji
Otmičaru!

PLOVDIN (u bjesnilu).
Jezik ću ti sabljom
Izčupati, te već ne ćeš moći
U buduće lajat ni ujesti.

PASANEC (grozno se smiešeći).
Samo tebe još ujesti moram,
Tad ne marim, makar danas umro.

PLOVDIN. Pomoz', vraže! (Zamahnuv strašno, udari na Pasanca.)

PASANEC (odbiv sretno udarac — muklo).
A ti meni, Mare! (Udari i posieče Plovdina — zatim uzdahne duboko.)
Tako valja! sada mi odlanu,
Buduć da sam dug taj odvalio,
Sad na novo rado u boj idem. (Ode — zatim pomalo nestaje graje bojne.)

PRIZOR DVANAESTI.

Brežuljak blizu kuće Gubčeve, odkud se vidi jedna strana polja Stubičkoga. Dan je poslije podne. — MARKO i STANA penju se na vrh brežuljka.

STANA. Bog zna, djede dragi, da l' se ovaj
Boj svršio toli strahoviti?

MARKO (prisluškuje).
Čini mi se, da je svršen veće,
Jer se ondje s one strane polja,
Kam' se bojni žamor prie povukô,
Sad ne čuje vika ni pucnjava.

STANA. Al kako se svrši?

MARKO. To Bog znade,
Al će i nas valjda skoro glasi
O svršetku dopast . . . (Žestoko.)
Ja ne mogu,
Bog i duša, uhvatiti rala,
Niti orat ni kopati više,
Jer sam prestar, ali zato ipak,
Kad pomislim, da se tu radilo
O sudbini ubogih seljaka,
Zaigra mi srce od osvete,
Te bih mogo evo tom toljagom,
Jošte starac, mlatit po kukolju
Tom gospodskom, što seljačku čistu
Nam otrova bjelicu šenicu.

PRIZOR TRINAESTI.

Prijašnji i GREGORIĆ, koji dolazi blied i krvav.

STANA (opaziv Gregorića — poviče).
Evo moga zaručnika!

MARKO. Zdravo,
Gregoriću!

STANA (opazivši, da je Gregorić ranjen — strašivo).
Al za Boga milog,
Ti si ranjen!

GREGORIĆ. Nisam, Stane, jako,
Nije vriedno, da me pitaš za to.
Ali premda rane žešćije
Bit ne može na ovome svietu,
Nego striela, kad srce probije,
To ni ona nije tako jaka,
Da razbije srce u junaka,
Ni ostala ikakova muka,
Kao što je takova nesreća.

STANA (strašivo).
Što, za Boga! — A gdje je moj otac? (Gregorić šuti, te obori glavu.)

MARKO. Gdje je zet moj, govori, Ilija,
Gdje ostala braća i drugovi?
Što je s bojem?

GREGORIĆ (muklo). Zlo je! — Sve propade!
(Marko i Stana prenu se, Gregorić nastavi.)
Valjda čuste, kako se započe
Boj žestoki danas prije podne?

MARKO Da, da, čusmo, al' ti nam ostalo
Sve sad kaži po istini, što je.

GREGORIĆ. Kazat ću vam, premda mi na novo
Bol zadaje opetujuć jade. (Duboko uzdiše, tad nastavi.)
Znat vam valja, da takovu boju
Pametara nema nit će biti
U Hrvatskoj, dok god bude svieta! —
Kad se dakle na širokom polju
Naša vojska s plemićkom srazila,
Zemlja se je s temelja potresla
Od udara silna s obje strane.
Sinu polje od oružja svietla,
Jeknu bližnja naokolo gora
Od tutnjave topâ i pušakâ,
Što grmljahu strašno na sve strane,
Dočim sablje, nož i kose svuda
Odsievajuć prolievahu krvcu,
Što poteče na junačke rane,
Kan' da kiša iz oblakâ pane.
Stade vika, vriska i lomljava,
Strašna cika i jauk ranjenikâ
Svud naoko poljem širokijem,
Zatim se je od puščanog praha
Iznad naše i plemićke vojske —
Sabijene u pretiesno klupko —
Uhvatio sve to gušći oblak,
Iz kojega padat ne prestade
Silna krupa od olova težka,
Dočim isto tako bez prestanka
Sa svih stranâ zablista oružje,

Baš kô munje kada uz grom sievnu,
Treskajući iz oblaka crnih.
Da je komu mirno gledat bilo
Boj taj strašni, on bi bio rekô,
Da to nije bojak, već dan sudnji . . .
Četir sata žestokoga boja
Nemilo se krvca prolievala
Po mejdanu i oko mejdana,
Ma kad bilo danu oko podne,
Tada nama, dotle dobitnikom,
Iznenada obrne neruka,
Te plemićka nas pobiedi vojska.

MARKO. Naopako! — Kako se to sbilo?

GREGORIĆ. U žestini borbe ne vidjesmo,
Da se čete plemićke, uzmičuć
Svedj pred nama, jednom ustaviše,
Te sakupiv zadnje svoje sile,
Jednokupno, biesno i očajno
Na nas s naših baš obaju krila
Konjaničtvom, a pješačtvom svojim
Uprav sriedom kô grom iznenada
Siloviti juriš učiniše,
Naše čete odmah uzdrmaše,
A zatim ih, provaljujuć biesno,
Jur sa više stranâ oboriše,
Oborene u bieg natjeraše,
Razgoneći nemilo bjegunce
Svuda poljem, siekuć ih nemilo,
I mećući pod kopita konjem.
Što li mahom tad ne pogubiše
Ta gospoda, zarobiše odmah,
Mnoge zatim smjesta povješaše
Po drvetih kraj drumova naših,
Druge opet, povezav im ruke,
I tukuć ih sabljom ili pernim
Buzdovanom, gone sad uz slavlje
Pored konjâ svojih u grad Zagreb.

STANA (motreći Gregorića — sumnjivo).
Čuj Ilija, već te jednom pitah,
Zašto ne ćeš da mi odgovoriš:
Gdje je sad moj otac?

GREGORIĆ (odvrativ lice od Stane). Ne pitaj me.

STANA (primivši Gregorića za ruku — svečano i strastno).
Odgovori, tako tebi Boga,
I ljubavi naše vjerne, gdje je?

GREGORIĆ. Zarobljen je skupa sa Pasancem,
Te ih sada jur u Zagreb prate,
Gdje će njima odmah sud krojiti,
Te već sutra, kao što mi prije
Župnik reče — (zateže — zatim slabačkim glasom)
oba pogubiti.

STANA (sva protrne — jecajući).
Jao, mili jedini moj otče! (Gorko proplače.)

MARKO (tare si dlanom sliepe oči — ganuto).
S Matom Gubcem propasti će nade
Svih kmetova za dugo vremena . . . (Nešto se duboko zamisli.)

GREGORIĆ (dosjetiv se nečemu).
Stano moja, hoćeš li jedanput
Da još vidiš otca?

STANA. Što me pitaš?
Ta to možeš znati il' slutiti,
Da ga vidit želim svakojako.

MARKO. I ja bih se s njime rado sastô
Još jedanput . . . Vidjet ga ne mogu
Sbog sljepoće svoje, premda ti ga
Oči duha moga dobro vide
U sjajnosti sveta mučenika,
Što podnosi muke za stvar svetu.

GREGORIĆ. Kad ga dakle vidjeti želite,
A vi hajte odmah do Zagreba
Sa mnom sada. Ondje je tavničar
Županijski rodjak meni bližnji

Po materi, pošten čovjek drugč'je,
Pa nas hoće pustit svakojako
Kradomice za koj' čas k uzniku.

STANA. Hajdmo dakle k milom otcu.

MARKO i GREGORIĆ. Hajdmo! (Odu.)

PRIZOR ČETRNAESTI.

Tavnica županijska. Večernje doba. Ulaze u tavnicu GUBEC u negvah i TAVNIČAR.

TAVNIČAR. Evo tu smo, ali žao mi je,
Što ne mogu da ti dadem bolji
Stan do ovaj.

GUBEC. Ništa zato, brate,
Posljednji je stanak moj na svietu,
Pa svejedno, ili prenoćio
U tavnici ovoj, ili pako
U palači sjajnoj . . .

TAVNIČAR. Istina je,
Al mi kaži, ne bi l' barem htio
Popit koju čašu dobra vina,
I založit uz to malo hljeba? (Izvadi izpod haljine bocu s vinom i hljeb, te hoće da stavi na stol.)

GUBEC (odbije prijazno rukom tavničaru).
Hvala, brate, nisam baš ni malo
Žedan ili gladan . . . Proć' će meni
I bez toga hitro ova noćca.

TAVNIČAR (sakriv opet pod haljinu bocu i hljeb, krene da ide — ganuto).
Bila t' laka dakle!

GUBEC. Tako tebi! (Tavničar ode zaključav vrata na tavnici.)

PRIZOR PETNAESTI.

Prijašnji bez TAVNIČARA.

GUBEC (gledajuć na vrata, kud je tavničar otišao — sâm sa sobom).
Tavničar je, Bog i duša, ali
Zato ipak čovjek dobra srca . . .

Gle, a zašto da se tomu čudim? . . .
U bademka ima isto tako
Tvrda kora, ali jezgra sladka. (Ogleda se u tavnici, uzdiše duboko — zatim nastavi.)
Tû sam dakle, a odtud ne vodi
Put van k smrti, što mi ju osudom
Priobćenom prije dosudiše . . . (Pouzdano.)
E pa dobro, kad drugčije nije!
Te ja moram svakako da umrem
Kao krivac pred zakonom ljudskim . . .
Da, pred ljudskim, ali ne pred božjim,
On zna, što sam htio, pred njim nisam
Za sigurno krivac . . . Nij' moguće! . . . (Gorko.)
Ali ne znam — i meni se čini
Ko da ni Bog ne obrće glave,
Ko da mu je to najmanja misô,
Što se radi sa nesretnim pukom,
Kad nepravdu ne će da satare. (Predomisliv se — strpljivo.)
Ali kud sam opet zabrazdio?
Što l' sam rekô, u nevolji jadan?
Znat mi treba, da je nam umrlim
Razpitati težko djela božja,
U koga je trenut, što viek u nas,
A viekovi, što trenutci oka;
Drugčije se u njega računa,
Neg' na zemlji što mi računamo,
Zato mislim, da će ipak nekoč
Bolje doba i za kmete doći,
Bog će dati, premda ne znam kada,
Ali sada — još ne bješe vrieme . . . (Sjedne na klupu.)
Utješen sam neobično sada,
I pripravan ovaj čas umrieti,
Da je meni samo još jedanput
Prije smrti sastat se moguće
S tastom Markom i s premilom svojom
Ćerkom Stanom. (Nasloni glavu na ruku.)
Zbilja čudnovato,
Kako ipak njezin san se vrši . . .

To zaista san bi čudan . . . Ali
Čim govorim o snu, evo mi se
Sve po malo na oči namiče,
Taj tješitelj trudnih i nevoljnih. (Zaspi. — Odmah zatim stane umiljato i tihano svirati nevidiva glasba. Iz gibanja Gubčevih vidi se, da sniva nešto. Tad se ukaže iza njega genij u Marinoj slici, te Gubcu iznad glave drži lovor vienac, na što on u snu progovara.)
Hvala tebi, blagi stvoru rajski,
Na ljubavi, jer vruće mi čelo
Baš ugodno hladi taj tvoj vienac . . . (Genij malo po malo izčezava.)
Kud odmičeš? . . . Stani jošte malko,
Stani, da te nešto pitam . . . (Svedj u snu — žalostno.)
Ode! . . . (Glasba sve po malo prestaje svirati, dočim se Gubec iz sna budi — probudiv se napokon, tare si oči.)
Mili Bože, a šta je to bilo
Sa mnom sada? . . . Gdje sam? (Ogledav se — žalostno.)
U tavnici.
(U taj par čuje se, gdje netko otvara vrata na tavnici.)

PRIZOR ŠESTNAESTI.

Prijašnji — STANA vodeći MARKA, zatim GREGORIĆ i TAVNIČAR.

STANA (opaziv otca, poleti k njemu, te mu se savija oko vrata — jecajući i u najvećem očajanju).
Moj ljubezni otče!

GUBEC (veoma ganuto). Stano moja!

MARKO (poda Gubcu ruku — drhtavim glasom).
Zdravo, Mate!

GUBEC. Zdravo, mili taste!
Hvala Bogu, zadnja moja želja
Izpuni se —

MARKO. Da, s pomoću one
Tam' dvojice. (Pokazuje na Gregorića i tavničara, što sve do sad ostadoše kod vratâ.)

GUBEC (pristupi k Gregoriću i tavničaru, te se rukuje s njima — srdačno).

Hvala vama, hvala,
Što posljednje čase mog života
Osladiste, izpuniv mi želju.

STANA (kroz plač — žestoko).

Jao mene, ti da mi sad umreš?
Ne, ne, otče!

GUBEC. Umiri se, Stano,
Te mi budi postojana ćerka,
Kao što si do sad uviek bila,
Pa pomisli, da je svaki čovjek
Za to rodjen, da jedanput umre.

STANA (svedj još plačući).

Jeste, ali tako, prije reda.

GUBEC. Što ćeš? Red taj došô je na mene
Uprav sada, a mogô je doći
Isto tako prije ili poslie.
Svi smo ljudi u božijoj ruci . . .
Al to pust'mo sada, gdje nam treba
Prosboriti nekoliko rieči,
Što se tiču budućnosti tvoje
I tvog djeda — kad ne bude mene. (Gregoriću.)
Hodi amo, ti si uviek bio
Pošten, znam ja, pa ćeš i nadalje
Biti . . . (Gregorić pristupi k Gubcu.)
Čuj me: za te i za ove (pokazuje na Marka i Stanu)
U našemu kraju sad obstanka
Više nema poradi progonstva
I osvete težke i pretežke,
Što vas čeka od gospodske strane,
Bjež'te dakle skupa, a čim prije
U Konjščinu k možnom knezu **Konjskom,**
Prijatelju, zaštitniku kmetâ
Poznatomu, ondje ćete naći
Utočište bar za neko vrieme . . .
Hoćete li tako?

GREGORIĆ. Tako ćemo,
Kô što nama veliš.

MARKO. Tvoja volja
Nam je sveta kao umirućeg.

GUBEC (Gregoriću i Stani umiljato).
A vas dvoje pristupite bliže,
Da vas — kao vjerna u buduće,
Ako Bog dâ, drûga: muža i ženu —
Blagoslovim sada . . . (Gregorić i Stana kleknu tronuti pred Gubca, koji im metne ruke na glave, pogledav u vis — veoma ganuto).
Tako, djeco!
A sad hajte, nemojte još većma
Oteščati sebi a i meni
Taj razstanak. (Gregoriću i Stani, kad ustanu.)
Hajte, djeco, hajte!

STANA (savije se plačući još jedanput otcu oko vrata).
S Bogòm, otče!

GUBEC (ogrli strastno još jedanput Stanu, zatim Marka i Gregorića).
S Bogom, hajte sada! (Stana, Marko i Gregorić odu.)

PRIZOR SEDAMNAESTI.

Prijašnji bez MARKA, STANE i GREGORIĆA.

GUBEC (pošto mu rodbina ode, zastre si objema rukama lice, zatim kao nadvladav bol — tavničaru umiljato).
Oj, Boga ti, dobri moj čovječe,
Ded mi kaži, gdje je moj nesretni
Drug Pasanec?

TAVNIČAR. On je tu do tebe
U tavnici bližnjoj. (Čuje se, kako zvono zvoni.)

GUBEC. Čuj zvuk zvona
Sa zvonika crkve svetog Marka . . .
Što to zvone?

TAVNIČAR. Pitah malo prije.
Pa mi zvonar trkimice reče,
Na umoru da je sad knez Tahi.

GUBEC (prene se nehotice).

Tahi! . . . Sada? . . . Bože, to je čudno!
Eto dakle, po trećiput ćemo
Sastati se nas dva, ali sada
Drugdje . . . Ondje . . . a ne više ovdje. (Zora sviće.)
Gle, jur sviće zora kroz rešetke,
Meni sužnju javljajuć takodjer
U tavnici tavnoj novi danak. (Pogledav u vis — veoma ozbiljno.)
Da, da, novi danak! — (Čuje se pred vratima tavnice štropot oružanih.)

TAVNIČAR.

Evo straže,
Gdje dolazi . . . Jesi l' gotov poći?

GUBEC (postojano).

Jesam, brate, hajd u ime božje! (Vrata se otvore, straža se ukaže, na što najprije Gubec, a zatim tavničar odu.)

PRIZOR OSAMNAESTI.

Markov trg u Zagrebu. — Malo po malo sgrne se tu šuteći sila svjetine. Medju ostalimi TRI GRADJANINA zagrebačka. Zatim dolaze MARKO, STANA i GREGORIĆ, te se namjeste blizu gradjana nedaleko od ugla županijske kuće naprama Markovoj crkvi.

GREGORIĆ (Stani).

Sila svieta sa sviju je strana
Tu nalegla, ne ćemo moć' proći
Podnipošto s djedom.

MARKO.

Ostavite
Mene ovdje, djeco, a vi hajte.
Za me sliepa starca kako tako! (Gregoriću.)
Al da tebe tudier prepoznadu,
Naopako!

GREGORIĆ (upada Marku u rieč — odvažno).

Bilo što mu drago,
Ja ću ipak s tobom ostat ovdje.

STANA (Marku).

I ja, djede, jerbo vidjet moram
Još jedanput milog roditelja,
Makar sunca više ne vidjela. (Kroz tihan plač.)
Jao tužne mene sirotice!

:GORIĆ (Stani, koja stane sve to jače plakati).
Umiri se i ne plači, dušo. (Marku.)
Čuj svjetinu, kako se žamoreć
Uzkoleba evo iznenada.

MARKO. Znak je, sinko, da dolaze naši.

EDINI GLASOVI.
Idu! idu iz županijske uze. (U taj par začuje se ace sa tornja na Dvercih, te ujedno žalobna, mukla glasba, koja traje sve do kraja ovoga i devetnaestoga prizora.)

:GORIĆ. Idu, djede! bit će umah ovdje . . .
Al ja ne ću gledat moć onamo!

RKO (gorko).
Vidiš, sinko, da je i sljepoća,
Težka inače bieda i nevolja,
Dobra kadšto, ja ju evo sada
Blagosivljam.

VI GRADJANIN (popev se na uglovnjak županijske kuće, nadvisujući druge).
Eno Mate Gubca,
Ide, borme, kano kralj na priestol.

JGI GRADJANIN.
Pusto bilo takovo priestolje,
Što no tamo siromaha čeka (pokazujući onamo, gdje se na trgu pred crkvom iza prizora nalazi priestol).

:ĆI GRADJANIN.
Pravo imaš! . .

VI GRADJANIN (svedj sa svoga stanovišta).
Strašno li se žari
Gvozden-kruna, kojom će ga vjenčat,
Ali Gubec kao da ne haje
Za sve muke, štono će ga snaći.

RKO (gradjanom — glasno i odvažno).
Čista savjest svim se mukam smije! . . .

VI GRADJANIN (opet svojim drugovom).
Gle Pasanca, i on ti je kršan,
Baš od oka momak, jer se vidi,
Da od smrti ni on sad ne preda.

DRUGI GRADJANIN.
Junaci su, bogme, obojica.

TREĆI GRADJANIN.
Ha, evo ih, gdje dolaze sada!

PRIZOR DEVETNAESTI.

Pod stražom dolazi u negvah GUBEC, a pred njim nosi klieštmi krvnik razbieljenu krunu. Za Gubcem ide PASANEC takodjer u negvah. Zvonce zvoni i glasba svira kao u predjašnjem prizoru.

MARKO (potiho drhtavim glasom — Gregoriću).
Jesu l' već tu?

GREGORIĆ (muklo). Tu su! (Sam sa sobom — očajno).
Vječni Bože!

STANA (trgnuvši se iz dosadašnjega prividnog mrtvila ugleda otca, te vrisne na glas).
Otče! . . . Jao! . . . (Hoće silom da se protura do Gubca, ali ju Marko pridržava, na što ona sustane, te se iznemogla ovije djedu o vrat jecajući i krijući suzno lice na grudima Markovim.)

GUBEC (popostane nehotice s cielom pratnjom na glas Stanin, te pogledav na onu stranu, od kud je čuo glas — poluglasno i žalostno).
Glas djeteta moga,
Baš mi srce para, te sad moram,
Da izkapim gorku čašu s nova. (Pogleda prema nebu i smireno sklopi ruke.)
Bože, neka bude volja tvoja! (Ide sa pratnjom svojom mirno dalje.)

GREGORIĆ (u taj par skoči kao pomaman — strastveno).
Toga mirno gledati ne mogu,
Krvna magla na oči mi pada,
Ali što ću, goloruk sam evo. (Opazi u Marka sljepačku batinu i poviče.)
Daj mi, djede, tvoju glogovaču. (Trgne Marku štap.)
Tu naroda ima i seljakâ
S bližnjeg evo, a i s našeg kraja,
Daj, da riknem i u pomoć viknem,
Pa da složno na njih udarimo,
Ne bi l' Bog i dobra sreća dala,
Da spasimo još u horu Gubca! (Marko, obližnji gradjani i seljaci mire Gregorića)

PRVI GRADJANIN.
Nesretniče, jesi l' sišô s uma,
Valjda si se nanosio glave,
Te se njome ludo sada titraš?

DRUGI GRADJANIN.
Zar ne vidiš svuda jake straže
I plemićke vojske naokolo?

TREĆI GRADJANIN.
Nije l' dosta krvi naše teklo
Sve do sada, pa će i sad teći,
Zar još hoćeš krvcu da prolievaš
I ogriešiš bez potrebe dušu? (Prema Marku.)
Nije l', starče, tako?

MARKO (gradjaninu). Baš vam hvala,
Vi imate pravo.

GREGORIĆ (gorko — porugljivo).
Dašto, dašto!
A ja imam krivo, — to je naša
Od starine jur sudbina kmetska. (Vraća Marku batinu.)
Evo tebi tvoje glogovače!

PRVI GRADJANIN (svojim drugovom — pokazujući na Marka, Stanu i Gregorića).
Bog i duša, baš mi ih je žao!

DRUGI GRADJANIN.
Bit će rod to Matijaša Gubca.

TREĆI GRADJANIN.
Nema sumnje.

PRVI GRADJANIN (opet sa svoga stanovišta).
Gle, gle, što tam' biva!
Sad Pasanec kleknu — krvnik pako
Zamahuje mačem!

VIŠE GLASOVA (sprieda). Bože! . . . Strašno! . . .

PRVI GRADJANIN (tronutim glasom).
Minulo je! . . . Već Pasanca nema! (Javlja se silan žamor u svjetini.)
Sad je red na Gubcu . . . Sad se jadan

Na priestolje pope . . . Krvnik k njemu
Pristupljuje, da ga krunom vjenča . . .
Gubec rukom maše . . . Čini mi se,
Hoće prije još da nešto reče.

GUBEC (iza prizora).
Još me čujte, kmeti nevoljnici,
Bog će dati, te će bolje biti
Kada tada . . . Strpite se donle! . . . (Nastaje obći mukli žamor.)

MARKO (iznemogne — slabačkim glasom).
Drž' me, sinko, noge mi malakšu,
A u staroj glavi mozag vrije . . . (Gregorić ga podupire.)
Zašto sliepac sada i gluh nisam,
Da mi samo toga čuti nije!

GREGORIĆ (drhtavim glasom).
I meni se vije ljuta zmija
Oko srca, mislim, da će pući
Od te boli.

VIŠE GLASOVA (sa više strana — glasno).
Strašno! . . . Nečuveno . . .
Grozno! . . . To su krvnici prokleti! . . .

PRVI GRADJANIN (ganuto).
Jur izdahnu, hvala Bogu, jadan
Taj mučenik.

DRUGI GRADJANIN (tronuto). Pokojna mu duša!

TREĆI GRADJANIN (duboko uzdiše — glasno).
I u zemlji našoj vječna pamet! . . .

PRVI GRADJANIN (žalostno).
Sada kmetom sva propade nada,
Jer se njima — pošto taj poginu —
Kralj Matijaš više rodit ne će,
Da im bude, što je ovaj bio! . . .

MARKO (oporaviv se, te kao nadahnut proročanskim duhom — glasno i svečano).
Vjerujte mi: viekovi će proći,
Al će opet kralj Matijaš doći!

STJEPAN,

POSLJEDNJI KRALJ BOSANSKI.

TRAGEDIJA U PET ČINA.

L I C A.

TOMO KRISTIĆ-OSTOJIĆ, kralj bosanski.
STJEPAN, naravni sin njegov, po smrti Tominoj kralj bosanski.
RADIVOJ, mladji brat kralja Tome, ban od Jajca.
KOSAČIĆ STJEPAN, herceg sv. Save.
VLADIMIROVIĆ RADE, knez i vrhovni sudija.
TOMANOVIĆ MOMČILO, ban Osorski.
GREBLJANOVIĆ VUK, vojvoda od Lievna.
KUBRETIĆ PAVO, vojvoda Zvornički.
KOVAČIĆ PETAR, vojvoda Povnožki.
VUKIĆ VLADISLAV, vojvoda Raški.
VESELIĆ VUKSA, vojvoda Novski.
STANIĆ STJEPAN, vojvoda Primorski.
BRANKOVIĆ MARKOMIR, vojvoda Podvinjski.
RADAK TOMO, vojvoda bosanski i zapovjednik Bobovca grada.
GOJAK SAVO, plemić bosanski.
MEHMED II., turski car.
OMER-PAŠA. vezir tesalinski.
MUHAMED-PAŠA, vezir europejski.
MUFTI, hodža carski.
ALI-BEG, poslanik turskoga cara.
KATARINA, supruga kralja Tome, kći hercega sv. Save.
ŠIŠMAN, } djeca kraljičina.
KATICA, }
VOJAČA, mati Stjepanova i priložnica kralja Tome.
MARIJA, supruga Stjepanova i kći Laze Brankovića, srbskoga gospodara.
VLATKO, starac, sluga Radivoja bana.

Dvorani; zatim bosanski i turski vojnici

— ——

Čin biva na raznih mjestih u Bosni počevši od god. 1460. pa do god. 1463.

ČIN PRVI.

PRIZOR PRVI.

Visoka i strma Red-planina. S lieva i desna proteže se niz goru gusta borova i javorova šuma. U sredini je pala cesta, koja nizbrdice vodi u Sutisku i grad Bobovac. — Zora puca. — GOJAK i KUBRETIĆ stupe iz šume na cestu.

GOJAK. Istina je živa, što ti kažem,
Vjeruj meni.

KUBRETIĆ. Prodj' se jogunluka!
Nisam došô, da se meni rugaš,
Već gospodski lov da lovim s tobom.

GOJAK. Ja na svietu boljeg lova ne znam
Do ovoga, što me sada čeka,
Gdje mi slučaj evo iznenada
Dade, carski uprav lov da lovim.

KUBRETIĆ. Mili Bože, da li je moguće!
Mehmed drugi, silni vladar Turske,
U mantiji prostog kaludjera
Moabitskog, kao hodočastnik . . .
To bi bilo čudo nevidjeno!

GOJAK. Bilo što mu drago, al je tako.

KUBRETIĆ. Nuder dakle još jedanput kaži
Obširnije, što i kako bješe,
Da se barem ponešto priuče
Uši moje ovoj pustoj bajci.

GOJAK. Da l' je pusta bajka il' istina,
To ćeš valjda za koj' časak vidjet,

Ako l' tada vjerovati ne ćeš,
Ubijen si topuzom o glavu.

KUBRETIĆ. Dobro, dobro, a ti pripovjedi.

GOJAK. Jučer bješe, u večernje doba,
Mrak se gusti jur hvatati stade,
A u gori ja sam zabasao,
Ne znajući stazâ ni bogazâ,
Kad li eno, onkraj gore spazim
Luč s daleka, zatim kolibicu,
Brže bolje ja onamo krenem,
Sjašim konja svoga u oboru,
Prikučiv se kolibici bliže,
Pa već hoću da na prozor kucam,
Ulaz moleć, kad li eto vidim,
Gdje tri sjede uz luč kaludjera
I potiho nešto sbore, uz to
Najstariji tobož u tom družtvu,
Misleć valjda, nitko da ne vidi,
Skine siedu sa svog lica bradu...
Ja se prenuh, vidjev Mehmed-cara,
Kô što tebe sada ovdje vidim,
Tri koraka jedva izpred sebe.
Na što brzo natrag se povukoh,
Svog uzjaših konja, te ne pazeć
Noćcu tavnu, dodjoh u obližnje
Dvore svoje, ne znam ni sam kako.
Umoran sam bio, brate, ali
Ipak zato spavat nisam mogô,
Već sve prije dobro smislih, kako
Da uhodu Mehmeda za stalno
Ščepam danas.

KUBRETIĆ. Ali, pobratime,
Da te nisu oči prevarile!
Poznaš li ti cara dobro?

GOJAK. Ne dvoj,
Vidio sam ga dvaput, a to bješe:
Na Dunaju kod predaje grada
Smedereva najprie, zatim opet

Kod predaje tvrdje Ćiotine,
A njegovo lice svatko pamti,
Tko jedanput samo njega vidi.

KUBRETIĆ. Možebiti, al' ja ipak sumnjam.
Naopako, da se osramotiš
Pred Tomašem kraljem i pred svietom,
Loveć mjesto cara kaludjera.

GOJAK. Ti se ne boj za to. Tu će proći
Svakojako. Moji su jur momci
U zasjedi blizu, te čekaju
Na znamenje. — Uteć' mi ne može . . . (Obazre se, i pošto zbilja opazi tri kaludjera na cesti, ali još podaleko, prene se radostno — zatim živahno.)
Gle! . . . Eno ih, gdje dolaze glavom!

KUBRETIĆ (čim opazi kaludjere, nadje se u čudu).
Jest, Boga mi, uprav tri na broju,
A mi sada šta i kako ćemo?

GOJAK. Ja sam jurve pomislio na to. (Uzme Kubretića za ruku.)
Hajdmo dakle, dok nas ne opaze,
U to gusto grmlje.

KUBRETIĆ (trgne ruku).
Šta! — U grmlje,
Kô pustaije, da se sakrijemo?
Zašto da ih tu ne dočekamo
Prosto, kô što nama se pristoji?

GOJAK (uze ga opet za ruku, te ga povede prama grmu).
Hodi samo — evo kazat ću ti
Zašto. — Vidiš li to gorsko vrelo?
Ja ne dvojim, tu će oni stati
I hladjane napiti se vode,
Pa tu ćemo valjda saznat nešto
O namjeri tog njihovog puta.

KUBRETIĆ (čim s Gojakom podje).
Pravo imaš — evala ti pamet! (Sakrije se u grmlje borovo.)

PRIZOR DRUGI.

Vidjeti je, kako sve bliže dolaze TRI KALUDJERA cestom. Jedan izmedju njih je starac siede brade, a druga dva su mladja.

DRUGI KALUDJER (pošto opazi vrelo — radostno).

Hvala Bogu, evo hladne vode! —
Danas uprav rano uranismo. (Staromu kaludjeru smireno.)
Ne bi li tu, čestit gospodaru,
Počinuli malko?

STARI KALUDJER. Sram te bilo!
Zar si sustô? — Ej dina mi moga!
U tebe su noge nevaljane. (Okrene se prama trećemu kaludjeru.)
A kol'ko još ima do Bobovca?

TREĆI KALUDJER.

Ima jošte dva debela sata.

STARI KALUDJER.

E ne marim . . . (Drugomu kaludjeru.)
Nek bude na tvoju.
Možemo tu malko odpočinut. (Sjedne na obližnji jedan panj. — Zatim mu drugi kaludjer u drvenoj kupi ponizno ponudi vode, što ju nagrabi prije iz vrela. — Stari kaludjer pije.)
Baš je, kako valja, hladna voda. (Sad i ona dva kaludjera redom piju, dočim se stari kaludjer obazire.)
Ova divljač, što nas okružava
Evo ovdje, baš mi se dopada. (Nešto se zamisli, zatim nastavi.)
Da, da, još si divlja, oj ponosna,
Kako vele, Bosno! — Pravo vele,
Jer imadeš zlata i junakâ,
A to dvoje uviek mnogo vriedi...
E da Bog da, skoro moja bila!
Ja ću te jur, divlja Bosno, tada
Ukrotiti i pripitomiti.

TREĆI KALUDJER.

Bog bi dao, al je težak posô.

STARI KALUDJER (pogleda žarkim očima kaludjera — ponosito).
Šta je težko Mehmed-caru, kaži?
Ništa, kad on hoće! — to si pamti. (Stanka.)
Što se tiče bosanske gospode,
To su, znam ja, na glasu junaci;
Al' šta 'e hasne, nesložni su uviek
Medju sobom, a kralj njihov Tomo
Slab je čovjek, ne zna kraljevati,
A narodu jako se zamjeri,
Bogumile odkako progoni,
Pa on s toga posvuda imade
Dosta javnih, a još više tajnih
Nepriatelja.

DRUGI KALUDJER. Ti si, gospodaru,
Kako vidim, sve to izpipao.

STARI KALUDJER.
To baš nije tako mučan posô
Bio, jerbo podlih izdajicâ
Ima svuda, dakle i u Bosni,
A ja sam se njimi koristio.
Vojska turska jur pripravna stoji
Na granici tog kraljevstva, samo
Valja jošte da uhodim s vama,
Preobražen tako, položaje
Boljih tvrdjâ, pa je posô gotov,
I sva Bosna za ko'e vrieme moja.

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji. — GOJAK lupi glasno rukom o ruku, zatim sa KUBRETIĆEM i oboružanimi momci skoči iz šume. Dva mladja kaludjera prepanu se živo.

STARI KALUDJER (dignuv se hitro sa panja, stupi odvažno pred Gojaka).
Šta će to reć', more?

GOJAK. To će reći:
Da si posve sad u mojoj vlasti.

STARI KALUDJER (ponosno i krepko).
Bre ne luduj, ja u vlasti nisam

Baš ničijoj do u svojoj. (Pošto se nečemu dosjeti, nastavi umjerenije.)
Ili
Pravo rekav: Božjoj; hodočastim,
Kako vidiš, sa ova dva vjerna
Druga moja. — Pusti nas u miru.

KUBRETIĆ. Zaludu je i pomislit na to.

STARI KALUDJER (porugljivo).
Ja zaista do sad nisam znao,
Da bosanski velikaši mirne
Ljude putem napastuju, upràv
Kô hajduci gorski. Kad je, molim,
Ovo ušlo u običaj kod vas?

GOJAK (isto tako porugljivo).
Baš od kako cari kô uhode
Obilaze Bosnu . . . (Ozbiljno.)
Dosta 'e riečî,
Moj si sužanj, sa mnom ići moraš!

STARI KALUDJER (vidjevši to, baci sa sebe siedu bradu — ponosito i rek bi veličanstveno).
Kad znaš, tko sam, a ti strepi sada,
Znaj: car Mehmed da pred tobom stoji!

GOJAK (posve hladnokrvno — zatim ponosito).
To sam znao i prije, a pred tobom
Strepio ne bih, da se sukobimo
Gdje mu drago, najradje u boju
Žestokome, a kamo li ovdje.
Umiri se, sad drugčije nije,
Pa me sliedi mirno i poslušno
U obližnju Sutisku pred kralja
Tomu, da ti sudi. (Na znak Gojakov okruži oboružana momčad sva tri kaludjera.)

MEHMED (živo plane, zatim Gojaku i Kubretiću gnjevno).
Ej Gojače,
I Kubretić, vojvodo Zvornički,
Vi me znate, a i ja vas znadem! —
Ala kerim! doći će na skoro
Dan osvete, dan sunašca moga,

· Vratit ću vam žao za sramotu,
Pamtit ćete, kad ste Mehmed-cara
Uhvatili!

)JAK (porugljivo, dočim se sprema da odlazi s ostalimi).
Prodj' se sada prietnje,
Gdje si u naših ruku, u ostalom
Neka bude što mu drago. — Hajdmo! (Svi krenu prama Sutiskoj.)

PRIZOR ČETVRTI.

Soba u kraljevskom gradu Sutiskom. — STJEPAN sám.

'JEPAN (unilazi zamišljen, noseći razpečaćeno pismo u ruci).
Po drugiput evo jur mi piše
Kralj ugarski, te potiče pismom
Sve to više strastne neke želje,
Tajne nade, što mi obuzimlju
Jur od neko doba grudi moje . . .
Rieč mu 'e svaka nalik živoj iskri,
Što ju sipa na njetilo skrovno. (Razgleda pismo.)
Namama je i zasjeda težka
Ovo pismo, jer kô glas sirenâ
Čini mi se, kojeg bi trebalo
Da se čuvam, al' me zato ipak
Nešto nuka, da ga s nova čitam. (Čita:)
«Oj Stjepane, zar baš ništ' ne haješ
Za vlastitu čast i slavu svoju? —
A zar, bolan, ne vidiš pogibli,
Koja prieti domovini tvojoj
I kršćanstvu s jadnoga nehajstva
Slabog kralja Tome, koj' sve više
Klete Turke napušta u Bosnu? —
Osviesti se, pa predsudâ raznih
Jaram stresi, ustani na noge,
Osvietlaj si lice pred svijetom,
Budi, što ti otac bit ne more,
Budi dika Bosne ponosite,
A tebe će tajno podupirat
Vazda vjerni tvoj prijatelj — Matjaš.» (Stanka.)

Oj Matjašu, zar te je sâm pakô
Najmio za svoga zastupnika,
Da ugledaš priliku najbolju
I zavedeš, što se zavest dade? —
Zmijo jedna, što mi se primičeš
Sa jabukom zlatnom? — Zaniet ćeš mi
Sasvim dušu! — Pazi der, što radiš,
Nemoj mamit, izmamit ćeš lako
Na pol puta, što te jur susreta,
Nemoj zovnut, dozvati ćeš lako,
I bez tebe što se jur odziva . . .
Naopako! . . . A kako to reče? — (Opet poviri
u pismo i čita:)
«Budi, što ti otac bit ne more . . .»
Rieč mamljiva, kô najsladji otrov
Tako sladka . . . Dakle ja da budem
Kralj umjesto otca svoga? (Gnjevno.)
Otca! . . .
Ha, kakvoga otca? — Zar me nije
Uprav taj moj otac žigosao
Kletim žigom kopileta? — Da, da,
To me peče, to mu oprostiti
Nikad ne ću . . . Svetog onog prava,
Što pripada drugom u kolievci,
Za me nema, jao, na tom svietu . . .
Jadan stvor je kopile svakako,
Ruga mu se svatko, prezire ga
Ak' ne javno, a to tajno svatko
Za sigurno, premda on kriv nije,
Što 'e na svietu; ništa dakle njemu
Ne ostaje do uzdat se u se,
Te vlastitom snagom postić ono,
Što predsude njemu ljudske brane. (Odvažno.)
I ja hoću tako! — Kraj nek bude
Borbi mislî, što su mi do sada
Dušu moju ciepale na dvoje. (Čita opet:)
«Osviesti se, pa predsudâ raznih
Jaram stresi, ustani na noge!
Osvietlaj si lice!» — veli Matjaš.

Pravo veli . . . Tako će i biti!
Odlučio jesam! . . . S Bogom ostaj,
Oj životu tihi i pitomi,
Štono nikad omilio nisi
Žarkoj duši mojoj — ostaj s Bogom!
A budućnost puna ljutih borbâ,
Puna strastî raznih, da si zdravo!
Samo tvoj sam od sad dušom, tielom,
Ti se pako, ja se nadam, meni
Iznevjerit ne ćeš i ne smiješ. (Na novo uzme pismo i čita:)
«Budi dika Bosne ponosite.» (Uzhićeno.)
Bit ću i to, jer je cilj plemenit,
Za kim težim. Ja sam pravi Bošnjak,
Ljubim dom svoj mili, mrzim pako
Na te Turke, što se evo sada
Nam primiču, kô kurjaci gladni
Kada stado njušeć obilaze,
Pa bi rado i nas ugrabiti,
Kô što Srbiju ugrabiše jadnu. (Strastno.)
To bit ne smie! — Ja ću njima krepko
Na put stati! — Samo jošte ne znam,
Kako svrhu da dokučim svoju
Glede krune, što ju steći želim.
Nu mislit ću, ne bih li smislio
Štogod dobra. — Pisat ću i kralju
Matijašu i upitati ga,
Šta on misli, da mi pravo kaže,
A ja ću ga, kano prijatelja,
Saslušati, dotle ću pak tajno,
Kano do sad, motrit sve, što biva
Oko mene . . . (Zamisli se malo, zatim nastavi.)
Velikaši mnogi,
Što na kralja mrze, bit će meni,
Znam, na ruku. — Što se pako tiče
Radivoja strica, on će mene
Nehotice podupirat vazda.
On je kô na vjetru gibka trska,
Njime kretat može volja moja,

Kako hoće. Tašt je, lakouman,
I nestašan, pa na Tomu mrzi
S lakomosti. On me poče snubit
Baš najprvi. — Moj je jur sasvime,
Prije nego l' i sam jošte pravo,
Što da radim, u napredak znadem . . .
Nu i to će zgodan čas odlučit.
Nesmjelica nisam, već odvažan
Čovjek, koj' će cilju velikome
Sve žrtvovat, ako bude treba.

PRIZOR PETI.

Prijašnji. — RADIVOJ stupi u sobu.

RADIVOJ. Zdravo, Stipo, ja te svuda tražim.

STJEPAN (sakrije pismo Matijaševo).
Evo mene, šta ćeš?

RADIVOJ. Kaži der mi,
Ako Boga znadeš, zašto nas je
Amo sazvô brat moj Tomo?

STJEPAN. Ne znam.

RADIVOJ. Zbilja ne znaš! — Kako bi to bilo?
Ta on tebi kazat običaje,
Kada hoće štogod da odluči.

STJEPAN. Meni, striče? — A zar ti to ne znaš,
Da je njeg'vom srcu i priestolju
Uviek bliži bio Vlad'mirović
I vojvoda stari Grebljanović.
Ja sam samo tako za nevolju
Kadno kadšto njemu dobro došô,
Kad se sjeća, da sam mu nekakav
Sin tobožnji, pa mu se tad čini,
Da je jako sgriešio pram meni,
I da je moj dužnik do svog vieka,
To je, što ga prijaznim i ljubkim
Čini prama meni, ništa drugo.

RADIVOJ. Imaš pravo, pa baš zato mislim,
Da ne trebaš ni ti, da mu budeš
Preko mjere vjeran.

STJEPAN. Misliš? —

RADIVOJ. Dašto!
Već kakono sam ti jurve kazô,
Treba nas dva da se sjedinimo
Proti —

STJEPAN (lukavo). Proti komu?

RADIVOJ (u smetnji). Id', Boga ti,
Ne šali se! — Ta znaš — prot' Tomašu.
Kad li jednom dokučimo svrhu,
Mislim, da nam žao biti ne će,
Jer će svakog zapast, što mu srce
Želi.

STJEPAN. Može biti — al' šta misliš,
Kako ćemo?

RADIVOJ. Za to me ne pitaj,
Već ti smisli štogod, ja ću zatim,
Kad mi kažeš, jur uz tebe pristat.

STJEPAN. Hoćeš li za stalno?

RADIVOJ (poda mu ruku). Hoću, Stipo!

STJEPAN. Dobro. — A sad kaži, je li došlo
Što gospode amo danas na sbor?

RADIVOJ. Dosta!

STJEPAN. Jesu l' naši prijatelji
Jur prispjeli?

RADIVOJ. Uprav malo prije.

STJEPAN. To mi je baš drago. — A sad idem,
Da napišem jošte jednu silnu
Knjigu prije, nego l' se sakupi
Sbor sazvani. (U odlazku.)
Tam' ćemo se sastat. (Ode.)

*

RADIVOJ. Idem i ja, ne bi l' od došavših
Prihodnikâ čuo štogod nova. (Hoće da otide, kad u: u sobu stupi sluga njegov.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji. — VLATKO.

VLATKO. Gospodaru —

RADIVOJ. Šta je, Vlatko?

VLATKO. Ja sam
Došô da te pitam: hoćemo li
Skoro opet krenut kući?

RADIVOJ. Zašto?
Zar ti se tu u kraljevskom gradu
Ne dopada?

VLATKO. Ti znaš, gospodaru,
Da ne lažem nikad, pa baš zato
I sad kažem bez okolišanja,
Da b' volio u našemu bielom
Gradu Jajcu u tavnici sjedit,
Suh kruh jesti, samu vodu piti,
Nego l' ovdje u palači sjajnoj
Hraniti se gospodskim jestivom,
I pit' samu slatku malvaziju.

RADIVOJ. Id', ne buncaj, starče! — Kaži razlog,
Zašt' obstanka ovdje nemaš?

VLATKO. Ne znam
Pravo kazat zašto, al' sve mi je,
Kano da me nešto goni odavle,
Tiesno mi je sred prostranih sobâ
Ove kule, ne znam kud ni kamo,
Jer počinka nigdje nać' ne mogu . . .
Ta gospoda, pa i dvoranici,
Što ih vidim ovdje sakupljenih,
Čini mi se, kô da svaki nosi
Krinku izpred lica, te je snutra

Posve drugi, nego l' što se kaže
Svana . . . Valjda nisu očarani,
Bože prosti griehe! . . . Ja sam starac,
Sviet taj poznam, barem tako mislim,
Al' takovih šarenijeh ljudi
Još ne vidjeh u tolikom broju
Sakupljenih na jednome mjestu,
Kao što ih sada ovdje vidim . . .
Sviet se mienja! — Ta i ja sam nekoč
Kod Ostoje, pokojnoga kralja
I tvog otca — sluga bio, al' tad
Bjehu drugi — gospoda i sluge,
Što si mislio, tad si smio reći,
Hodao si, pa upravo gledô,
Ali sada: jezik svoj za zube,
Ako hoćeš da tu zdravo prodješ . . .
Besjediti pravo nije smjeti,
Veće lagat, šarat svakojako,
Tragom zmije poći i krivudat,
Lievo gledat, a na desno škiljit,
To se sada hoće, ali ja se
Toga niti mogu naučiti,
Niti hoću — jur sam prestar za to.

RADIVOJ. Šta ćeš, sada drugačije nije,
Sviet ostaje ipak na mladjima.

VLATKO. Na boljima, još bi ljepše bilo,
Da se može reći, al se bojim,
Da je uprav naopako.

RADIVOJ. Prodj' se
Toga svega, ako l' drugo nije,
Što te tišti, van to: da sve nije
Po tvom starom kalupu na svietu
Sadašnjemu, a ti spavaj mirno.

VLATKO. Bolje b' bilo, mili gospodaru,
Da mi kažeš: bdij, bdij, stari Vlatko,
Mjesto mene, da ja ne posrnem
Kako —

RADIVOJ (sam sa sobom).
Šta to reče? — (Glasno).
Odmah kaži,
Zar ti štogod znadeš?

VLATKO. Ne znam ništa. (Brižljivo i strašivo.)
A zar ipak što takova ima,
Što bi mogô znati? — (Sklopi ruke — ganuto.)
Gospodaru,
Ti znaš, da te ljubim, da te služim
Od djetinjstva tvoga do sad vjerno,
Što se tiče tebe, dotiče se
Baš i mene, ja te molim, pače
Zaklinjem te živim Bogom, bjež'mo
Od ovuda, tu čist posô nije,
Tu se hoće neko zlo izleći.

RADIVOJ. Id', ne luduj, starče! — Šuti sada,
Pa mi nemoj dulje dosadjivat
Tvom djetinskom pustom pripoviedkom. (Ode.)

VLATKO (zaostaje malko — žalostno).
Sviet obično veli: istina je,
Što ludjaci govore i djeca —
Nu ja želim, da ne bude tako,
Ko što sluti plaha duša moja. (Ode.)

PRIZOR SEDMI.

Dvorana kraljevskoga grada u Sutiskoj. — VLADIMIROVIĆ i GREBLJANOVIĆ unilaze.

VLADIMIROVIĆ.
Pobratime, ovdje smo na samu,
Što mi kazat imaš, sad mi kaži,
Al' te molim, časa ne počasi,
Jer će skoro kralj ovamo doći.

GREBLJANOVIĆ.
Prije svega, da te nešto pitam: — (Potiho i važno.)
Ti si kano sudija vrhovni
Uviek blizu kralja, komu jesi

Viek privržen bio dušom, tielom —
Kaži pravo, tako bio zdravo!
Zar baš ništa opazio nisi,
Da se snuje u potaji?

VLADIMIROVIĆ (u čudu se nadje). Nisam
Uprav ništa. — A što bi to bilo?
Zar si ti što čuo il' vidio?

GREBLJANOVIĆ.
Dosta za 'vo nekoliko danâ,
Što smo ovdje. — Ja ti kažem: pazi!
Dobro biti ne će.

VLADIMIROVIĆ (uplašen). Šta to veliš?

GREBLJANOVIĆ.
Baš istinu, ne dvoj, pobratime,
U mene su sokolove oči,
A tanane kô u krta uši,
I premda sam sjedoglavi starac,
Podaleko vidim ja i čujem. (Utišanim glasom.)
A znadeš li: da od neko doba
Bogumili opet glave dižu,
A njih ima, kako znadeš, jošte
Dosta medju našim velikaši,
A kamo li u narodu prostom.

VLADIMIROVIĆ.
To nij' ništa novo, zar je sve to,
Druže, što mi kazat imaš? —

GREBLJANOVIĆ. Čekaj,
Brate, čekaj, doć' će i krupnije.
Nadalje sam opazio i to:
Da imade izvan bogumilâ
Još i drugih nezadovoljnikâ
Medju višim a i nižim plemstvom,
A to s toga ponajviše, što kralj
Tomo s Turci prijateljstvo goji.

VLADIMIROVIĆ.
Zar nij' bolje, da živimo s njima
Sad u miru, plaćajuć im danak,
Nego l' da se opet zaratimo?

GREBLJANOVIĆ.
Istina je, tako mi mislimo,
Al' drugčije opet misle mnogi,
Koji kralju i to upisuju
U grieh, što je dobru svoju ženu
Katarinu, ćerku Kosačića,
Odpravio s dječicom nedavno
K tastu, samo da tim slobodnije
Sa Vojačom, priložnicom svojom,
I nadalje u razbludi mrzkoj
Živjet može. — Ja Tomaša kralja
Ljubim, štujem, i ja sam mu vazda
Vjeran bio i ostat ću doviek,
Ali to mu i ja za zlo primam,
Jer nij' pravo.

VLADIMIROVIĆ. Nij' doduše, pravo —
I ja velim, ali šta ćeš, brate,
Svaki čovjek svojih ima mana,
I kralji su ljudi, te ni oni
Baš bez ljudskih, vjeruj, manâ nisu.
Sreća i Bog, što u njega gorih
Nema manâ do jedino ove.
U ostalom, brate, mi baš nismo,
Kô njegovi podložnici, vlastni
Sudit o tom. — Pust'mo to na stranu,
Pa mi kaži, da li su to tvoje
Važne viesti? — Il' još štogod znadeš?

GREBLJANOVIĆ.
Znadem, i to hoću da ti kažem,
Jerbo to je uprav najvažnije.
Slušaj dakle: (sasvim tiho i otajstveno)
Stjepan, sin Tomašev,
I Radivoj brat mu — u potaji
Nešto snuju.

VLADIMIROVIĆ (prepane se). Stjepan i Radivoj?

GREBLJANOVIĆ.
Jeste — pače mi se i to čini,
Da je uprav Stjepan kolovodja
Tê osnove.

VLADIMIROVIĆ. Al' za Boga, brate,
Kaži jednom, u čemu sastoji
Ta osnova?

GREBLJANOVIĆ. To još pravo ne znam,
Ali bih se glavom okladio,
Da je proti kralju — to je dosta.

VLADIMIROVIĆ (umireno).
Id', Boga ti, nemoj djetinjiti,
Tebi se je tako pričinilo.
To bi bilo nešto nečuveno,
Takva štogod grozno bi već bilo
I pomislit, a kamo li da je
U istinu tako.

GREBLJANOVIĆ. Slušaj prije
I tad sudi, a ja ću ti kazat
Sve, što slutim i što znadem. — (Skrovito.)
Ti znaš,
Da je Stjepan slavohlepan čovjek,
Znadeš i to, kako ga svedj peče,
Što ga ljudi kopiletom zovu,
Znaš nadalje, da je i ponosit,
Pa pregorjet ne će i ne može,
Što je Bosna nam podharačena
Dušmaninu, na koga on mrzi,
Što se pako tom zlu, kô uz prkos,
S Turci ipak goji prijateljstvo,
To je, što ga ponajviše proti
Svom potiče otcu.

VLADIMIROVIĆ. Ti se varaš...
Nij' moguće, da otčinsku ljubav
Sin naplati tako, pa još i brat
Da pristane na izdajstvo ovo?
To moguće nije!

GREBLJANOVIĆ. Nije, veliš? —
Žao mi te je, mili pobratime,
Na godine što si jurve starac,
A sviet ipak taj još ne poznaješ?

Znadeš li ti, ne znali te ljudi!
Da imade jedna grdna neman
Na ovome svietu: nezahvalnost
Njoj je ime, što svud obilazi,
Zasitit je nikada ne možeš,
Jer sve što ju ljubeznije gojiš,
Sve to više nezasitnom biva,
Dok najposlie otrovnom čeljusti
Svojom tebe jadna ne proguta.

VLADIMIROVIĆ.
Opet velim: da se varaš, brate;
Ne znaš li ti, da Stjepanu do sad
Prigovora ne bi ni odkuda?
On je vazda bio čestit, iskren,
A plemenit u držanju svome,
Nešto burne ćudi, istina je,
Bješe uviek, al' mu vruća krvca
Ponajviše s toga uzavrela,
Kad je gdjegod na nepravdu kakvu
Nagazio.

GREBLJANOVIĆ. Pravo veliš, to je
Stjepan bio prije, al' sad nije
Više isti, on se pretvorio
U drugoga čovjeka sasvime,
Toj njegovoj burnoj ćudi sada
Nema traga više — ali zašto?
Zato, što se dobro jur nauči
Pretvarati, da ga ćut ne izda,
Onaj pako, koj' se pretvarati
Mora, vjeruj, onomu je stalo
Do tog, nešto da sakrije time
Pred ljudima; što se pak sakriva,
Ono nikad dobro bit ne može. (Stanka).
Ja ti velim, Vladimiroviću:
Sad Stjepana jedna zauzima
Strast opasna: pohlepa za vladom —
Bog zna, na što potaknut' ga hoće,
Ako mu se uzde ne pritegnu.
Još ti kažem i to: kralj ugarski

Matjaš, poznat neprijatelj stari
Kralja Tome, u savezu nekom
Sa Stjepanom stoji. Jur dvaputa,
Odkako smo ovdje u Sutiskoj,
Vidio sam ugarskog ulaka,
Da dolazi k Stjepanu potajno.
I to, brate, ne sluti na dobro.

)IMIROVIĆ (brižljivo).
Zar ti dakle zbilja misliš?

3LJANOVIĆ. Pazi —
Pazi samo dobro, što tu biva,
Pa ćeš vidjet, ali ne oklievaj —
I pošto se uvjerio budeš
O istini riečî, javi kralju. (Čuje se u prednjih sobah štropot.)

)IMIROVIĆ (prisluškuje malko).
To je kralj naš, koji sa ostalom
Sad dolazi gospodom ovamo.

3LJANOVIĆ.
A ti šuti i ne kazuj nikom,
Što sam tebi sada povjerio,
Već odsele treba da pazimo
Oba dobro, što oko nas biva.

)IMIROVIĆ.
Da, da. — Evo našeg dobrog kralja!

PRIZOR OSMI.

:nji. — Kralj TOMAŠ stupi u dvoranu u svečanoj odjeći, za unilaze redom: brat njegov RADIVOJ, sin STJEPAN, ban TO-)VIĆ, zatim vojvode: STANIĆ, KOVAČIĆ, VUKIĆ, BRANKOVIĆ, :LIĆ i RADAK. — Svi se liepo poredaju oko kralja, koji sjedne :višeno mjesto; samo Stjepan i Radivoj udalje se ponešto od drugih.

.J (pošto opazi Vladimirovića i Grebljanovića, mahne im pri- · rukom za znak pozdrava, zatim iza male stanke ozbiljno).
U posljednjem saboru državnom,
Što bijaše prije više ljeta

U Konjicu, gradu na Neretvi,
Zaključeno sedam bi točaka.
Ove točke, kako sami znate,
Većom stranom bjehu održane
Sve do sada. O tom dakle nema
Razgovora; ali druge stvari
Meni ljute zadavaju brige,
Te bih rado, da saslušam vaše
Mnienje sada, vitežka gospodo! . . .

VLADIMIROVIĆ.
Svietla kruno, da bilo što bilo,
Ti nam kaži, a mi ćemo tebi
Kao vjerni podložnici tvoji,
Što mislimo, kazati očito.

KRALJ. Ja ne dvojim o tom, pa baš zato
Vas u dvore evo moje sazvah
Na dogovor samo prijateljski,
Jerbo dok se skupi i razpiše
Sabor, mnogo prošlo bi vremena,
A tu brzo odlučiti treba. (Stanka.)
Ja ne dvojim, bit će vam poznato,
Kako mene kralj ugarski Matjaš,
Zatim Stjepan, herceg svetog Save,
Kod rimskoga pape Pija Drugog
Obtužiše za to, što sam predô
Mehmed-caru tvrdju Ćiotinu —
Time, vele, da napuštam Turke
U tu zemlju. Papa ih sasluša,
Te mi šalje sada poklisara
Svoga, Tomu biskupa hvarskoga,
Da razvidi, šta je i kako je. —
To je jedno, što vam kazat imam.

TOMANOVIĆ.
Lako 'e zato, svietla kruno, ja bih
Poklisara toga na vrat na nos
Poslô tamo, odkuda je došô,
Da ga mine želja opet doći.
Nama gosti takovih ne treba.

KOVAČIĆ. Pravo veliš, od Osora bane,
I ja tako mislim, neka ide
Taj poklisar papin s milim Bogom.

NEKOJI VELIKAŠI.
Da, da, neka ide, ne treba ga!

KRALJ (potiho Vladimiroviću, koji stoji do njega najbliži).
Evo vidiš, još imade tajnih
Bogumila, to svjedoči ovaj
Odpor proti poklisaru Rima.

VLADIMIROVIĆ (potvrdjuje tiho, što mu kralj reče, zatim glasno).
A ja mislim, čestita gospodo,
Da bi dobro bilo ne uvriedit
Rimskog papu u sadašnje doba,
Već se može stvar ta sravnat tako
Da se niti njemu, a ni časti
Kralja našeg uštrb ne nanese.

TOMANOVIĆ.
Vuk sit, koza ciela bit ne može. (Nekoji velikaši smijući se to potvrdjuju.)

VLADIMIROVIĆ (ozbiljno).
Tu bit može i jedno i drugo.
U ostalom pako, što se tiče
Matijaša, kralja ugarskoga,
Njemu ćemo poručiti liepo,
Da se brine za se, a ne za nas.
A hercega Stjepan-Kosačića —
Premda tast je kraljev — ništa za to! —
Neka kralj naš pred svoj sud dozove,
Da ga kazni u smislu zaključka
Konjičkoga, točke uprav pete,
Kano svoga nepokornog slugu.

GREBLJANOVIĆ.
Pravo ima sudija vrhovni,
Tako će se riešit stvar ta dobro.

NEKOJI VELIKAŠI.
Da, da, tako! — Dobro će bit tako!

KRALJ. Dobro dakle, tako neka bude.

RADIVOJ (Stjepanu potiho).

Ala ludo rade ovi ljudi,
Tim na veću što potiču mržnju
Razjarena i onako kralja
Ugarskoga i herceg-Stjepana.

STJEPAN (isto tako potiho odgovara Radivoju).

Po se ludo rade, po nas dobro.
Vidjeti ćeš, kakovim će plodom
To urodit za nekoje vrieme.

KRALJ. Sad još dvoje imam, da vam kažem,
Dvoje jošte, al' je puno važno,
Prvo jeste: što nam udrit valja —
Al čim prije — na Vukmana, bana
Hrvatskoga, što je tvrdih naših
Nekoliko na Uni gradovâ
Silovito 'nomad osvojio.

GREBLJANOVIĆ.

A kad misliš, svietla kruno, kaži,
Da je sva nam na okupu vojska
Za vremena.

KRALJ. Mislim krenut s vojskom
Put Bilaja naš na Gjurgjev danak.

GREBLJANOVIĆ.

Dobro, a mi ćemo s našim četam'
Doć' onamo.

NEKOJI VELIKAŠI. I mi ćemo doći!

KRALJ. Čujtě dalje, što vam kazat imam;
Zli su mene glasi dopanuli,
Da na medji naše pokrajine
Mehmed Drugi silnu vojsku kupi,
Još se ne zna za što, al se ipak
Bojat treba i pripravit dobro
Za taj slučaj, ako iznenada
Turčin udri na nas.

VLADIMIROVIĆ. Valjda ne će
Navaliti na nas, svietla kruno,

Kad mu uviek točno plaćaš danak.
Ja bih rekô, to spremanje vojske
Da drugamo smjera.

ANOVIĆ. Ej moj kneže,
Bog i duša, sudija si dobar,
Znadeš zakon, al' Turčina ne znaš,
U kojega vjeresije nema! —
Ne znaš li ti, da je Mehmed Drugi
Već odavna giban na tu Bosnu? (U taj čas čuje se na dvoru velika vika i buka.)

KRALJ. Šta će reći ova vika i graja?

'AK (stupi k prozoru, da vidi, šta je).
Silni narod prati baš ovamo —
Čini mi se . . . da . . . tri kaludjera.

NI VELIKAŠI (čudeći se).
Kaludjera? . . . Je li to moguće?

JGI VELIKAŠI (znalično).
Čudnovato! . . . Šta li će to biti? (Buka se za 'ga približila dvorani. — Kralj i svi ostali upiru oči u vrata.)

DIMIROVIĆ.
Čuti ćemo odmah . . . Jur dolaze.

PRIZOR DEVETI.

ašnji. — Vrata dvorane otvore se širom, te unilaze GOJAK i BRETIĆ naklonivši se duboko pred kraljem, a za njima TRI LUDJERA pod stražom. Prosti narod doturao se ća do otvorenih širom vratâ, da vidi i čuje, šta će biti.

GOJAK. Slava tebi, slava, svietla kruno! (Pokazuje prstom na Mehmeda.)
Dovodim ti dušmanina našeg
Mehmed-cara — sada roba tvoga!

IEPAN (skoči napried — strastno i gnjevno).
Ha, prokleti Turčin! (Hoće da trgne sablju, ali se u isti par opet umiri — sâm sa sobom.)
Stani, Stipo,
Obuzdaj se, sad ne valja tako,
Na cilj misli, potrpi se malko. (Stanka obćega

[illegible] nastane. Mnogi sad upoznadu Mehmeda, na što s velikoga [illegible] se pojedini uzklici, dočim Mehmed, ponosito glavu u vis [illegible], u sredini mirno stoji, te u kralja tvrdo upire oči.)

KRALJ (sav još u čudu — ustane sa svoje stolice).
Je l' moguće! — Ti, Mehmede, ovdje? . . .

MEHMED. Što me pitaš, kad me evo vidiš!

NEKOJI VELIKAŠI (povuku sablje — gnjevno).
Dolje s njime! Dolje s' dušmaninom
Svete vjere naše! (Mehmed one, koji mu smrću priete, redom pogleda mirno i ponosito).

KRALJ (veličanstveno velikašem).
Štujte mjesto,
Gdje se kralj vaš u taj par nalazi,
Koj' si pravo sam prisvaja sudit
Uhvaćenom, istina, dušmanu,
Ali zato ipak svedj još caru! (Velikaši se ponešto umire.)
Sad, Gojače, u kratko nam kaži,
Gdje i zašto jesi uhvatio
Cara?

GOJAK. Jučer sam mu u trag ušô
Baš slučajno onkraj gore. — Jutros
Pako oko zore s Kubretićem
Dočekah ga u zasjedi tamo
Pokraj vrela, gdje iz razgovora
Njegovoga sa dvojicom onom
Ja razumjeh, da mu svrha bješe
U odori toj bez svake sumnje
Uhoditi ležaj tvrdjâ naših,
Pa tad s vojskom, što mu je na medji
Našoj, udrit na nas.

MNOGI VELIKAŠI (opet trgnu sablje). Dolje s njime!

TOMANOVIĆ (trgne sablju i skoči napried, da Mehmeda posieče — žestoko).
Makar i car — uhoda nek padne!

KRALJ (u isti par naglo priskoči, uhvativ Tomanovića za ruku, dočim Mehmed svedj još mirno na svom mjestu stoji — odvažno i krepko).
Posluh vašem zakonitom kralju!

Znate li, što sluge nepokorne
I buntovne po zakonu čeka? (Velikaši se opet ponešto umire.)

STJEPAN (potiho i porugljivo Radivoju).
Gle, gle, starca! — A šta će sad biti?

RADIVOJ (isto tako porugljivo i potiho Stjepanu).
Baš se žesti — bit će sijaseta!

KRALJ (dočim muče i podvitih ruku jedan čas motri Mehmeda, pristupi k njemu i poda mu ruku — veličanstveno).
Mehmed-care, slobodan si opet,
Idi prosto, kuda tebi drago! (Velikaši se na novo uznemire i prenu od čuda, što ih s nenadanoga tog prizora snadje, dočim car Mehmed muče nu strastno stisne ruku kralja Tome. Oba se jedan časak ganuto gledaju.)

MEHMED (držeć svedj još ruku kraljevu — ganuto i ozbiljno).
Tako meni svetca Muhameda!
Kralju . . . Tomo . . . Ti si čestit čovjek! . . .
Ako hoćeš, da se pobratimo!

KRALJ (srdačno ogrli i poljubi Mehmeda).
Brat mi bio pred Bogom i svietom! (Velikaši s čuda onieme.)

STJEPAN (opet plane — ali se obuzda — potiho i gnjevno).
To je odviš! . . . Tomo izdajica
Roda svoga, to ćeš skupo platit!
Tim si činom zadnju izmedju nas
Raztrgao svezu. Sin ti nisam
Nikad pravi bio, nu odsele
Tvoj jedino bit ću — samo dušman.

MEHMED. Što je bilo, nek se zaboravi.
A kažem ti, žao ti biti ne će,
Što si stekô nova pobratima
U Mehmeda Drugog, turskog cara.

KRALJ (uzneseno).
Jedan velik Bog je nad svim nama,
Što je pravo, to je njemu drago,
U ostalom, kak' bilo da bilo
Pred ljudima, je li tako?

MEHMED. Jeste.

KRALJ (svojim dvoranom).

A sad gostbu sjajnu pripravite,
Gostbu sjajnu, razumiete li me! —
Kô što carskom dolikuje gostu,
Koga ćemo zatim odpratiti
Do njegove susjedne države. (Pošto opazi ostala dva kaludjera — njima prijazno.)
Zbilja — i vas puštam na slobodu,
Ić' možete, kuda vas je volja. (Kaludjeri, tronuti od radosti, poklone se do zemlje.)

MEHMED (izvadi punu kesu dukatâ, te ju baci kaludjerom).

Hajte kući, evo vama troška
Na put, da se budete sjećali,
S Mehmed-carem kad ste putovali. (Kralj zatim uzme Mehmeda za ruku, te s njim ode iz dvorane. Nekoji velikaši ih prate.)

PRIZOR DESETI.

U dvorani zaostaju STJEPAN, RADIVOJ, zatim TOMANOVIĆ, KOVAČIĆ, VUKIĆ, KUBRETIĆ i GOJAK.

TOMANOVIĆ (gnjevno).

Pravo ne znam, tako mi mog zdravlja!
Da li bdijem ili sanjam.

KOVAČIĆ. Ni ja . . .
Šta to bješe? — Je li to moguće,
Kralj naš Tomo tako da postupa?

VUKIĆ. Pobrati se sa največim našim
Dušmaninom, zlo i naopako!

GOJAK (zlovoljno).

Da sam znao, da će tako biti,
Ja bih bio baš na svoju ruku
Pogubio tog Mehmeda kletog.

KUBRETIĆ. Kamo sreća, mili pobratime,
Da smo odmah to i učinili,
Dok je bio još u naših ruku,
Sad nam ne bi trebalo gledati
Takvo ruglo, komu pametara

Možd' u svietu nema. (Radivoju i Stjepanu.)
Oj gospodo
Plemenita, a šta vi mislite
O toj stvari?

STJEPAN. I ja mislim, braćo,
Da to nikad dobro bit ne može,
Jerbo kad se kršćan, k tomu Bošnjak,
Sa Turčinom druži, čini mi se
Kano da se druži i bratimi
Tavna noćca sa bijelim danom,
Živi oganj sa studenom vodom,
Sa sokolom sivim crni gavran,
A s jelenom gorskim mrki kurjak. —
Kralj mi 'e otac, ali ga ja zato
Branit ne ću, on je sagriešio
Proti časti svojoj i naroda
Svoga, što se evo pobratio
S poganinom i dušmanom našim.

RADIVOJ. Ja ne dvojim, da će se on s toga,
Ako Bog dâ — skoro gorko kajat.

TOMANOVIĆ (strastno).
Koj' sagrieši — pravo 'e, da se kaje. (Odvažno.)
Pošten čovjek, kom' je štogod stalo
Do vlastite časti, toga mirno
Podnipošto gledati ne može,
Što tu biva, jerbo — hoćeš, ne ćeš,
Krv mu mora uzavreti gnjevom.
Al' što 'e hasne zaman trošit rieči —
Ja sad idem kući. — S Bogom, braćo!

KOVAČIĆ. I ja idem, jerbo ovdje mira
Ni obstanka nemam više.

VUKIĆ. I ja
Hoću tako — pa na čast im gostba!

KUBRETIĆ (Gojaku).
Hajdmo i mi, tu nam mjesta nema.

STJEPAN. I ja hoću da sad idem s vami,
Al' vas molim, počekajte malko

U avliji dolje, dok sa stricem
Još prosborim nekoliko riečî.

[illegible] i TOMANOVIĆ.
Dobro, dobro, mi ćemo pričekat. (Tomanović, Kovačić, Vukić i Kubretić odu.)

PRIZOR JEDANAESTI.

STJEPAN i RADIVOJ ostanu sami u dvorani.

STJEPAN. Striče Rade, zar i sad još dvojiš
O budućih boljih sjajnih danih,
Koji će nam iz meteža toga
Danas sutra morat' osvanuti? —

RADIVOJ. Ali kad će svanut, moj Stjepane?

STJEPAN. Kad će!? — To ja ne znam još za sada,
Možda prije, možda malo kašnje,
Al' će svanut, striče, svakojako.
Sve od sgodnih visi okolnosti,
Kako ćeš ih upotrebit znati
K svrsi našoj. — Nemoj klonut duhom!
Znaš li, Rade, da najsladje voće
Polagano raste i dozrieva,
Al' dozrije ipak. — Mi ne treba
Medjusobno da si zatajamo,
Što nas tišti i za čim težimo,
U čas dobar baš se sukobismo,
Na srodnijeh težnjâ stazi, treba
Uzajamno da smo si u pomoć,
Želimo li dokučiti svrhu. (Pouzdano potiho i lukavo.)
Znam ja dobro, zašto ti na kralja
Već odavna mrziš . . . Uzrok jeste:
Što je on kralj — a ne ti, moj striče,
Akoprem si, kao i on što je,
Sin Ostoje, prijašnjega kralja . . .
Striče Rade, je li da je tako?

RADIVOJ (strastno).
Sam Bog znade, da je uprav tako. (Zatim pogleda čvrsto Stjepana, potiho i lukavo.)

Nu i ja znam dobro uzrok, zašto
Ti na kralja, premda otca svoga,
U potaji mrziš.

STJEPAN (s lukavim posmiehom).
Nuder kaži!
Vidjet ćemo, hoćeš li ti moći
Tako dobro kô ja pogoditi.

RADIVOJ. Ti na Tomu mrziš, oj Stjepane,
Što te zovu njeg'vim kopiletom — (Stjepan se uzbuni, gnjevom uzavri, ali se skoro opet umiri.)
A majku ti, Vojaču, njegovom
Priložnicom. — Zatim što se Tomo
Sprijatelji na novo s Turčinom,
Pače s njime i pobrati, to je,
Što te peče, što te silno nuka
Na osvetu — kaži, nije l' tako?

STJEPAN (sam sa sobom).
Nešto gadja, al' sve — ne pogodi. (Dosjeti se nečemu, za tim pretvarajuć se, glasno.)
Pravo imaš, striče Radivoje,
Osveta je, što me neprestano
Nuka, proti kralju da ustanem,
I s njim jurve jedanput uredim
Račun, makar stalo mene glave. (Skrovno.)
Ako li mi sreća baš priskoči,
Gledat hoću i ja, da naravnim
Pravom sebi štogod još prisvojim
Od svog otca u ime baštine . . .
U ostalom kud puklo da puklo.

RADIVOJ (poda Stjepanu ruku).
Evo mene, Stipo! Nas baš srodna
Skapča težnja i sudbina jedna,
Ja ću s tobom, kuda tebi drago,
Ostô ili propô!

STJEPAN (držeć Radivoja za ruku).
Tako valja,
Ja sam sve jur dobro razmislio,
Mi ne smiemo još udarit za sad
Glavnim drumom glede našeg cilja,

Veće tiesnim stazam' napoprieko,
Preskačući klade i kamenje,
Da ne bude odkuda zasjedâ,
Dok se cilju prikučili nismo.
Tako, striče, postupat moramo,
A k tom' treba da upotrebimo
Svako sredstvo, koje godier vodi
K svrsi našoj — ali valja pomno!
Ako l' tada sgodni čas prispije,
Budne će nas zateći i spremne. (Stanka.)
Mnogo nam je, istina, jur do sad
Dobro došlo bez našega truda:
Razpra naime s kraljem Matijašem,
S Kosačićem, sa Vukmanom banom,
S papom novo nesporazumljenje,
Zatim tajna mržnja bogumilâ,
Što kô vatra tinja pod pepelom,
Prieteć kralju, svom progonitelju;
A najposlie evo sada ovo
Pobratimstvo sa Mehmedom carem,
Koje će još bolje razdražiti
Papu, kralja Matijaša, naše
Velikaše — kao što vidjesmo —
A i narod prosti, kad to čuje. —
Sve to, striče, nama stazu krči
K cilju našem, samo pomno napried!

RADIVOJ. Pravo imaš, Stipo, tako ćemo. (Čuje se zvuk trubalja, što znači, da se počinje gostba.)

STJEPAN. A ti idi sada k ovoj gostbi,
Da se štogod o nama ne sumnja. (Hoće da ide.)

RADIVOJ (sustavi Stjepana — potiho).
A gdje ćemo, kaži, oj Stjepane,
Kada li se sastati opeta
Na dogovor daljni?

STJEPAN. Doć' će vrieme! (Odu oba, ali svaki na drugu stranu.)

ČIN DRUGI.

PRIZOR PRVI.

Bilajsko polje, straga vidi se tvrdi grad Bilaj pod Grmečom planinom, a sprieda glavni šator kraljev, zatim ostali šatori vojske kraljevsko-bosanske, što su razapeti na tom polju. — Večernje doba. — KRALJ i VLADIMIROVIĆ, a za njima odmah GREBLJANOVIĆ.

KRALJ (izlazi iz šatora svoga, i budući bolestan, podupire ga Vladimirović. — Dvoranin donosi naslonjač, te ga metne pred šator na sgodno mjesto — kralj uzdiše, zatim slabim glasom).

Tako valja, hvala vama, hvala!
Tu ću sjesti — (Sjedne.)
Hoću da se užijem
Vedra blaga zraka proljetnoga
I vidika liepa usred polja,
Ne bi li me za čas bar minula
Bolest ljuta, a još ljuće brige . . .
Još bi bolest, ali brige ne će! . . . (Zamisli se malko, zatim zlovoljno.)
Evo šest smo dana od uranka
Pa do mraka ovdje, čekajući
Još nekoje bane i vojvode
S njihovimi bojnimi četami,
Da ukupnom silom, i što prije
Grad taj Bilaj uzmemo, al' zalud
Sve čekanje, nema ih te nema. (Stanka.)
Šta je tomu uzrok? — Zar im volja
I zapovied kralja nije sveta?

VLADIMIROVIĆ.

Svietla kruno, potrpi se jošte,

Doć' će valjda skoro. — Možd' još danas,
Da će gdjekoj' s vojskom svojom doći.

KRALJ (nestrpljivo).

Doć' će, doć' će! — Al to nije dosta,
Gdje bi ovdje jur imali biti. — (Kaže prstom na Bilaj-grad.)
Gle, kako se ponosito koči
Pod visokom Grmečom planinom
Grad taj, suncem zapadnim obasjan,
A u njemu mi se valjda ruga
Sada Vukman, moj dušmanin kleti,
Komu moram da se sad odužim! (Gnjevno.)
Čekaj samo jošte kratko vrieme,
Oj Vukmane, od Hrvatâ bane,
Pa ću ti na konak u grad doći,
A pred gradom barjak udariti. (Stanka.)
Ja sam božju vjeru založio,
Da ću prie, neg' triput sunce žarko
Put svoj svrši, Bilaj zauzeti. (Odvažno.)
Sutra dakle, došli il' ne došli
Dotle naši bani i vojvode,
Jurišat će grad taj vojska moja,
Dulje ne ću da uzalud čekam. (Nestrpljivo.)
Prosti Bože i bijela crkvo,
Sve mi je već sada dodijalo,
Sve nekako ide naopako,
Još pomoćna vojska sva ne prispje,
K tomu sam se evo razbolio
Iznenada s groznice nemile,
A od jada boli me sad glava,
Od čemera i srce i glava . . .
Ali bilo što mu drago, moram
Svakojako, da čim prije svršim
Tu zadaću svoju — tad ću tekar,
Ako Bog da, moći ozdraviti. (Zamisli se nešto — zatim poluglasno kao sâm sa sobom.)
Baš za čudo mi je, da ni Stipe,
Sina moga, a ni Radivoja
Brata s vojskom takodjer još nema.

GREBLJANOVIC.

To ti neka znade sâm Bog, da li
Doći hoće uprav ta dvojica . . .
Ja doduše vrlo dvojim o tom,
Pače i to mislim, da će prije
Svi ostali doći nego oni.

KRALJ. Šta to veliš? da od Boga nadješ!
Ja rad nisam, da tko na mog sina
Ili brata Radivoja sumnja.

VLADIMIROVIĆ.

Ne čudi se, svietla kruno, tomu,
Jerbo i ja isto tako mislim
Kano drug moj, vojvoda od Livna.

KRALJ (Vladimiroviću).

Je l' moguće! I ti tako misliš?
To je odviš! — Zar ste sišli s uma?
Kaži razlog, Vladimiroviću,
Zašto sumnjaš o vjernosti banâ?

VLADIMIROVIĆ.

Oj Tomašu, našoj zemlji glavo,
Ja bi uz'o rado govoriti,
Al' ne mogu usta otvoriti,
Sred jezika zapinje mi riečca
Od žalosti, što mi srcem vlada.

KRALJ. Nemoj dugo okolišat sada,
Već mi kaži, pa bilo što bilo.

VLADIMIROVIĆ.

Kazô ne bih, tako mi mog zdravlja,
Niti rieči, da s' ne tiče tebe,
Svietla kruno, i kraljevstva našeg. (Uzdišući nastavi.)
Zlo je, pa i težko bezzakonje,
Gdje ne štuje mladji starijega,
I podložnik svoga gospodara,
A kamo li veće zlo, gdje otca
Sin vlastiti, brat rodjenog brata —
A k tom' jošte kralja — izdat misli,
Tamo mora da se dotamani

Vjera, zakon, red i sve na svietu. (Kralj čvrsto upre oči u Vladimirovića.)
Da, da, svietla kruno, tako jeste!
Ja sam čuo, a i opazio,
Da od neko doba sin tvoj Stjepan,
Baš paklenu neku brazdu brazdi,
I na mlin svoj mutnu svraća vodu. (Kralj se nešto uznemiri.)
Tako jeste! A ja baš sâm nisam,
Koj' opazih, da se nešto kuje
Tajno proti tebi, svietla kruno,
Grebljanović evo isto vidje.

GREBLJANOVIĆ.
Žalibože, i ja to opazih,
Te bih rekô — a krivo bit ne će —
Da ti Stjepan i Radivoj tajno
O nevjeri i izdajstvu rade. (Kralj se prene.)
Pa baš zato scienim, da je naša
Sveta dužnost tebe, svietla kruno,
Izviestiti o tom, što je za sad
Crnim mrakom osnove paklene
Još zastrto, al' što danas sutra
Bjelodanim činom postat može,
Za vremena ak' se ne preprieči.

KRALJ (koji se iza toga posve razabrao — umireno).
To sve nije ništa nego sumnja,
Sumnja pako baš ne važi mnogo
Bez dokazâ. — Znate l' što potanje
O izdajstvu sina mog i brata?

VLADIMIROVIĆ.
Mi se oba baš trudismo mnogo,
Da udjemo u trag tom' kovarstvu,
Al' moguće ne bi! Oba jesu
Kô ugori gladki, jer kad misliš
Da ih ščepaš, eto izmaknu se. —
Sad, doduše, još dokazâ nema,
Al' se bojim, biti će i toga,
Da ne bude samo tad prekasno.

KRALJ. Dat nemojte umlje za bezumlje!

Sin prot otcu, a brat proti bratu
Da ustanu u namjeri zlobnoj?! —
Takva štogod samo pomisliti,
Vjerujte mi, bilo bi baš ludo,
Toga nije sviet vidio nikad,
Odkako je gavran pocrnio . . .
Ja vas molim, prodjite se toga,
Al' vam uz to ipak za taj dokaz
Podanosti i vjernosti hvalim. (Rukuje se s njima.)
Oba jeste baš pošteni starci,
Ja ne dvojim o tom ni najmanje. — (Smiešeći se.)
Ali starost odviš je sumnjiva,
Pače kadšto vidi sasvim krivo.

GREBLJANOVIĆ.
Istina je, starost je sumnjiva,
Ali zašto? — Ja bih rekô: zato,
Što poznaje ovaj sviet varavi,
Te nikome ne vjeruje odmah,
Do onome, koga pozna dobro . . .
Izkustvo ju sumnjivom učini.

VLADIMIROVIĆ.
Bog bi dao, da smo nas obadva
Sad proroci krivi, a ti, kralju,
Da ne gojiš u njedrima zmije.

KRALJ (prene se opet).
Kakve zmije?! . . . (Zamisli se, zatim potiho izpred sebe.)
Bi l' moguće bilo?! —
Moguće je svašta na tom svietu . . . (Stanka — žalostno i raztreseno.)
Vidjet ćemo! . . . Zmije dakle? . . . Neka!
Ako l' jesu zmije, od srca su. (Čuje se zvuk trubalja — kralj se uzbuni.)
Šta to znači? —

GREBLJANOVIC. Bit će ban koj' valjda,
Il' vojvoda, što sa vojskom prispje.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji. — STJEPAN i RADIVOJ stupe pod šator.

STJEPAN (pošto se zajedno sa Radivojem pokloni pred kraljem).
Čestit bio, svietli kralju i otče!
Oprosti nam, što smo zatrajali,
Zli su puti krivi, a mi nismo.

KRALJ (motri kratko vrieme sina i brata strogo — zatim ozbiljno).
Ne znam pravo, kako da odzdravim,
Bih li rekô: zdravo, mili sine!
I rodjeni mili brate, zdravo!
Ili pako zdravo, izdajice?! (Vidi se, kako Stjepana i Radivoja dirnu ove rieči.)

STJEPAN (razabere se najprije — potiho sâm sa sobom).
Gle, on sumnja! — Moram, da se odmah
Sad pretvaram, što najbolje mogu. (Glasno.)
Šta će reći ove kobne rieči?!
Je l' moguće, da ih izustio
Kralj i otac moj ljubljeni! — Ne, ne!
Nij' moguće, da se vjernost moja
Prama kralju, ljubav prama otcu
Kakogodier dovodi u sumnju,
To je klete plod zavisti samo,
Koja truje u potaji čuvstva
Najsvetija.

RADIVOJ (potiho Stjepanu).
Tako valja, Stipo,
Osladi mu otrov, što ga njemu
Usred srca usu neki djavo.

STJEPAN. Kaži, otče, ja te liepo molim,
Nije li te možda bolest tvoja
Zasjenila, te na mene sumnjaš —
Ili te je tkogod navrkao? (Gnjevno.)
Ala da znam tog dušmana moga,
Volio bih se udesiti s njime,
Neg' carevo blago zadobiti.

KRALJ. Sviet o tebi tako baš govori,
I o tebi, brate Radivoje.

RADIVOJ. Naopako! — i o meni dakle? —
Lele mene do Boga jednoga,
Gdje ti možeš takva šta pomislit! —
Sviet to veli — kažeš — al' te molim,
Tko je mogô, ili tko će moći
Svietu ikad usta zatisnuti,
Da ne laže, čim otvori usta,
Da ne crni ono, što je bielo,
I ne truje ono, što je čisto. (Ponosito.)
I pas laje, kada vidi noću,
Kako iznad njega sjaje mjesec,
Ali svjetlost tim mu ne ocrni,
Mjesec zato ipak sjajni mjesec
U visini — a pas — pas ostaje.

STJEPAN. Proklet bio pred Bogom i svietom,
Pa od vieka do suda božjega,
Tko zavadi otca s sinom svojim,
A i brata sa rodjenim bratom! — (Ćutljivo i strastno.)
Trnje bode, a kopriva žari,
I nemilo oštar nož obrani,
Al' takova sumnja s usta tvojih
Deset puta više srce moje
Bode, žari i obrani ljuto. —
Znaj, prije će put svoj izgubiti
Jasno sunce, prije dan u noćcu,
A noć tavna pretvorit se u dan,
Prije voda biesna ustanuti
I pram vrelu svom poteći natrag,
Prije će se naše divne gore
I planine strovalit u bezdno,
A s ravnina i poljana naših
Nove gore podići se u vis —
Sve to, vjeruj, prije biti hoće,
Nego l' ja što krenem vjerom svojom,
Kojom sam se zavjerio tebi.

RADIVOJ. I ja sam ti, svietla kruno, vjeran
Do sad bio, bit ću i odsele!
Tvrda vjera! izdati te ne ću! —

I sunce je vjerom prevrnulo,
Ne grijući zimi kô i ljeti,
Nu ja vjerom prevrnuti ne ću,
Tako meni svete uspomene
Pokojnijeh roditelja naših! —

KRALJ (radostno ganut — potiho obližnjemu Vladimiroviću i Grebljanoviću).
Čujete li? . . . A što ćete sada!
Zar to nije vjernost dokazana?

VLADIMIROVIĆ.
Pravo imaš, svietla kruno — (Potiho Grebljanoviću.)
Ja sad
Drugčie mislim nego malo prije.

GREBLJANOVIĆ (koji je dosad mirno slušao — osieče se sada zlovoljno nu potiho na Vladimirovića).
Ja ostajem pako pri tom, što sam
Tvrdio prije. — Ej moj stari druže,
Teb' je lako oči zamazati,
A zar ne znaš, da najsladje rieči
Skoro uviek otrov kriju, ne znaš
Da se čuvat valja pandžâ mačke,
Kad se ona najvećma lisiči.

KRALJ (poda sinu Stjepanu i bratu Radivoju ruku).
Dobro, dobro! . . . Zakletve ne treba!
Vašoj rieči ja vjerujem čisto,
Jer uzroka ne znam, zašto da vi
Ustanete proti meni. — Vi ste
Oba srcu i priestolju mome
Viek najbliži bili — nije l' tako?

VLADIMIROVIĆ.
Uprav tako jeste, svietla kruno,
Što je godier Bosne na sve strane,
Stjepan boljeg otca, a Radivoj
Boljeg brata ne će nać' do tebe.

GREBLJANOVIĆ (sam sa sobom).
To je uprav ono, što ne valja,
Odviš dobar ili pako odviš
Zao domaćin često se pokaje;

Već kô nož u kući treba da je
Ni preoštar a ni tup, kad treba
Zarezati, pa će dobro proći.

KRALJ. Dosta o tom! — Pust'mo to na stranu . .
Sad mi kaž'te, Stipo i Radivoje,
Koliko je došlo s vami vojske?
Jeda li još dodjoše gdjekoji
S vami bani ili vojevode?

STJEPAN. U mene je hiljada momaka,
Sve brzaca i ljutih vojnika,
Tvrdji jesu od kamena tvrda,
Što se pako ratnih patnja tiče,
Znadu trpjet žedju a i gladju,
Svaki nosi biljeg od Turčina.

RADIVOJ. A ja vodim šest stotin' junaka
Pod barjakom svojim, pravo reći:
Sve krvnikâ i bezkućanikâ,
Koji hoće udarit na vraga,
Smrtno ranit, kad se valja branit,
Prije pasti, nego se prepasti.
Još nas sliedi Tomanović hrabri,
Ban Osorski, sa pet sto momaka,
On ti vodi takove junake,
Gdje jaukne, svi će jauknuti,
Gdje pogine, svi će poginuti.

STJEPAN. I Kovačić, vojvoda Povnožki,
Sa četiri stotine vojnika,
I to sami momci brzolovi;
Svakom' od njih, ak' treba, dostaje
Kruščić kruha za nedjelju dana,
Ne imadu ni otca ni majke,
A za vjernu ljubu ni ne znadu.

KRALJ (radostno).
Tako valja! — Sutra dakle, sutra
Uzet ćemo Bilaj. Ala Bože,
Daj do sutra, da se oporavim
Od bolesti, koja me pritište,

Odkako sam ovdje pred Bilajem,
Rad bih glavom, da predvodim vojsku
I Vukmanu banu zajam vratim.

STJEPAN (sam sa sobom — porugljivo).
Do sutra se svašta promieniti
Može. (Sluga Stjepanov dolazi, te mu šapćuć nešto kaže, na što se Stjepan očevidno uzraduje — zatim potiho Radivoju.)
Evo nama dobre kobi,
Te baš u čas dobar! —

RADIVOJ (potiho). Šta je, kaži?

STJEPAN (potiho).
Došo 'e ulak od Matjaša kralja,
Te me čeka sa tajnim knjigami,
Bit će nešto važno svakojako.
Jedva čekam, da saznadem, šta je —
Zato idem. (Hoće da ide.)

KRALJ. A kamo ćeš, sinko?

STJEPAN. Idem, svietla kruno, jerbo moram,
Da pregledam vojsku svoju.

RADIVOJ (hoće takodjer da ide sa Stjepanom).
I ja
Moram ići sad, da vidim četu,
Je li mi se jur utaborila.

KRALJ (prijazno).
S Bogom pošli!

STJEPAN. S Bogom, mili otče! (Stjepan i Radivoj odu, pošto se prije smireno poklone kralju.)

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji — bez STJEPANA i RADIVOJA.

KRALJ (Grebljanoviću).
A što si se tako zamislio,
Siede brke nizko objesio,
Vjerni starče?

GREBLJANOVIĆ. Ništa, svietla kruno,
Već ja mislim na Kosovo polje,

Gdje svog tasta, srbskog car-Lazara,
Vuk Branković dušmanu izdade.

KRALJ. Kud to opet šibaš? — Zar i sad još
Na mog sina sumnjaš i na brata?

GREBLJANOVIĆ.
Amanet ti tvoja kraljevina,
Ta čestita Bosna ponosita,
Ali ja se bojim svejednako,
Da će tebe vjera tvâ zanieti,
Te ćeš se još gorko s nje pokajat.

KRALJ. Ja te molim, moj Grebljanoviću,
Dohvati se jednom jur pameti!
A zar nisi čuo, kako se je
Sin moj Stjepan a i brat Radivoj
Zaklinjao, vjeru založio
Malo prije? —

GREBLJANOVIĆ. Jesam, svietla kruno,
Čuo sve to, ali prosti Bože,
I sâm djavo, kad ga sila stegne,
Vietati će od nevolje kumstvo,
Pa kad treba, još i pobratimstvo.

VLADIMIROVIĆ.
Mili Vuče, prodj' se jednom toga,
Zašt' zabadaš trn u zdravu nogu,
Gdje baš nije potreba nikakva?

KRALJ (Vladimiroviću o Grebljanoviću).
On je kano tica zloglasnica,
Uviek samo grakće i zlo sluti.

GREBLJANOVIĆ.
Bog bi dao, te Vuk sada slagô! —

KRALJ (opazi sad mjesec, kako izhodi — svečano).
Gle mjeseca, kako sad izhodi,
Te predvodi po nebesih zviezde,
Kano pastir stado zlatoruno . . .
Gle sjajnošću svojom srebrolikom
Kako eno divno baš obsipa
Strmu onu Grmeču planinu,

Okićenu i ledom i sniegom,
Usred zime kano usred ljeta. (Stanka. — Kralja očevidno gane noćni taj prizor, te on nastavi zatim poluglasno — kao sam sa sobom.)
Oj liepa si, liepa, Bosno moja!
Ti kolievko banâ i kraljevâ
Različitih, dobrih kano i zlih.
Sjećam ih se redom, — medju njima
I mojijeh bješe pradjedova
Iz plemena Kristić-Ostojićâ. (Žalostno — tužnim glasom.)
Svi ti biše — al' ih nema više,
Vinuše se dobri preko zemlje,
Kano jasne zviezde preko neba,
A zli kano crne oblačine,
Zastirući slavu prijašnjijeh,
Dok nestane i jednih i drugih . . . (Opet stanka — svečano i ganuto.)
Evo to je obći udes ljudski,
Bio slavan kralj, il' rob neznani,
Bio kô duša dobar, ili pako
Zao kô djavo, mudar ili ludjak,
Bio bogat, il' siromah jadan,
Najposlie se ipak sve to stječe
I dovrši — u grudici zemlje . . .
Poć' ću i ja, kud su drugi pošli
Prije mene, jer i ja sam čovjek
Samo umrli . . .

VLADIMIROVIĆ (otare si dlanom suzne oči — tad utješljivo).
Ja te molim liepo,
Okani se, svietla kruno, sada
Takvih misli.

KRALJ (umiljato i prijatno).
Zašto, dobri starče? . . .
Bog godio, a Bog dogodio,
Pa i to će jednom morat biti,
Prije ili poslie, to 'e svejedno! —
Uspomena kletih kakvih djela
Ne kori me, biti će mi dakle
Laka zemlja, u Boga se nadam.

GREBLJANOVIĆ (ganuto — sâm sa sobom).
Žao mi ga je — baš boluje jako.

KRALJ (nešto se uznemiri).
Ne znam, što je. te mi dušu tišti
Osobita neka težka slutnja . . .
Bolestan sam, braćo, jako, jako,
Duh sve hoće da poleti kril'ma
U čarobne one jasne kraje,
Gdje slobodna mašta kolo vodi,
Al mu tielo poletjeti ne da,
Već ga k zemlji sve većma privlači.

GREBLJANOVIĆ.
To ne valja, svietli kralju, treba
Da u oči dana, gdje na svoga
Dušmanina udariti kaniš,
Bistro oko sebe gledaš, kano
Sivi sokô s vrletne visine,
Kad razgleda, kako će najbolje
Razagnati jato crnih vranâ.

KRALJ. Imaš pravo, moj Grebljanoviću,
Zato hoću odmah da odlučim
Neke stvari, što su mi na srcu. (Grebljanoviću.)
Ti ćeš dakle sutra prije zore
U grad Konjic poći, gdjeno sada
Kod svog otca boravi kraljica.
S kojom sam se, žalbog, razdružio . . .
Reci njojzi: da sam se pokajô
S toga . . . Neka dodje s mojom djecom
Opet k meni — pa nek mi oprosti . . .

GREBLJANOVIĆ (radostno).
Tako valja, to je plemenito!

VLADIMIROVIĆ (ganuto).
Bog ti dao zdravlje i sva dobra
Toga svieta, mili kralju Tomo!

KRALJ (Vladimiroviću).
A ti, vjerni starče, ti ćeš sutra
Isto tako rano na put krenut
Do Matjaša, kralja ugarskoga,
Koj' na mene mrzi, osobito

Radi moga prijateljstva s Turci. (Izvadi iz džepa list i preda ga Vladimiroviću.)
Tu mu predaj knjigu, pa mi nastoj,
Da ga kako opeta pomiriš.

GREBLJANOVIĆ.
Još mi kaži, svietla kruno, tko će —
Ako bolest ne mine te sutra —
Tko će našu predvoditi vojsku?

KRALJ. Ako ne ću ja, a to će Stjepan,
Sin moj.

GREBLJANOVIĆ (zlovoljno mrmljajuć).
Stjepan — i opeta Stjepan.

KRALJ. A sad s Bogom, vjerni moji starci,
Na putu vam dobra sreća bila,
Na zavratu bolje povraćenje. (Vladimiroviću i Grebljanoviću, koji mu se poklone, poda ruku kod oproštaja, zatim se potežko digne sa svoje stolice.)
A ja ću sad opet leći — malko
Da prospavam . . . Umoran sam jako! . . .
(Pošto Grebljanović i Vladimirović jur odmakoše — obazre se još jedan put na cielu okolicu, zatim uzdahne i unidje polako pod šator.)

PRIZOR ČETVRTI.

Gluho doba noći. — Samotni brežuljak podalje od šatorâ vojske. Mjesec se jur nagiblje k zapadu.

STJEPAN (ogrnut kabanicom dolazi polagano, te pod jednim starim osamljenim dubom stane — zatim poluglasno — sam sa sobom).
Evo mene — al' još njega nema . . .
Kazô sam mu, da ovamo dodje,
Kada bude mjesec na zahodu;
Sigurno je uprav ovo mjesto,
Od tabora buduć podaleko,
Tu nas nitko čut' ni vidjet ne će. (Razgleda se i prisluškuje, ne bi li koga opazio ili čuo — zatim opet nastavi.)
Ta doći će — ja ne dvojim o tom,
Jer u takvom poslu kad obreče
Jednom štogod, toga ne poreče. (Stanka.)
Ja doduše stricu Radivoju
Ne vjerujem mnogo, jerbo znadem,
Kakove je ćudi, ali zato

Valja njega pod izlikom kakvom
Upotrebit kano sredstvo k cilju
Tako, da on toga ne opazi,
A kad bude s pomoću njegovom
Cilj postignut — tad ne treba sredstva.
(Porugljivo.)
Bacit ću ga kô kominu groždja
Ili limun iztišteni na gnoj! —
Nu sad mora da mi je saveznik,
Ako ne ću da protivnik bude. (Mjesec zahodi, u taj par nešto u granah duba zašušti. — Stjepan se ponešto prene, povuče nož iza pojasa, zatim glasno i odvažno.)
Tko je jošte izvan mene ovdje? (Na glas Stjepanov prhne noćna ptica s granja, dva triput okruži Stjepana, pa tad tiho i lagano odleti. — Stjepan se rozgotom nasmije, zatim opet nastavi.)
Gle, gle, sovo, noćna zatočnice,
Kamo letiš? — Zar se i ti bojiš
Bit svjedokom krvnog našeg vieća? (Mala stanka.)
Da, da, krvno jeste, pa i grozno!
Tijem više, što se tiče glave
Moga otca. — Lakše bi doduše
Meni bilo, da je tkogod drugi
Mjesto njega . . . Grozno je svakako! —
(Blagom rieči.)
Oj Marijo, mila ženo moja,
Da si ti sad ovdje, ti bi hudu
Strast tu blagom rieči utišala,
Ti bi ruku moju sustavila,
Ali tebe nije . . . (Strastno i odvažno.)
Pravo 'e tako!
Ni ne treba — jerbo sada ne smie,
Da malakša duša moja, veće
Čvrsta treba i tvrdja da bude,
No pećina usred biesna mora,
Što ju zalud jurišaju vali . . .
Prodj'te me se, krotke misli, ne ću,
Da što drugo znadem do svog cilja;
Otca pravog i onako nemam,
A Tomo je kleta izdajica
Domovine, neka dakle pane! (Nebo se oblači, prama zapadu kadšto munja sine s one strane, na što se i grmljavina s daleka čuje.)

Mjesec zadje, nebo se oblači,
Noć je tavna, bit će možd' i bure,
A njega još nema svejednako. (Čuju se koraci
— sâm sa sobom.)
Je li on to? . . . A tko bi to bio,
Tko li drugi amo dolazio
U to doba? — On će bit' za stalno.

PRIZOR PETI.

Prijašnji — zatim RADIVOJ.

STJEPAN (pošto opazi, da je zbilja Radivoj, poviče):
Radivoje!

RADIVOJ. Stipo!

STJEPAN. Kob ti dobra!

RADIVOJ. Bog bi dao, te bi dobra bila!

STJEPAN (porugljivo).
Nema, striče, žalostna ti majka,
U tom poslu, kog se mi latismo,
O pomoći božjoj razgovora! (Ozbiljno.)
U vlastitu snagu uzdajmo se,
Želimo li dokučiti svrhu,
Za kojom smo pošli — bit će bolje!
Jer Bog ljude sluša i ne sluša,
Udes pako, taj nebeski kavaz,
Sâm po sebi uprav ništa nije,
Do pomisli, koju um izleže
Bojazljivih pa i lienih ljudi,
Štono vole s podvitim rukama
Izgledati, što će njima nebo
Uzkratiti ili podieliti,
Nego l' radit samostalnom voljom;
Ali čovjek čvrste, krepke volje
I značaja, stalnom voljom svojom
Jurišat će nebo ili pakô,
Da si uzme, što mu se god rači,
Kad li stigne, za čim je težio,
Uz njeg' mahom svjetina pristaje,
Diveć mu se i klanjajuć smjerno . . .

Pravo ima narod naš, gdje veli:
Čiji su mnozi, onog su i Bozi.

RADIVOJ. Al' baš to je mučan poso, Stipo,
Gdje su oni mnozi, o kojima
Sboriš?

STJEPAN. Striče, slabe li si vjere!
Nu vidjet ćeš, da se nada moja
Na temelju dobrom baš osniva,
I da mene prevariti ne će;
Al' najprije čuj u kratko sada,
Što mi piše Matjaš, kralj ugarski,
Što i tebi po njegovoj želji
Priobćiti moram. (Nebo se jur sasvim naoblačilo. Munje i grmljavina približuju se, uz to vjetar jako duva. Jur padaju pojedine kapi kiše.)

RADIVOJ. Da, da, zbilja,
Šta ti piše Matjaš?

STJEPAN. On zahtieva,
Da ja i ti odpadnika Tomu —
Koj' je vjeru častnu pogazio,
I Turčinu podô prsten s ruke
Za zalogu svojega bratimstva,
Na sramotu čitavog kršćanstva,
Toga dakle odpadnika Tomu
Da — (muklo)
smaknemo. (Sad žarka munja sine i grom zaori. Bura zabuči i kiša sve to jače pada.)

RADIVOJ (prepane se — drhtavim glasom).
Šta!... Tomaša, kralja?
Moga brata i tvog otca?... Stipo!
Zar ne vidiš, da se ista narav
Nad osnovom ovom evo sgrozi,
A kamo li da se čin izvede?

STJEPAN (porugljivo).
Naopako, striče, kad se plašiš
Bure, kiše, munje i grmljavine...
To je ništa! — Al' ja, žalbog, vidim,
Da u tebe nije odvažnosti. (Stanka.)
Šta ti drago! Ti znaš, šta te čeka:

Zlatna kruna i kraljevski priestol,
Prijateljstvo kralja Matijaša,
Pape Pija Drugog — il' nadalje
Kano do sad da ostaneš jadan
Ban od Jajca grada... Pazi dobro,
Izaberi, što ti je na volju,
I odluči: jedno ili drugo,
Tu ne valja oklievati dugo.

RADIVOJ. Ne znam, što je, al' me evo sada,
Gdje čin ovaj proizvesti treba,
Obustavlja nešto, te zatežem,
Premda, kako znadeš, već odavna
Željno sgodnu priliku izgledah,
Da se njome koristiti mogu.

STJEPAN. Evo sada sgodna časa, za kîm
Baš čeznusmo oba, valja nam ga
Upotrebit samo, pa je dobro,
Jer se nada naša tada puni.

RADIVOJ (zabunjen).
Da, da, pravo imaš ... Ali kako? —
Kako ćemo? —

STJEPAN (uzme Radivoja za ruku — muklo).
Sada ili nikad
Prilika je tomu. Kralj je bolan,
Grebljanović i Vladimirović
Jur odoše svaki svojim putem,
Straže kralja ja podkupih zlatom,
Te ih nema pred šatorom sada,
K tomu burna i tavna ta noćca
U ortakluk baš pristaje s nama.

RADIVOJ (još oklieva).
Čekaj jošte — nešto da te pitam.

STJEPAN (osieče se nestrpljivo).
Brzo reci, šta je? ...

RADIVOJ (sumnjivo motreć Stjepana). Kaži der mi,
Zar ti ništa ne pomisli na se
I nagradu svoju? — Oj Stjepane,

Nije l' možda kruna ili priestol,
Što i tebe mami?

STJEPAN (sam sa sobom). Gle ti njega,
Pa on mene još i pita za to! — (Glasno.)
Nij' zaista! — Ta znaš i sâm dobro,
Što me nuka na ubojstvo Tome,
Da nij' ništa drugo do osveta;
Samo ti ćeš koristit se njome,
Jer ćeš u toj Bosni kraljevati,
A ja ću ti biti do koljena,
Ako li me baš nagradit želiš,
Podat ćeš mi zahumsko kneževstvo,
Kojim sada herceg Stjepan vlada.

RADIVOJ (poda ruku Stjepanu — radostno).
Dat ću ti to, Stipo, drage volje,
Ali šta će velikaši naši
I plemići reći, kad začuju,
Da je smaknut Tomo?

STJEPAN. Oni ne će
Ni znat' za to — to je moja briga;
Znam ja dobro, što ću odmah sutra
Razglasiti po taboru cielom.
U ostalom pako, što se tiče
Tih bosanskih velikaša, svi su —
Do njih jedva nekoliko — kraljem,
Kako znamo, baš nezadovoljni. (Sa lukavim po smiehom.)
A lako je sa nezadovoljnim,
Ti ukloni, što mu je na putu,
Pa će odmah pristati uz tebe. (Pouzdano.)
Mislio sam jurve na to, te sam
Izpod ruke jur radio — (potiho)
za se. (Uzme opet Radivoja za ruku — glasno.)
A sad hajdmo! — Kiša pljuskom pada,
Bura buči, da ne može bolje,
Tavnoj noći tu svjedoka nema,
Sad je sgoda ili nikad —

RADIVOJ. Hajdmo! (Odu.)

PRIZOR ŠESTI.

Blizu šatora kraljeva. Burno vrieme bjesni neprestano.

VLATKO **(dolazi polagano sve pipajuć tik šatora kraljeva — tu stane i prisluškuje — poluglasno sam sa sobom).**

Mili Bože, takve strašne noći
Ja ne pamtim, odkako se rodih,
Guste tmine već su preklopile
Sve naoko, ništa se ne vidi,
Kiša lieva, kô da se je nebo
Prelomilo, a obližnja Una
Šumom šumi, prevaljuje brieg svoj,
Te odnosi drvlje i kamenje,
Bura dolom strahovito duje,
Dolom duje, gorom poljuljuje,
Da se kule iz temelja tresu . . . **(Munja sine, grom zaori — a on se strese.)**
Jao meni, zašt' sam jadan pošô
U toj strašnoj noći iz šatora,
Da potražim gospodara svoga
Radivoja, što ga nigdje nema. **(Pipa oko sebe i dopipa se nekako do šatora kraljeva.)**
Evo to je šator — **(Spozna, da je šator kraljev.)**
Šator kraljev . . . **(Uplaši se.)**
Čudnovato! — A stražari gdje su?
Tu ih nema . . . **(Umiri se.)**
E pa šta je zato,
Valjda su se od te silne bure
Zaklonili gdjegod ovdje blizu. **(Za koji časak — brižljivo.)**
Da li sada stari Tomo spava? **(Sklopi ruke.)**
Daj mu, Bože, u bolesti sanka,
Da ne čuje ovu strašnu buku. **(Nepogoda oko njega sve većma buči.)**
Sva se — rek bi — narav uzbunila:
Vrane grakću, mrki vuci viju,
A psi laju i sokoli pište,
Svetoga mi Vlatka! mislio bi,
Da nastaje evo sudnji danak. **(Stanka.)**
Blago onom, koj' sad mirno spava,

Ako može. — A ja idem sada,
Dulje tražit ne ću gospodara,
Znam, da se je gdjegod namjestio,
Te ga zalud tražim. — Idem natrag
Pod naš šator, pa bilo što bilo. (Čuje nekoga, gdje dolazi i šapće iza njega — prene se i uzdršće — potiho.)
Šta 'e to opet? . . . Bože! . . . Jao! (Stane se krstiti.)
U ime
Otca, sina i svetoga duha! —
Prodj'te me se! . . . (Šapće dršćući.)
Jamačno su
Kleti dusi ili vukodlaci,
Koji u to doba tu dolaze,
Da pakleno svoje kolo vode,
Pomozi mi, Bože! . . . Sakrit ću se. (Sakrije se za šatorom kraljevim.)

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji. — STJEPAN i RADIVOJ.

STJEPAN (muklo).
Žurno, striče! — A šta još zatežeš
Kano baba? . . . Napried hodi sa mnom,
Nikog nema, koj' bi svjędočio,
Prilika je sgodna, ne oklievaj! —

RADIVOJ (strašivo i potiho).
Al' pomisli! — Zagazit ćeš sa mnom
U pretiesne klance jadikovce.

STJEPAN. Ako ćemo zagaziti, striče,
A mi ćemo opet izgaziti . . .
Hajde žurno, okani se jurve
Promišljanja svakog, ako ne ćeš
Da ti se zlatna sad izmakne kruna
Za uvieke.

RADIVOJ (žestoko). Hajdmo!

STJEPAN (zlorado smiešeći se — poluglasno).
Znao sam ja to! (Glasnije.)

Tako valja, Radivoje, tako! (Oba sad unidju pod šator kraljev. — Vlatko sav blied i dršćuć opet iza šatora stupi napried.)

VLATKO. Ne uvedi nas u napast, Bože! —
Ta to bješe goso moj i Stjepan,
Ako mene pakô ne obsjeni. (Za neko vrieme čuje se iz šatora glas kraljev.)
»Jao, Stjepane . . . Radivoje . . . Jao! . . .«
(Munja sine i grom strašno zaori, a u isti čas začuje se nekakav štropot iz šatora, zatim sve umukne. Vlatko se sav okameni — zatim potiho i drhtavim glasom.)
Smiluj mi se, Isus i Marijo! (Spopane si glavu objema rukama.)
Na mene se strašan sanak sbio! (Tare si oči.)
Nij' to sanak — već istina grozna . . . (Stanka.)
Sad znam, zašto se je ciela narav
Uzbunila, evo sada znadem,
Al' premalo bješe još — premalo!
Jer da nebo žarku kišu sipa,
Munje sievat, a grom silni grmjet
Ne prestaje, pa da uz to silna
Na bregove voda poustane,
Grozna bura zemljom da zaniha
Kano morem, prevaljujuć gore,
Te zasipljuć razvalinom žive,
A iz grobovâ izbacujuć mrtve,
Zaista bi sve to strašno bilo,
Ali ne znam, bi li te strahote
Neba, zemlje i paklenih sila
Kadre bile nadmašiti čin taj:
Ubojicâ otca — brata svoga! (Sav se sgrozi.)
Bih li vikô pomoć? . . . Ah ne mogu!
Bih li bjegô? . . . Jao, ni to ne mogu!
Vuku mi se za nogama vrpce
Od samoga straha, a od groze
Groznica me hvata, sieda mi se
Kosa ježi, šklocaju mi zubi,
Izprebijen sam na tielu i duši. (Plačno.)
Vlatko, Vlatko, šta si doživio!?
Do sad mislih, da sam uprav starac,

Koj' je toga jur vidio dosta
Na himbenom svietu: — zla svakaka,
Al' sad tekar vidim, da sam diete,
Koje ništa još o svietu ne zna,
Te mu se na novo učit treba. (U šatoru kraljevu sad opet nešto zašušti.)
Idu — idu ubojice! — (Odvažno.)
Idem
I ja, makar sa štapom u ruci,
Idem u sviet, sam, nemoćan starac,
Al' svejedno, tako mora biti!
Radivojev sluga nisam više,
Niti hoću za vas sviet da budem,
Nek me prati kiša, grom i bura,
Ne bojim se, dok je savjest čista,
A Bog možnom svojom rukom svigdje
Dobrog štiti, a zloga progoni
I dostiže, prije ili poslie. (Ode.)

PRIZOR OSMI.

atora kraljeva sad stupi STJEPAN sa plamenim očima, za njim ƆIVOJ, blied, s naježenom kosom, te sav dršćuć. — Prijašnje bure i oluje za toga prizora pomalo nestaje.

EPAN (duboko uzdiše).
Gotovi smo! —

DIVOJ (muklim glasom). I prokleti oba! (Upre izbuljene oči u Stjepana.)
Jao, Stjepane, skupa i preskupa
Kruna ti je za takovu cienu!
Da sam znao i ćutio prije,
Što sad ćutim i znam, sve paklene
Sile ne bi mene navrkale
Na čin toli grdan i strahovit.

JEPAN (razabere se).
Prekasno je, striče, kajati se
Za to, što je prošlo. Sad nam drugo
Ne ostaje, do poć' napried k cilju
Još dva il' tri koračaja.

RADIVOJ (porugljivo). Je li?!
Stazom ovom, što si ju ubojstvom
Jur stadosmo krčit?

STJEPAN. A zašto ne? —
Kad je treba, mora i to biti;
A zar misliš, da se kruna sjajna
Uviek čistom samo rukom daje
I uzima? (Strastno — sa divljim posmiehom.)
S krvi se ona crpit
Mora mnokrat! . . . Napried gledaj, Rade,
A ne natrag, nemoj sustat sada
Na pol puta, veće hrabar budi,
Ugledaj se u me!

RADIVOJ. Oj čovječe,
Strašan li si! — A nuder mi kaži,
Jesi li ti čovjek i stvor božji,
U koga je ljudsko srce i duša? —
Zar te zbilja ženska glava rodi
I odgoji, a ne zvier u gori? —
Zar pod Bogom za ništa ne haješ?

STJEPAN (sâm sa sobom).
Da sve i hajem, sad ne mogu drugčie! (Glasno.)
Prodj' se jednom mudrovanja toga,
Nij' vremena tomu, več pomisli:
Da te kruna čeka, pa učini,
Što ću ti sad kazat, ako ne ćeš
Da je sav nam posô naš uzalud.

RADIVOJ. Neka bude tako, pravo imaš! —
Šta je hasne opirat se paklu,
On jedanput što uhvati kliešti,
Ne popušta nikad. Ja sam njegov
Sad zatočnik — ali neka! — Zato
Mene kruna čeka — je li, Stipo?

STJEPAN. Da, da, pa baš zato slušaj mene:
Idi odmah do Bobovca grada,
Tamo čeka jur vojvoda Radak
Znamenitom vojskom na viest našu,
Da ovamo krene.

RADIVOJ. A zašto to?

STJEPAN. Ne uvidjaš li to? — Zato, striče,
Da njegovom a i našom vojskom,
Ako bude od potrebe kakve,
Ukrotimo one, koji bi se
Protivili našim namjerama.

RADIVOJ. Dobro! Neka bude i to, Stipo,
A ja hoću na putu bit prije
Nego li se biel dan zapoznade. (Rukuje se sa Stjepanom i ode.)

PRIZOR DEVETI.

STJEPAN zaostaje sâm — smijući se gleda za Radivojem — porugljivo.

Idi samo, striče Radivoje,
Na čast tebi tvoje kraljevanje,
Ja se bojim, ostat će ti pusto! (Nasmije se rozgotom.)
Idi samo, jur te čeka Radak,
Štono sam ga podmitio dobro,
Te on znade, da ćeš doći danas,
Pa će tebe liepo dočekati,
I pridržat za nekoje vrieme
U svom tvrdom gradu — dok ja naime
Ne izvedem, što izvesti kanim,
Poslie pako, striče, kô sukrivac
Tog ubojstva, morati ćeš šutjet;
Ako l' budeš radio proti meni
I taj zločin možda odkrio svietu,
Bit će ti sve zalud, uprav kano
I kraljici, udovici sada;
Nauditi ne ćete mi moći,
Jer vlast bit će tad u mojih ruku,
I na mojoj glavi kruna Bosne.

ČIN TREĆI.

PRIZOR PRVI.

Grad Konjic. — Večernje doba. — KATARINA i KOSAČIĆ.

KATARINA (sjedi tik prozora, pa veze nekakovo vezivo, dočim joj otac po sobi šeće — žalostno).
Mili otče, zaludu me tješiš,
Znam ja dobro, da za mene sreće
Na tom svietu nema, sva me nada
Jurve minu, radost i utjeha. (Stanka.)
Nekoč — nekoč! — U proljeće moga
Ah života drugačije bješe! —
Tada mi je uz Tomaša kralja,
Vojna moga — koga toli ljubih,
A i sad još ljubim neprestano —
Mog života sreća osvanula
I sunčanom povila se zrakom,
Ali to je prošlo — kô san prošlo,
Što ga s jutra čovjek često sniva,
Prošlo 'e, rek bi, kano pozlaćeni
Pramen magle, kad zahodi sunce.

KOSAČIĆ. Utješi se, mila ćerko moja,
Znaš li: poslie noći tavne opet
Dan izhodi, poslie kiše, grȁda,
I oluje — nebo vedro biva,
Poslie stroge zime, poslie sniega,
Gora se opet listom preodieva.

KATARINA. Ja znam sve to, al' badava, otče,
Oko mene ti se sve to više

Jur mrak hvata, pa ja slutim, da mi
Dugi crni baš nastaju dani,
Gdje će biti bure svakojake
Dosta, gdje će sipit neprestano
Kiša suzâ s oč'ju mojih... Vjeruj,
Sreća mi se sasvim iznevjeri
Već odavna, te mi ledja krenu . . . (Pokaže prstom na suho jedno drvo pod gradom.)
A prie će se tamo ono suvo
Dafinovo drvo pomladiti,
I zelenim ulistati listom,
No ja što ću opet sretna biti.

KOSAČIĆ. Svašta na tom svietu biti može,
Pa i tebe može opet sunce
Blage sreće ogrijati, ako
Ne će drugčie, to će po ljubavi
Djece tvoje: Šiška i Katice
Procvast tebi u buduće sreća;
To promisli, ćerko, pa se utješi.

KATARINA. Dragi otče, hoću, pravo imaš,
Premda mene uprav ova djeca
Preljubljena, čim ih samo ugledam,
Na plač gorki viek nukaju s nova.

KOSAČIĆ. I ja ćutim, ćerko, što će reći
Žalost tvoja, jerbo sam ti otac —
Otac, koj' te ljubi. (Žestoko.)
Naopako!
Svemu tomu kriv je jadni Tomo,
Crn mu obraz pred Bogom i svietom!
Što Vojaču, kletu priložnicu,
I svog sina kopile Stjepana —
Voli, nego tebe, vjernu svoju
Zakonitu ženu i dječicu,
On je time ogriešio dušu,
Izjest će ga ukor i sramota
Sve to više, pa će se još gorko
Kajat s toga, danas sutra, vjeruj! (Poluglasno — sâm sa sobom.)

A ja sam ga jur tužio papi
Rad njegovog prijateljstva s Turci. (Gnjevno.)
A doć' će mu toga još u račun,
Ako Bog da! više, — hoću mu se
Barem time osvetiti za to,
Što sagrieši glede moje kćeri. (Stanka.)
On na mene mrzi, Bog i duša,
Radi ove tužbe, te me zovnu
Pred sud — ali ja ne hajem za to;
Herceg Stjepan tako čvrsto stoji,
Da s' ni kralja Tome baš ne boji.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji. — GREBLJANOVIĆ i VLATKO.

GREBLJANOVIĆ (naklonív se pred Katarinom).
Čestita nam bila, o kraljice
Naša mila! (Kosačiću.)
Pomoz Bog, herceže!

KOSAČIĆ (rukuje se sa Grebljanovićem).
Bog pomogô! — A odkud ti ovdje?

KATARINA. Zdravo, zdravo! — Koje dobro?

GREBLJANOVIĆ. Rad bih,
O kraljice, dobre kazat glase,
Al' ne mogu, veće kakono je.

KATARINA. Šta za Boga, ta ti baš dolaziš,
Kako mi se čini, od Tomaša,
Vojna moga, nije l' tako, kaži?

GREBLJANOVIĆ.
Tako jeste, da, da, on me posla
Vrlo bolan sa bilajskog polja,
Da te k njemu što prije dopratim,
Jer je željan bio vidjet dobru
Ženu svoju i dječicu milu.

KATARINA. Željan bio? — Šta veliš, vojvodo?
Zar je opet od namjere svoje
Odustao?

GREBLJANOVIĆ. Ne pitaj me za to,
O kraljice, jer mi srce vriedja,
Jao, grdilo, što ti kazat imam. (Kraljica se uplaši, a herceg Stjepan se uznemiri.)
Čini mi se uprav kô da 'e pakô
Srde izaslô svoje, da unište
Tvoje nade uprav u čas takav,
Gdje ih poče obasjavat s nova
Sunce bolje sreće.

KATARINA. Oj vojvodo,
Ako Boga znadeš, kaži, šta je?! —
Nemoj mene dat' na muke, što ih
Neizvjestnost radja; ta bolje je,
Da me u srce odmah nožem udriš,
Nego iglom da me svu izraniš,
Bolje, da mi odmah čašu priku
Podaš, da ju spraznim makar do dna,
Nego kap za kaplju da s nje pijem;
Kaži dakle odmah, što je s kraljem?

GREBLJANOVIĆ.
Prie tri dana — noću —

KATARINA. Šta, čovječe?...

KOSAČIĆ. Kaži, šta je, da od Boga nadješ!...

GREBLJANOVIĆ (sav tronut — muklo).
Ubijen bi Tomo, kralj bosanski.

KATARINA (proplače).
Jao mene!... Jao, djeco moja!... (Onesviesti se i malo da se ne sruši na tle, nu herceg Stjepan i Grebljanović u dobar čas priskoče, te ju opet namjeste na stolicu.)

KOSAČIĆ. A tako ti vjere, kaži jednom,
Tko je kraljev ubojica?

GREBLJANOVIĆ. To je,
Oj herceže — baš to najstrašnije,
Što ne mogu da izustim, jerbo
Čini mi se kô kakova kletva
Bogumrska. — Ubojice kralja
Tome bjehu —

*

KOSAČIĆ. Tko za Boga? kaži! —

GREBLJANOVIĆ.
Stjepan, njegov sin, i brat Radivoj.

KOSAČIĆ (prepane se živo).
Je l' moguće? — Svemogući Bože,
Stjepan dakle i Radivoj?

GREBLJANOVIĆ. Jeste.

KATARINA (osviesti se, čuvši zadnje rieči, te plaho oko sebe gleda, zatim kroz plač govori).
Oj vojvodo, nemoj! — Nij' moguće,
Ti se hoćeš s ženom i onako
Razcviljenom grdno prošaliti,
Reci, da si slagô — oporeci
Samo, što si rekô, a ja ću ti
Oprostiti rado laž i šalu.

GREBLJANOVIĆ.
Nije meni, vjeruj, o kraljice,
Sad do laži ili šale stalo,
Već kakono rekoh, tako jeste;
Ta ja ne bih vriedio pod Bogom,
Da me sunce grije, zemlja nosi,
Kad bih mogô takve sbijat šale.

KATARINA (sprva kao raztresena poluglasno sama sa sobom — zatim sve glasnije i strastnije).
Sin i brat mu?! . . . To je nečuveno!
Pa zar Bog to zna i vidi? — Ne, ne!
Jer da zna i vidi čin taj strašan,
Morao bi krivce žarkim gromom
Iz vedroga neba ošinuti,
Il' bi morô razdrpiti zemlju,
Da proguta klete ubojice,
Morô bi se — prosti Bože! — zatim
Stidjet prvog stvora svog — čovjeka. (Veoma strastno — svomu otcu.)
Gdje 'e tu pravda božja, o kojoj se
Bunca uviek, gdje je, otče, kaži? (Grebljanoviću.)
Zar ti misliš, da na svietu jošte
Kakve pravde ima . . . Ah nema je,

Nema pravde nigdje, niti ovkraj,
Pa se bojim, da 'e ni onkraj nema. (Gorko zaplače.)

KOSAČIĆ (pristupi k njoj — ljubezno).
Umiri se, mâ nesretna ćerko!

VLATKO (koji je do sad straga mirno stajao, stupi pred kraljicu — ozbiljno).
Ne vrijedjaj, o kraljice, Boga
Takvim rieč'ma, već se u njeg' uzdaj,
Nek njegova bude volja! — Mi smo
Kratkovidi samo i biedni ljudi,
Te ne znamo, što iza zastora
Budućnosti tavne koga čeka,
Al' to ipak znamo, da imade
Pravde vječne, koja uviek bdije;
Bog baš svake subote ne plaća,
Al' u svoje vrieme ipak svakom,
Što zasluži, izplati sigurno,
Doć' će vrieme, gdje će ubojicam
Kralja Tome isto tako zapast
Plata krvnog čina — doć' će vrieme!
Jer krv otca ujedno i brata
Strašnu s neba baš osvetu viče.

KATARINA (upre oči u Vlatka, zatim ponosito Grebljanoviću).
Tko je ovaj čovjek? — Odkud njemu
Kakvo pravo, te se usudjuje
Žalost moju težku i pravednu
Svom prodikom obuzdati smjelo.

VLATKO. Tko sam, da sam, to ne smeta mnogo,
Starost moja, o kraljice svietla,
Podaje mi neko pravo, zatim
I izkustvo. — Vjeruj, i mene je
Sva na svietu nada ostavila,
Al' u Boga pouzdanje nije.

GREBLJANOVIĆ.
To je pošten starac, o kraljice,
Znaj, to ti je sluga Radivojev,
Koj' bijaše nehotice tajni

Svjedok kletog onoga zločina,
Pa je zato gospodara svoga
Ostavio sasvim i za uviek,
On je mene putem sustigao,
Te mi kaza, što priobćih vama.

ĆIĆ (Vlatku).
Ti si dakle sluga Radivojev?

ATKO. To sam bio do sad, al' odsele
Nisam više. (Sa suznim očima i drhtavim glasom.)
Bio sam mu sluga! —
Zibô sam ga nekoč u kolievci,
I ljuljao na mojih koljenih;
Ja ga učih jašit dobra konja,
Sabljom mahat, nišaniti puškom,
Ja ga pratih u boj njegov prvi,
Pod upravom mojom je odrasô,
Ljubio sam ga i štovao jako,
Nije imô na čitavom svietu
Vjern'jeg slugu, il' iskrenijega
Prijatelja do svojega Vlatka,
Al od neko doba ja opazih —
Odkako se naime sa Stjepanom
Sve to više sdruži — da ga minu
Dobra savjest, pa da nešto snuje,
Riečju: da na pravom putu nije,
Dok najposlie svog ne ubi — (Srdito i žestoko.)
Ne, ne!
Ne ću o njem da govorim više,
Volim starac stradat svakojako,
Vuć' se jadan od jele do jele,
Trpjet žedju, glad, i studen — sve zlo
Na tom svietu još ovo nekol'ko
Dana jadna žića mog, no služit
Dulje kletog bratoubojicu.

ARINA (prijazno Vlatku).
Oprosti mi, dobri starče, što sam
Tebe prije u mom gorkom jadu
Uvriedila. — (Stanka.)

Hoćeš li odsele,
Da me isto tako vjerno služiš,
Kô svog gosu što si služio do sad,
Kaži — hoćeš?

VLATKO (radostno). Hoću, drage volje! —

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji. — Djeca kraljičina ŠIŠMAN i mala KATICA stupe u sobu, te polete k majci svojoj.

KATARINA (ogrli strastno obadvoje djece — kroz plač).
Djeco moja . . . Djeco!

KATICA. Što je tebi,
Mila majko, kaži, zašto plačeš?

ŠIŠMAN. O majčice sladka, nemoj plakat,
Šišman bit će dobar i poslušan
Vazda, bit će — kako veliš često —
Radost tvoja, samo nemoj plakat,
Jer me srce boli, kad ti plačeš.

KATICA. Ne plač', majko, i ja ću proplakat
Odmah.

KATARINA. Kako da ne plačem jadna,
Kad na srcu mene peku rane,
Rane, koje nisu od prebola.

ŠIŠMAN. Rane na tvom srcu? — Zar te zbilja
Bole ove rane, majko?

KATARINA. Sinko,
Da ne bole, ne b' se rane zvale.

KOSAČIĆ. Tužan je to prizor.

VLATKO. Jao žalosti!
S kamena bi suza udarila
Gledajući to i slušajući.

GREBLJANOVIĆ (poluglasno — sâm sa sobom).
Svega toga jada ne bi bilo,
Da su mene ljudi saslušali,
Dok vremena bješe, da se sluša.

KATARINA (opet strastno ogrli djecu).
Siročadi, znaj: otac ti umrie!

KATICA (kroz plač).
Šta, naš otac?

ŠIŠMAN. Nije l', mila majko?
To bi Tomo, kralj bosanski, što nas
Amo posla k našem djedu, je li?
Ta rekla si većkrat, mila majko,
Da nas nema rado taj naš otac,
Zašto dakle plačeš?

KATARINA. Diete, diete,
Ne govori tako, veće vazda
Štuj i ljubi roditelje svoje;
Jao djetetu, kad ne čini tako.

ŠIŠMAN (ogrli i cjeluje majku).
Slušat ću te, samo nemoj plakat.

KATICA. Ja i Šišman molit ćemo, majko,
Molitvicu liepu za našega
Otca, je li?

KATARINA (poljubi kćer).
Tako valja! da, da,
Krotka dušo, moli. — I ti, Šiško,
Moli s tvojom sekom ... I za mene
Mol'te djeco ... (Potiho.)
Jerbo ja ne mogu. (Djeca hoće da idu.)
Idi, Vlatko, s njima, pa im budi,
Što si nekoč Radivoju bio. (Vlatko poljubi kraljicu u ruku, zatim ode s djecom.)

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji — bez VLATKA i djece.

KOSAČIĆ. Ja doduše nisam u najboljem
Prijateljstvu živio s Tomašem,

Odkako se opet sa Vojačom
Sdruži, s mojom ćerkom pak razdruži,
Al' sad ipak žalim smrt njegovu
Baš iskreno, proklinjuć njegove
Ubojice.

ATARINA (do sad nešto zamišljena — žestoko).
Jad ih moj ubio!
Bog im dao, što su zaslužili:
Da im tuga ne imade druga,
Kud hodili, tud jadikovali,
Sad na njima svilena košulja,
Do godine bijela astara! —

KOSAČIĆ. Bog je čuo, ćerko, i zapisô.

REBLJANOVIĆ.
Oprosti mi, o kraljice svietla,
Al' sad nije hasne tugovati,
Već pomislit treba odmah sada
U početku, kako da se svojski
Osvetimo tijem bezdušnikom,
I njihovim težnjam kako na put
Da stanemo, dok prekasno nije,
I dok Bosnu ne ugrabe, koja —
Ako ima pravde na tom svietu —
Tebi i djeci tvojoj pripast mora.

KOSAČIĆ. Pravo veliš, Grebljanović Vuče,
Al' sad kaži najprie, što ti misliš,
Da se čini.

REBLJANOVIĆ. Kazat ću, što mislim:
Nema dvojbe, da kopile Stjepan
I Radivoj medju velikaši
Ne b' imali svojih prijatelja,
Što ih sliede; ja bih pače rekô,
Da je veća strana vojevodâ,
Što ih dodje na bilajsko polje
Sa svojimi bojnimi četami,
Dobro došlo sredstvo tom Stjepanu,
Da ih u svû svrhu upotrebi,

Premda znadem, da i takvih ima,
Koji su baš vjerni bili kralju,
A sigurno bit će i kraljici
Udovici, a i zakonitoj
Djeci njenoj vjerni. — Moći se je
Osloniti na njih svakojako,
Da će ustat na noge junačke
Sveto pravo štiteć prot' nasilju.

KOSAČIĆ. Da, ti tako misliš, oj vojvodo,
Jer u tebe, znam, i u tvojega
Pobratima Vladimirovića
Vjernost, pravda, a i zakon više
No ostalo na tom svietu važi;
Ali nisu nit' na ruci prsti
Svi jednaki, kamo l' velikaši
I plemići naši, kojino su —
Što se tiče nesloge — na glasu,
Te baš zato rado sliede onog,
Koj' njihovim strastima ugadja,
Bilo mitom ili obećanjem
Novih časti, ili liepim rieč'ma,
Licumjerstvom — ako li uztreba —
Kadšto grožnjom baš i silom strogom . . .
Koj' to znade sve u svoje vrieme
Upotrebit dobro, tog će oni
Rado sliedit; da će pako Stjepan
I Radivoj sve to sada redom
Pokušati, o tom ja ne dvojim. (**Čuje se, gdje netko žurno dolazi.**)
Tko to opet žurno sad dolazi?

GREBLJANOVIĆ.
Valjda novi gosti, koji nama,
Ja se bojim, opet nove glase
Sad donose.

KOSAČIĆ. Može biti — neka!
Što 'e najgore, to sad jurve znamo,
A slutimo, što ne znamo jošte.

PRIZOR PETI.

Prijašnji. — VESELIĆ, STANIĆ i BRANKOVIĆ stupe u sobu, te opazivši kraljicu, duboko se poklone. Kosačić i Grebljanović rukuju se s njima.

KOSAČIĆ. Da ste zdravo, o gospodo častna!
Odkuda vi?

VESELIĆ. Iz bilajskog polja
Dolazimo i zle, žalbog, glase
Donosimo.

KATARINA (poluglasno — sama sa sobom).
Zar opet zle glase!? —
Tako, tako! . . . Dakle još nij' dosta?
Sipaj, sipaj, oj pravedno nebo,
Sve nevolje svoje na me jadnu
I na moju ubogu siročad,
Ne bi li nas, ni krive ni dužne,
Što prie s jadna svieta tog nestalo.

STANIĆ (kraljici).
Mi dodjosmo, da se poklonimo
Tebi kao udovici našeg
Kralja Tome, komu vjerni bismo
Do njegove smrti.

BRANKOVIĆ. A odsele
Tebi i djeci tvojoj biti ćemo
Dušom, tielom vjerni — tako nama
Bog pomogô!

KATARINA. Nemojte se krivo
Zaklinjati! — Znate li: na svietu
Malo vjere ima, pa i ono,
Što je ima, često baš malakše,
Osobito kad nesreća stane
Gonit onog, kome se zavjeri.

VESELIĆ. U nas toga ne će biti nikad,
O kraljice, ne boj se ti toga;
Već mi — ovdje što dodjosmo sada,
I još drugi naši prijatelji —
Baš hoćemo da se sjedinimo

K jednoj svrsi, a ta svrha jeste:
Branit tebe i tvo'e sveto pravo
Prot' Stjepanu nadri-kralju.

KATARINA. Kralju!
Dakle već je kraljem on izabran?

BRANKOVIĆ.
Žalibože, jeste — prie dva dana.

KOSAČIĆ. A Radivoj?

VESELIĆ. O njem nema sada
Ni spomena.

GREBLJANOVIĆ. Kako bi to bilo?

VESELIĆ. Liepo — jerbo Stjepan ga prevari.

KOSAČIĆ. Oj Boga ti, Veselić vojvodo,
Kaži der nam sad u kratko, što se
Poslie smrti kralja dogodilo?

VESELIĆ. Poslie smrti milog našeg kralja
Stjepan odmah s jutra svud razglasi:
Da je Tomo, bivši već odprije,
Kako znate, bolan — iznenada
Te od kapi umro noću.

GREBLJANOVIĆ (gnjevno). Da, da,
Iznenada! — Kazat ćemo vama
Kašnje, kako umrie.

VESELIĆ (u čudu se nadje). Šta to veliš?

GREBLJANOVIĆ.
Pripovjedi dalje o Stjepanu,
Našem tobož novom kralju sada,
Zar ne vidiš, kako svi čeznemo,
Da čujemo štogod više o njemu.

VESELIĆ. Stjepan brzo sazva sve vojvode,
Što nas godier pred Bilajem bješe,
Da viećamo o tom, što najprije
Radit treba, da se poslie smrti
Kralja obći metež ne porodi,
Na što mnogi nazočni vojvode —

Odprie valjda na to potaknuti —
Ne hoteći ništa više slušat,
Kraljem Bosne Stjepana proglase. (Vidi se, kako kraljicu, Kosačića, a i Grebljanovića ova viest dirne.)
Sakupljena mnogobrojna vojska
Odazva se radostno i klikom
Jednoglasnim tom izboru. Stjepan
Zatim, uvjet mira udarivši
Sa Vukmanom banom, digne tabor,
Te sprovodi otca svoga tielo
S mnogobrojnom vojskom u Sutisku,
Da ga tamo svečano sahrani
I zauzme prazan priestol njegov.

REBLJANOVIĆ.
A Radivoj?

RANKOVIĆ. O njemu se glasa:
Da ga 'e prije lukav Stjepan nekud
Odpravio, da mu ništ' ne smeta
Kod osnove, što ju je izveo.

REBLJANOVIĆ.
Zlotvor dakle zlotvora prevari.
Oj gospodo, kad je dakle tako,
A to sada ne smiemo oklievat,
No odlučit i izvesti, štogod
Treba, odmah, dok još većma Stjepan
Ne ojača.

VESELIĆ. Ali kako, brate?
U nas sada tol'ke sile nema,
Da bi kadri bili tom Stjepanu
Oprieti se.

STANIĆ. Svu nam skoro vojsku
Taj prokleti čovjek mitom tajno
Premamio.

RANKOVIĆ. A bez vojske, bogme,
Tu pomoći nema, gdje se mora
Krepkom silom, složno i odvažno
Radit odmah.

KOSAČIĆ. Zbilja, šta mislite!
Ne bi l' možda kralj Matijaš kako
Sklonio se, da u pomoć nama
Bude proti buntovnikom ovim?

VESELIĆ. Ne znam, hoće l' kralj Matijaš htjeti
Ili moći, jerbo, kako znamo,
On drugamo sada vojsku sprema
Za rat silni.

GREBLJANOVIĆ. Uzdat se nemojte
U Matjaša, jer je on, da znate,
Sa Stjepanom u sporazumljenju
Tajnom.

KOSAČIĆ. Kaž'te dakle, šta za Boga
Da činimo, ak' ne ćemo mirno
Da gledamo ruglo i sramotu.

KATARINA (prene se na posljednje rieči otca svoga iz dugoga razmišljanja.)
Zar ne znate zbilja kud ni kamo
Iz tjesnaca toga? — Ja ću dakle
Kano slaba žena vama kazat,
Kojim putem valja udariti.
A zar vam je napalo na oči
U nevolji, te se ne sjećate,
Da je Tomo u Mehmedu caru
Pobratima vjerna stekô? — Ja ću
Caru odmah sada pisat knjigu,
Zaklinjuć ga u ime pokojnog
Pobratima, da njegovoj djeci
I udovi zaštitnikom bude
Prot Stjepanu, koj' ugrabi silom,
Što je naše pred Bogom i svietom. (Vidi se u svih velikaša, da im je taj priedlog sasvim po ćudi.)

GREBLJANOVIĆ.
Bog i duša, to je dobar priedlog.

VESELIĆ. Jest, zaista!

BRANKOVIĆ. Boljeg ne znam ni ja
Do ovoga, ma si razbijao
Sve do sutra glavu razmišljanjem.

KOSAČIĆ. Vrlo dobro jesi izumjela
Sredstvo, ćerko, k cilju.

ATARINA. Jedino je,
Dakle mislim i najbolje sada. (Grebljanoviću i Veseliću.)
Vas dvojicu kano poklisare
Svoje šaljem k Mehmedu silnomu.
Sutra odmah treba da odavle
Jur krenete s knjigom mojom k njemu,
Još mu sámi kaž'te sve, što znate,
Samo da ga privolite na to,
Da udari što prie na Stjepana
I umiri našu domovinu.

KOSAČIĆ. Tako valja!

ΓANIĆ i BRANKOVIĆ. Živjela kraljica!

REBLJANOVIĆ (Kosačiću potiho o kraljici).
Sve izumje dobro, baš je mudra
Kô kraljica nekoč Saba zvana.

OSAČIC (potiho mu odgovara).
Nema dvojbe, hitre je pameti.

:ATARINA. Kad već nije drugdje na tom svietu
Nade kakve ni pomoći za nas,
A to ćemo pokušati sada,
Ne bi l' bila vjera u Turčina. (Ode — i za njom ostali velikaši redom.)

PRIZOR ŠESTI.

Soba kraljevskoga grada u Sutiskoj.

ˈTJEPAN (stupi u sobu naglo).
Što sam htio, to sam evo stekô,
Tudjom snagom, ali ponajviše
Ipak mudrom glavom svojom . . . Tako
Postah kraljem Bosne. — A sad hoću
Isto tako i nadalje svoju
Održati vlast i učvrstiti;

Počeo sam dobro, a dočet ću
Možebiti bolje. — Papi Piju
Poslao sam svoje poklisare,
Da mi krunu pošalje što prije. (Stanka.)
Tako valja, oj Stjepane, tako!
Napried gledaj — osvrtat se nemoj! (Dosjeti se nečemu — strašivo i muklo.)
Puštaj mrtve, nek spavaju mirno! (Stanka.)
Zar on zbilja spava? . . . Da, da, tamo . . .
Ali kadšto ipak uzkršnjuje,
Te zakuca silno ovdje — u grudih,
Kô da su mu groba poklopnice,
Što ih hoće starac da provali . . .
Nu i ovdje morati će usnut — (Žestoko i gnjevno.)
Da, morat će! (Nasmije se rozgotom.)
Stani, oj Stjepane,
Nisi diete, da se plašiš mrtvih;
A živih se isto tako ne boj
Protivnikâ, škodit ti ne mogu,
Jerbo sile u njih nema više,
Mržnja pako bez ikakve sile
Ili moći — rug je po gotovu. (Čuje se netko, gdje sa štropotom dolazi, zatim se čuju rieči.)
«Gdje je? . . . Moram k njemu» (Stjepan spozna glas — porugljivo.)
Poznam ticu
Po njezinom glasu, to je stric moj,
Što dolazi sada iz Bobovca,
Da me pita za svû kraljevinu. —
Bit će sada, znam ja, grmljavine
Strašne, ali iz nje tresnut ne će;
Ako li bi ipak? — e ne marim,
Bit ću gotov i za takav slučaj. — (Uzme sa stiene pištolj, nategne ga i sakrije pod odjećom.)

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji — zatim RADIVOJ, koji sav zaprašen i zasopljen u sobu nasrne.

RADIVOJ (poviče glasno).
Hvala Bogu, evo tebe!

STJEPAN (sasvim hladnokrvno). Šta je?

RADIVOJ (gnjevno).
Šta je, pitaš, a zar ne znaš, šta je,
Hoćeš da ti kažem: da si jadan
Čovjek, koj' me nemilo zasliepi.

STJEPAN (porugljivo).
Zašto si se dao zasliepiti?
Ta imô si oči za gledanje
Kako i ja, zašto nisi gledô
I progledô? —

RADIVOJ. Zar je tako, Stipo?
Nije dosta, što me ti prevari,
Već se i rugaš? — Nuder kaži sada,
Gdje je moja kruna, priestol, grimiz?

STJEPAN (porugljivo).
Traži si ih!

RADIVOJ (plane). To i hoću! — Zato
Evo dodjoh . . . Ala proklet bio
I usahô jezik tvoj, što mene
Toli gladkom a i sladkom rieči
Pomamio golim obećanjem,
Te učini, da sad pakô nosim
U mom srcu!

STJEPAN (sâm sa sobom). Valjda misliš, da ja
Nebo nosim?! —

RADIVOJ. Sva me sreća minu
I sav pokoj, odkako postadoh
Ubojicom dobrog brata svoga.

STJEPAN. Šuti dakle, kad si ubojica.

RADIVOJ. A ti, vražji bezdušniče, šta si?

STJEPAN (ponosito).
Ja sam evo kralj bosanski sada! —
Što sam prije bio il' činio —
Bilo što mu drago — zato sebi
Odgovoran jesam, to ne spada

Amo, ali ti si svejednako
Ono, što si prije bio, i to
Treba da si dobro pamtiš, striče.
Nemoj mene silom natjerati,
Da ti budem, umjesto nećaka,
Kralj i strogi sudac.

RADIVOJ. Šta! Zar moj kralj? . . .
To je odviš! — prosti Bože! — Na to
Sablja moja neka odgovori. (Povuče sablju i hoće da nasrne na Stjepana, nu Stjepan izpod haljine izvuče pištolj i naperi na strica. Radivoj, vidjevši to, ukoči se malko.)

STJEPAN (strogo).
Ni za korak da se ne primakneš,
Ako ne ćeš da te tu ubijem
Kô psa biesnog.

RADIVOJ (jedan časak grozno motri Stjepana, zatim muklim i od gnjeva drhtavim glasom).
Tako li je?

STJEPAN. Tako!

RADIVOJ (opet se sav uzpali — u bjesnilu).
Ne bojim se te kubure tvoje
Baš ni malo — al ti ipak kažem:
Metni na stran potajno oružje,
Pa potrzi sablju od bedrice,
Da se, kako valja, ogledamo,
Ako baba nisi, ako ne ćeš
Da ti rečem: kopile Stjepane! —

STJEPAN (sad plane i baci kuburu na zemlju, te povuče sablju — gnjevno).
Hajde dakle, da se ogledamo! (Jedan na drugoga sad navali biesno — kratak čas se biju, te Stjepan rani Radivoja.)
Evo tebi! . . . Ranjen si — odustaj!

RADIVOJ (u bjesnilu).
Do djavola! — Odustati ne ću,
Dok mahati mogu . . . Udri dalje! (Biju se na novo.)

PRIZOR OSMI.

Prijašnji. — VOJAČA dotrči, te razstavi borce.

VOJAČA. Bože, stan'te! . . . Stipo! — Radivoje! —
Što radite, zar ste sišli s uma?

STJEPAN. Nije, majko, veće stricu mome
Od bjesnila uzavrela krvca,
Pa me moli, da mu pustim žilu.

RADIVOJ. Ne vriedjaj me na novo, Stjepane,
Jer tako mi jedinoga Boga!
Ako udarim još jedanput na te,
Ni sâm djavô razstavit nas ne će,
Dok ne pane mrtav jedan od nas.

VOJAČA. Okan'te se svadje; ta ružno je,
Gdje rodjaci u neslozi živu,
Kamo l' ružn'je, gdje si o glavi rade.

RADIVOJ. Tko je tomu uzrok? — Pitaj evo
Sina svoga, nek ti kaže . . . Nisam
Ja kriv, već on svojim licumjerstvom,
Svojom laži i nevjerom kletom. . .
Oj Vojačo, bolje bi ti bilo,
Da si kamen no njega rodila,
Nemaš sina do njega jednoga,
A on ti je vražjim tragom pošô.

STJEPAN. Ala šteta, što svećenik nisi,
Znao bi baš liepo prodikovat
O blaženstvu, štono dobre ljude
I krepostne onkraj groba čeka,
Al' se prodji toga, ako ne ćeš
Ruglom biti svietu. — Ti se sjećaj
Ortakluka našeg — pa tad šuti!

RADIVOJ. Dobro, Stipo, ali to si pamti:
Ja osvetu hoću da odgodim
Za sad — ali još ćemo se nas dva
Sastat, gdjegod bilo!

STJEPAN. Pazi samo,

Da te luda ne prevari glava:
Proti kralju svomu ako štogod
Radio budeš.

RADIVOJ. Ha, prot' kralju! Proti
Kralju mome? — Opet to mi reče! . . .
Ej pusto ti bilo kraljevanje,
Oko glave mjesto krune sjajne
Vila ti se zmija, a u ruci,
Mjesto žezla, držô glogovinu,
Okuženi grimiz ogrnuo,
A pod tobom priestol izgorio,
Proklet bio na obadva svieta! (Ode hitro.)

PRIZOR DEVETI.

Prijašnji — bez RADIVOJA.

VOJAČA. Strašno li te, sinko moj, prokleo!

STJEPAN. Neka kune, koliko mu drago,
Pače mi je draže, kad tko kune
Ili psuje, nego li kad šuti,
Te ne kaže ni crno ni bielo,
Već razmišlja muče sve načine,
Kako da se dušmanu osveti,
Dok napokon i ne smisli štogod.

VOJAČA. Pravo imaš, Stipo, pas, koj' laje,
Ne će ujest, van onaj, koj' šuti.

STJEPAN. Tako jeste, zato mi je malo
Do osvete Radivoja stalo;
Mislio je, da će se na mojih
Ledjih popet do priestola Bosne,
Pa da će mi tad ko najmeniku
Svom podielit koju otražbinu
Iz milosti . . . Aja, striče Rade!
Lud bih bio, da sam uzeo smjerno
Porad muke i truda svojega
Mjesto Bosne zemlju Hercegovu;
Baš bi bilo, kô da uzmem parče

Ondje, gdje me cielo može zapast,
Kada hoću.

VOJAČA. I pravo je tako,
Koji ore, treba i da žanje.
Sad još nešto, sinko, da ti kažem:
Ti si sada stekô kraljevinu,
Za kojom si čeznuo toliko —
Kako?! — Ne ću da znam, nit mi treba
Znati — dosta: steko si je krepkim
I odvažnim činom, sve si dobro
Uredio do sad, samo jedno
Nije pravo.

STJEPAN. A što bi to bilo?

VOJAČA. Ti imadeš protivnikâ, je li?

STJEPAN. Imam, ali ja ih se ne bojim,
Prezirem ih, šta mi mogu jadni?

VOJAČA. To je baš zlo — uprav to ne valja! —
Nitko tako čvrsto baš ne stoji,
Da past' ne bi mogo — to si pamti.
Nas izkustvo uči, pa i mudrost,
Da dušmana uvažavat treba,
Bio dušman tko mu drago, jerbo
Škodit može svaki. Mnogi s toga
Postradaše, što dušmane svoje
Preziraše.

STJEPAN. Šta da radim dakle?

VOJAČA. Nema dvojbe, da će taj Radivoj
I udova kralja Tome sada
Sve moguće pokušati proti
Tebi, da te kako strmoglave;
Zato radi, oduška im ne daj,
Nastoj, da ih lukavo pretečeš,
Gdje ti godier na put stati kane. (Stanka.)
Bit će dobro, ako pošlješ odmah
Poklisare svoje k Mehmed-caru,
Nudeći mu veći danak — rec'mo:
Dvaest i pet hiljada dukata

Na godinu. — Time će se, mislim,
U Mehmeda želja utišati
Za osvetom svoga pobratima;
U Turčina više novac važi,
Nego li ma kakvo pobratimstvo.

STJEPAN. Sve ću, majko, rado učiniti,
Što mi veliš, ali toga ne ću,
Ja na kletog tog Mehmeda mrzim
Više no na vraga najcrnjega,
Pa da mu još veći danak nudim,
No bi dosad od Tomaša plaćen?
Podnipošto! pače kunem ti se
Živim Bogom, da mu ja odsele
Baš nikakva danka plaćat ne ću,
Već ću gledat, da taj kleti zulum
Za sve vieke skinem s Bosne moje.

VOJAČA. To je, sinko, plemenito, ali
Mudro nije; promisli der dobro
Posljedice toga čina. — Znaš li,
Promišljena da je bolja, nego
Učinjena? — Mehmed će se s tobom
Zaratiti.

STJEPAN. Nek pokuša samo!
A ja ću ga liepo dočekati
S bridkom sabljom i junačkim srcem.

VOJAČA. Šta znaš, radi, samo dobro pazi,
Da ti žao biti ne će.

STJEPAN. To je
Moja briga, majko.

VOJAČA. Dobro, sinko,
Kad je tako — sad još jedno da ti
Kažem. (Otajstveno.)
Šalji neke pouzdane
Ljude svoje, vojvode, plemiće,
Na sve strane kraljevine Bosne,
Da po zemlji blage sbore rieči,
Da ne štede, ako treba, novca,

Ne bi l' tako zemlju umirili,
I podsjekli korien svakoj mržnji,
Gdje se proti tebi uvriežila.

STJEPAN. Pravo imaš, učinit ću tako,
To si dobro izumjela, majko,
Na savjetu hvala!

VOJAČA. Moj Stjepane,
Vladar treba uviek da sasluša,
Um što veli, a ne burno srce,
Pa će dobro proći, k svrsi doći,
A bolje je nikad ne početi
Nego, kako valja, ne dočeti.

PRIZOR DESETI.

Prijašnji. — MARIJA.

STJEPAN. Ha, Marijo! (Sâm sa sobom.)
Nehotice mene
Oko srca sada viek zazebe,
Kada mi se taj angjeo bliži. (Primi Mariju za ruku — glasno i prijazno.)
Mila ženo, šta te vodi k meni?

MARIJA. Jesam li ti zbilja jošte mila,
Oj Stjepane?

STJEPAN. Šta me pitaš za to,
O Marijo, ta znaš, da te ljubim.

MARIJA. Tim se tješim i ja kadno kadšto,
Ali često mi se ipak čini,
Kô da tvoja Marija ti nije
Više ono, što bijaše prije,
To jest: tvoja Marija je svedjer
Ona ista, ali Stjepan nije.

VOJAČA. Kako bi to bilo, snaho?

STJEPAN. Kaži,
Šta ćeš reći time?

MARIJA. Moj Stjepane,
Čelo tvoje prije jasno, vedro,
Zamagli se u novije doba
Sasvim, lice tvoje, prie rumeno,
Sad je bliedo, suho i propalo,
Oči tvoje, prije ponosite
Jasne zviezde, sad priliče bludnom
Divljem ognju, štono — kako vele —
Nad grobovi amo tamo prši. (Stjepan protrne.)
To je tielo — pa neka bi bilo,
Da je samo tielo, Stipo, ali
Duša tvoja takodjer boluje.

STJEPAN (sumnjivo pogleda Mariju).
Kaž', Marijo, odkud ti to slutiš?

MARIJA. Znam za stalno — jer u ljubavi su
Bistre oči. Ti doduše znadeš
Danju dobro baš zaklanjat čuvstva
Svoja, jer se nadvladati umieš,
Da ne vidi sviet, što misliš, ćutiš,
Ali noću, jao! izdaju te
U snu čuvstva, tad uzdišeš težko,
Stenješ, šapćeš — valjda nešto grozno —
Jer se trzaš, zatim skočiš, i tad
Opet legneš, ali — mira nemaš,
To svjedoči, da je neka tajna
Dušu tvoju, prije kô jezero
Gorsko čistu, sad prikrila gustom
Crnom maglom.

STJEPAN. Prodj' se, o Marijo,
Takvih misli.

MARIJA (umiljato). Mili moj Stjepane,
Ti si kazô malo prije: da me
Ljubiš, da sam mila žena tvoja,
Kad je tako, zašto mi ne kažeš,
Što te tišti, a ja hoću rado
S tobom nosit težko breme tvoje. (Ogrli ga — ljubko.)

Olakšaj si grudi, pa mi kaži,
Da znam, šta je! —

)JAČA. Ne valja sve znati!
Znavanje je, komu treba, dobro,
Zlo veliko onom, kom ne treba.
Pitaš, snaho, što Stjepana tare,
Kazat ću ti: nije ništa drugo
Do vladara različite skrbi,
Koj' se brinut mora za tolike
Podanike svoje, za čast svoju
I kraljevstva svoga, za sigurnost,
Blagostanje, sreću sviju skupa
Danju noću, bio gdjegod bio,
Evo to je, što mog sina tišti,
Drugo ništa; je li, Stipo?

ᵓAN (uzdišuć). To je —
To jedino, vjeruj meni!

ARIJA. Moram
Da vjerujem, kad mi veliš, premda
Nešto slutim, kô da nije tako,
Al svejedno, pa da baš i jeste,
A to ipak mislim, da bi bolje
Bilo za nas, da si i dan danas
Ban kô prije, a ne kralj u Bosni.

ᵓAN (potiho sâm sa sobom).
I meni se kadšto tako čini.

ARIJA. Oj Stjepane, tko se na visoko
Penje, taj si često ruke penjuć
Okrvavi trnjem i kamenom,
A kad se je popeo na vrhunac,
Riedko kada nadje ono isto,
Što mu se je pričinilo s nizka.
Sviet, doduše, divi mu se i klanja,
Veličinu pače mu zavidi,
Al ne vidi, niti vidjet može,
Što pobliže onog okružava,
Koj' se pope tamo do vrhunca,

Gdje se munja s gromom poigrava,
Gdje samoća pusta, studen vlada,
I vjetrovi biesno se natječu,
Gdje mu steže grudi zrak pretanjen,
Da dihati jedva može.

STJEPAN. Da, da,
Jest ponešto tako, al je zato
Ipak liepo nad nizinom tmastom
Uzviti se, doticat se smjelo
Samog neba, gdje se liepi vidik
Na daleko divno baš prostire. —
Pravo orla carskom ticom zovu,
Što nadmašiv visoke oblake
K suncu teži, a nizine bježi.

MARIJA. Ali kaži, da l' se s sivim orlom
Druge tice druže? — Svaka mu se
Baš uklanja plaho iz daleka,
Jer se oštrih njeg'vih pandža boji,
On sâm samcat sa visoke hridi
Bistrim okom gleda, ne bi l' gdjegod
Ugledao pliena: krv i grabež,
To je težnja, to je život njegov.
Nema, druže, u visini sreće,
Nema 'e tamo! . . . Sreća 'e plaha tica,
Te se voli u kolibi prostoj
No u sjajnih i visokih kulah
Nastaniti. A ja bih da mogu
Svu tu sjajnost, što me okružava,
Odbacila kô okove zlatne,
Al okove ipak, jer mi stežu
I sapinju zadovoljnost srca,
Rado bi ih riešiti se jednom,
Pa pobjeći s tobom u naš tihi
I prijatni grad na srbskoj medji,
Da zajedno viek naš vjekujemo,
Da živimo opet bezazleno,
Kao što smo živjeli prie toga.

STJEPAN. To ne može sada više biti.

MARIJA. Ne! — A zašto? — Nije l' zadovoljnost
Prvo blago na tom svietu, kaži.
A nije li bolje i s pol puta
Vratiti se, nego l' poći napried
Krivim putem ili pogibeljnim?

STJEPAN. Tko ti kaže, da je ova staza,
Kôm sam pošô, pogibeljna za me?

MARIJA. To mi srce kaže i ne laže. —
Ti si mene prije večkrat zvao
Tvojim dobrim angjelom čuvarem,
Kad sam tebe kako odvratila
Od kakova silovita čina,
Gdje te burna tvoja ćud navrka;
I sada me slušaj!

STJEPAN. Prekasno je! (Sâm sa sobom.)
Da j' uz mene na bilajskom polju
Bila, ne bih ja zaista bio
Slušô, što mi po Matjašu kralju
Tad prišapnu djavo.

MARIJA. Nij' prekasno
Nikad, da se što popravi, dok je
Samo volje i života u nas. (Stanka.)
Evo ima tri godine dana,
Odkako sam pošla jur za tebe,
Al si svagda iskreniji bio
Prama meni, nego l' što si evo
Jur od neko doba! — Oj Stjepane,
Nemoj, da se i sada potužim,
Već mi budi, što si prije bio,
Pa će opet mlada naša sreća
Razviti se i procvast na novo . . . (Ljubko i sve većma ganuto.)
Sjećaš li se, mili druže, jošte
Prvog našeg sastanka u dvoru
Otca moga tamo u Srbiji?
Kako nama odmah u čas prvi,
Čim se oba uočismo, tajna
Žarka iskra kroz oči u srce

Kradomice udje, dok tu skoro
Silnim plamom ljubavi ne buknu!
Sjećaš li se prvijeh cjelova?
Gdje se savih oko tebe, kao
Ruža što se oko bora vije,
Il kô svila oko kite smilja!
O blaženi mog života časi! . . .
Sjećaš li se, oj Stjepane mili,
Kako si me zatim izprosio
U pokojnih roditelja mojih?
Kako l' oba tada pokleknusmo
Pred njih, moleć: da nas blagoslove,
Pa kako nam mila moja majka
I moj stari sliepi otac reče:
«Djeco draga, Bog vas blagoslovi,
Sretni bili!» — Stipo, sjećaš li se?

STJEPAN (uzdiše duboko — ganut i uzbunjen).
Ah, sjećam se — ali to je prošlo!

MARIJA. Da, da, prošlo! — Ali tebe ipak
Uspomena, kako vidim, dirnu . . .
A tako ti ove uspomene
Prošle sreće naše! Nemoj dalje
Prama meni i ostalom svietu
Srce svoje ledom oklopiti,
Već daj suze da ga mo'e raztope;
Razvedri se, budi opet veseo.
Ako li ti kruna tvoja smeta
U tom, a ti budi veledušan,
Pa daj ovo sjajno, težko breme
Onim — kojim, kako mislim, prije
S pravom nekim no tebi pripada.

VOJAČA (potiho i zlovoljno).
Ne mogu se čudu dočuditi,
Kako sbori. (Glasno.)
Osviesti se, snaho!

MARIJA (ne sluša, što Vojača kaže, već nastavi).
Daj ju, Stipo, udovici kralja
Katarini il' svojemu stricu
Radi.

STJEPAN (razljuti se — strastno).
Šuti! — Pa ni rieči više!
Dosta mi je tvoga govorenja . . .
Idi sada!

MARIJA (kroz plač). Dakle sve uzalud!
Jao meni! . . . Idem, Stipo, idem.

VOJAČA. Ja ću s tobom, snaho, da te malko
Razgovorim, pa da te uputim,
Kako ima sviet taj dva vidika,
Jedan, gdje nas vruće srce vodi
Poljem cvjetnim različitih čuvstvâ,
Drugi opet, gdje um hladni svoje
Zatočnike i ljubimce raznim,
Mnokrat strmim ili vijugastim,
Al sigurnim ipak putem vodi,
Dok ih k cilju sobstvene koristi
Ne dovede, gdje ih za sve patnje,
Što su možda pretrpjeli putem,
Liepim zlatnim voćem tad dariva. (Stjepanu)
A ti, sinko, što ti prije rekoh,
Sve promisli još jedanput dobro,
I učini, što za bolje nadješ.

STJEPAN. To i hoću, nemaj brige za to. (Vojača i Marija odu. Stjepan gleda za njima i već hoće da ih sliedi, ali ipak stane, te nešto razmišlja — zatim odvažno.)
Mila si mi, ženo, al' ja ne ću
Teb' za volju da se lišim krune,
Koja mi je jako omiljela,
Ne ću, bogme! — Pa me i stajalo
Sve ostale sreće mog života . . .
To bi bilo odviš veledušno,
Dušu najprie, pa sad još i krunu!
Ta sâm pakô bi mi se narugô
S punim pravom, jer bi bilo ludo. (Žestoko.)
Ne dam, ne dam krune ni kraljevstva,
Al bez rane, al bez mrtve glave! (Ode.)

ČIN ČETVRTI.

PRIZOR PRVI.

Dvorana gradska u Drinopolju. — MUHAMED-paša i OMER-paša, veziri.

OMER (otajstveno).
Muhamede, znadeš li ti, zašto
Nas sad zovnu k sebi možni sultan?

MUHAMED. Slutim nešto: bit će radi Bosne,
Gdje je sada zavladao razdor
Iza smrti kralja Tome, što ga
Brat rodjeni a i sin ubiše.

OMER. To se dakle zbilja dogodilo?

MUHAMED. Jeste, brate, nema dvojbe; tu viest
Poklisari udove kraljice,
Što dodjoše jučer k našem caru,
Potvrdjuju, jer potanko znadu,
Kako 'e bilo.

OMER. A šta misliš, brate,
Hoće l' car naš smrt Tomaša kralja,
Pobratima svoga, osvetiti?

MUHAMED. Tko to može kazati za stalno,
Što car Mehmed hoće, što li ne će,
To se samo tako gatat može;
Ta znaš i sâm, on sasluša kadšto
Mnienje drugih, ali zato ipak
Viek po svojoj samo glavi radi.

OMER. Pravo ima, da ne sluša svakog,
I da radi, što za bolje nadje,

Jerbo do sad, štogodier započe,
Sve mu podje baš za rukom dobro;
A ja ne znam, bi li tako bilo,
Da je slušô, što mu drugi kažu.
Slavan je i čestit Mehmed Drugi,
On će narod velikog proroka
Proslaviti, te će gospodovat
Prokletimi nad kauri skoro . . .
Ala da nas hoće predvoditi
Opet skoro! — Željan sam ti boja,
Ruka mi je desna zasilila,
Sablja bridka krvi zaželjela,
A tako mi dina i imana!
Najvolij bih da sad udarimo
Na tu Bosnu.

]HAMED. To bi vjeruj, i ja
Najvolio . . . Ala liepa blaga
Ima u njoj, plodne su joj zemlje,
Rieke pune ribâ, brda i polja
Puna liepih različitih krdâ,
Ljudi pako krepki su i čili —
Kud ćeš za nas ljepše vezirluke,
Kud li bolje na tom svietu roblje,
Nego l' što ga ima ova Bosna?!
Sâm Bog nam je dade komšinicom,
Veleć time: evo, Ture, uzmi!

OMER. Imaš razlog, i ja tako mislim,
A ti jadni kraljevi bosanski,
Što plaćaju harač našem caru,
Priznajući gospodstvo njegovo,
Što su drugo no veziri carski?
Te ih svrgnut može car, kad hoće,
I vezirluk oteti im.

HAMED (upade mu u rieč). Podat
Vjernijima slugam svojim — je li?

OMER. E dakako. — O Stjepanu kralju
Sadašnjemu kažu i onako:

Da je ohol i naprasit čovjek,
Koj' na Turke mrzi.

MUHAMED. Neka, neka!
Ta oholost njega prie vremena
Lišit može kraljevstva i krune,
Koje će se, kako slutim, Mehmed
Tada latit, da si jê prisvoji
U čast svoju i proroka slavu.

OMER. Ala brate, to bi divno bilo! . . .

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji. — MEHMED, za njim HODŽA i četiri gorostasna arapina kao tjelesna straža careva unilaze. Muhamed i Omer poklone se, podvivši ruke, duboko pred carem.

MEHMED (opaziv vezire — prijazno).
Gle, veziri moji! (Muhamedu.)
Da si zdravo,
Muhamede, diko na divanu! (Omeru.)
I ti, bridka sabljo na mejdanu,
Da si zdravo!

MUHAMED. Čestit vazda bio,
Sultan-care, ogrijano sunce!

OMER. Slavan k tomu, dok je svieta i vieka!
Dušmani ti pod nogama bili
Ko tvom konju klinci pod kopitom.

HODŽA. Bog je velik! — Tako će i biti!

OMER (caru — pokloniv se opet pred njim).
Ti si nama doć' zapovjedio —

MEHMED. Jesam, čuti ćete poslie zašto. (Muhamedu.)
Jesu li jur krenuli put Bosne
Poslanici kraljice bosanske?

MUHAMED. Jesu, čestit care, prie dva sata.

MEHMED. Žao mi je kralja Tome, moga
Pobratima . . . Bio je dobar čovjek,
Ali šta ću — probuditi mrtve

Lje ne može ni car, a smrt kralja
Osvetiti — to za cielo hoću
Za ko'e vrieme. — Doć' će hora tomu! . . .
(Sam sa sobom.)
Ja na svoju svrhu pazit moram,
Ne na tudju, kamo l' na kaursku,
Vrieme žetve moje u toj Bosni
Već je blizu. (Glasno.)
U ostalom pako
Moj odgovor, udovi kraljici
Poslan, ima i melema nešto. (Mehmedu.)
Zbilja, kaži, što je tomu uzrok,
Te još Ali-bega nema ovdje?

HAMED. Ja sam poslô brza Tatarina,
Da mu kaže, tu da ima doći
Odmah, ne znam, što zateže do sad. (Vidi, gdje dolazi Ali-beg.)
Al' što rekoh, evo ga jur ovdje.

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji. — ALI-BEG.

BEG (pokloni se duboko pred carem).
Čestit care, evo vjerne sluge,
Zapoviedaj! —

EHMED. Znam ja, da si vjeran,
A još k tomu mudar i odvažan,
Zato tebe kao poslanika
Svoga šaljem sa ta dva fermana — (Preda mu dvie listine.)
Najprie k Izak-paši, što je u Skoplju
Zapovjednik — njemu kaži: odmah
Da sakupi svoju četu, te s njom
U susjednu Bosnu da navali
Pod izlikom, kan' da će priteći
Udovici kralja Tome u pomoć
Prot Stjepanu. (Stanka.)
Zatim od Izaka

Žurno kreni k tom Stjepanu kralju
Bosanskomu, te zahtievaj strogo:
Da mi odmah dužan harač plati,
Pače išti više, nego li što
Bi plaćeno do sad.

MUHAMED. Kamo sreće,
Da taj Stjepan plati dobrovoljno,
Što mu otac plaćati morade.

MEHMED. Šta govoriš, jesi l' sišô s uma!
A zar volja moja ništ' ne važi?

MUHAMED. Sve zaista, čestit care, u nas,
Ali ne znam, da li u Stjepana,
O kom znadem —

OMER (upane Muhamedu u rieč). Da na Turke mrzi.

MUHAMED. Da je vruće krvi, te ponosit.

OMER. A još k tomu kažu, da je hrabar.

MEHMED (uzplamti).
A ja što sam? — Jadni, zar ne znate,
Da preda mnom svaki izčezava
Ponos, vruća krv preda mnom mora
Da ohladni il oledi sasvim,
Ono pako, što se na mom putu
Ne pregiblje, prelomim na dvoje.
Ja sam Mehmed Drugi, to je dosta,
Mehmed, kog će spominjat potomstvo:
Da mu ravna ne bi u svem vieku.

HODŽA. Istina je, na vojsci si vazda
Sretan bio, pobjeda bi sjajna
Svaki tvoj boj, zato s punim pravom
Nazvasmo te slavnim dobitnikom.

MEHMED. Kad je dakle tako, kažite mi,
Šta je jadni Stjepan proti meni
Sa ponosom i hrabrošću svojom?
Iz milosti moje on kraljuje
Još nekoje vrieme u toj Bosni,
Jer da hoću, priestol mu se ruši

Sutra — zato neka ne prkosi,
Već pokoran treba da mi bude
Kao svome dobrom gospodaru. (Ali-begu.)
Ako li bi ipak — što ne mislim —
Zaniekao harač, a to znadeš
Bez naputka, što mu kazat imaš
U mo'e ime, jer mi znaš načela,
Kojim vjeran ja ostati hoću,
Dokle sunce svoj put ne izgubi. (Rukom mahne, na što Ali-beg, pokloniv se duboko, ode.)

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji — bez ALI-BEGA.

HODŽA. Je li testir, da te štogod pitam,
Čestit care?

MEHMED. Testir, hodžo — pitaj!

HODŽA. Zašt' zatežeš s tvojim odlukama?
Što bit mora, neka jednom bude!
Alah ti je sjajnu poklonio
Krunu, al u njojzi jošte fali
Jedan dragi kamen — to je Bosna.

MEHMED. Gle, gle, hodžo, što si izumio!
Mudar jesi, al besjediš ludo,
A zar misliš, da je ova Bosna
Cilj jedini, za kojim ja težim?
Ti se varaš! — Alah mi je dvije
Baš najveće ovog svieta krune
Namienio, s njima i upravu
Nad iztočnim i zapadnim carstvom
Rimskim . . . Prvu jur osvojih s gradom
Konstantinâ, divnim Carigradom,
Siłom moga pobjednog oružja;
A tako mi svetca Muhameda!
I druga me isto tako mora
Zapast! . . . Prije mirovati ne ću,
Dok se meni stari ponositi

Rim sa svojih sedam brda liepo
Ne pokloni, dok iz Vatikana
Ne dačinim moj zapadni saraj,
A džamiju iz Petrove crkve,
Kô što je iz Sofije načinih,
S nje oboriv kleti krst kaurski,
Te namjestiv polumjesec sjajni.

OMER. Slava tvoja, čestit gospodaru,
Jur sad svietom plovi, al kad svršiš
Ovo djelo, nadkrilit ćeš slavne
Pradjedove, što ih godier bješe,
Kô što sunce žarko, kada sine
Iza gore, svjetlošću zastire
Sjajnost sviju zviezda i mjeseca.

MUHAMED. Ja ne dvojim, čestit care, ti ćeš
Proslaviti sebe i naš narod,
Pa će se još jedit nasljednici
Tvoji, što si njima preoteo
Cielu slavu, tako da im ništa
Iza tebe ne ostade više,
Čim bi mogli sebe proslaviti.

HODŽA. Uztraj samo na tom slavnom putu,
Pa ćeš vidjet, da će tebe k cilju
Ožudjenom sretno dovest ruka
Velikoga svetca Muhameda,
Jer jamačno tebe on izabra,
Da njegove pravovjerne vodiš
Svietlom stazom slave i pobjede.

MEHMED (uzhićeno upane).
I sve bliže našemu poslanstvu,
Štono jeste: gospodstvo nad svietom! (Stanka.)
To je. ono, za čim uviek teži
Srce moje u snu i na javi,
U toj misli sva mi se ostala
Stječu čuvstva. (Hodži.)
Zato ne pitajte,
Zašto ovo, zašto ono radim
Il' ne radim — prodjite se toga!

Već u moju uzdajte se pamet,
Koja mene do sad ne prevari,
I u čvrstu volju moju, koja
Izvest znade, što izumi pamet . . .
Što se pako ove Bosne tiče,
Paz'te dobro, što vam kažem sada:
Ta će biti skoro moja, jerbo
Klicu nosi trulosti u sebi,
S koje propast hoće. —

MUHAMED. Prije mnogo
Još godinâ, tko bi bio rekô,
Da će tako ova Bosna proći! —
Tad još bješe slavna, ponosita,
Al od svega toga sad joj jedva
Ime osta.

MEHMED (ozbiljno). Tako ti je uviek
Na tom svietu bilo, te će biti,
Vjeruj meni, i unapried tako.
Vrieme gradi ponosite kule,
Al ih vrieme opet razgradjuje;
Carstva niču, rastu i dorastu,
A kad jednom stignu i prevale
Svog razvitka stepen baš najviši,
Trkimice često pram propasti
K nezasitnom bezdnu lete, gdje ih
Izpred vida nestaje ljudskoga.

OMER. I naše će dakle jednom carstvo,
Kad je tako, propast.

MEHMED (prene se — žestoko). Ha, Omere!
Šta si rekô? — To moguće nije!
Silno carstvo tursko propast ne će
I ne smije — nikad, podnipošto!
Već će rinut narode ostale
I njihova carstva u grob tavni
I zaborav vječnu, te njihovom
Pomladjeno baštinom do vieka
Rasti, cvasti, nikad ne docvasti. (Dosjeti se nečemu.)

Al dosta je toga govorenja,
Nismo ovdje došli na dangubu,
Il' na pusti divan, već na posô. (Muhamedu.)
Koliko je ovdje na okupu
Evropejske vojske?

MUHAMED. Bit će svega,
Što pješakâ, a što konjanikâ,
Do šestdeset hiljad'.

MEHMED (Omeru). A koliko
Ima tudier vojske iz Azije?

OMER. Preko dvaest hiljad'.

MEHMED. Uzmi dakle
Ovih dvaest hiljad', pa put Bosne
Odmah s njima kreni, te na ušću
Rieke Bosne u Savu sagradi —
Ali to čim prije — tvrdju jednu,
Kojoj neka ime bude Šamac,
Biti će nam skoro od potrebe . . .
U toj tvrdji ostavi posadu
Jaku — deset od prilike hiljad' —
Pa s ostalom vojnom četom kreni
Prama Skoplju, tamo čekaj, dok ti
Glas od mene dodje. (Muhamedu.)
A ti gledaj,
Da još više vojske tu sakupiš
U najkraće vrieme, trebat će mi! —
Hajte sada, pa ne odgadjajte,
Već što rekoh, svršite mi točno! (Veziri se poklone muče i odu, a u isti par unidje dvoranin.)

DVORANIN. Čestit care, neki vojevoda
Po imenu Radak —

MEHMED (upane mu u rieč). Neka dodje! (Dvoranin ode — a car prama hodži nastavi.)
To je moja najbolja uhoda,
Što jê imam u toj jadnoj Bosni,
Sve mi javlja, što se tam' dogadja,
Gadan čovjek, bez značaja svakog,

Te se uprav kô voda prelieva
Na svakoju stranu; on će prodat
I za novce izdat sve na svietu,
Boga, kralja svoga, majku, otca,
Ženu, diete, dušu i tielo svoje,
Samo ako sve mu dobro platiš;
Sama ga je narav nakazila,
Te na lievu nogu nahramuje,
A na desno oko nahiljuje;
Prezirem ga kô šugavo pseto,
Ali šta ću, za sad još ga trebam.

PRIZOR PETI.

Prijašnji. — RADAK.

DAK (pokloniv se pred carem — smjerno).
Evo mene, moj čestiti care,
Želio si, da se sastanemo
Glavom, da me pitaš za nekoje
Stvari.

MEHMED. Tako jeste. Kaži najprie,
Ima li što novo sada kod vas?

RADAK. Dosta, bogme! — Bosna nij' još bila
Tako plodna, što se kraljâ tiče,
Kao što je sada, ta gotovo
Iza svakog grma kralj joj niče. (Nasmjehne se.)
Barem hoće gdjekoj' da postane,
Što još nije. — Sva se zemlja naša
Sad razvrgla na protivne stranke,
Jedni kralja sadašnjeg Stjepana
Sliede, drugi udovicu Tome,
Treći opet vole Radivoja
Neg' oboje prije spomenutih.

HMED (smiešeć se).
Kaži der mi, koga ti najvoliš.

RADAK. Baš nikoga, da ti pravo kažem,
Od tih sviju.

MEHMED. Ali, more, kaži,
Kako je to? Ta bio si prije
Za Stjepana, da on kraljem bude.

RADAK. To je bilo, al je opet prošlo,
Nada me je moja prevarila,
Ali ništa zato, to ću drugdje
Nadoknadit opet, ako Bog da;
Ta najbolji račundžija kadšto
Fali, ali treba da popravi.
Sa Stjepanom ne ću da pazarim,
On je meni natrunuo oko,
Ja sam njemu, kako valja, bio
Baš u pomoć proti Radivoju,
A on —

MEHMED. Tebe valjda nagradio
Nije?

RADAK. Jeste, ali baš kukavno,
I ne tako, kô što sam se nadô.

MEHMED. A zar ne znaš, da je ljudska nada
Varalica, koja rado vara.

RADAK (upane caru naglo u rieč).
Hoće li me možda i u tebe
Prevariti?

MEHMED (pogleda ga plamenim očima, ali se odmah umiri — hladnokrvno).
Ne će, vojevodo!
Vidjeti ćeš odmah, što sam za te
Pripravio jurve. (Udari dlanom o dlan, na koji znak dvoranin unidje; zatim dvoraninu.)
Id', donesi,
Za vojvodu što je pripravljeno. (Dvoranin žurno ode — a Mehmed nastavi.)
A sad kaži, koja od tih stranka,
Štono si ih spomenuo prije,
Ima najveć prijateljâ?

RADAK. Nema
Dvojbe, stranka Stjepanova.

MED. Zašto?

ADAK. Prvo zato: što mu je u ruku
Vlast kraljevska, a tkogodier steče
Vlast kakovu, taj i prijateljâ
Odmah steče; drugo zato: što je
Stjepan hrabar, lukav i odvažan,
I što mrzi —

MED. Što zatežeš, more?

K (nastavi).
Što na Turke mrzi.

ODŽA. Dakle jako
Na nas mrze tvâ bosanska braća?

DAK. Veća strana plemstva i naroda
Tako, hodžo, da ne može bolje.

MED. A ti, more?

DAK. Kazat ću ti pravo — (Lukavo.)
Čestit care, ja si uviek mislim:
Mrzost na stran, a korist preda se!

ED (nasmjehne se).
Aferim bre, imaš pravo, zato
Baš i ne će biti po te krivo,
Vidim, da si mudra glava.

DAK. Šta ću,
Nužda, kako vele, zakon gradi,
A nužda ga opet izmjenjuje,
Ako uztreba, meni je svejedno,
Turski klanjô il' molio vlaški,
Bog je zato ipak jedan. (Mehmed car hodžu sa strane pogleda.)

A (sav razjaren hoće nešto na glas da reče, ali se obuzda — potiho sam sa sobom).
Jeste
Jedan i to velik Bog nad nami,
Ali ti si grdinja najveća,
Što jê u mom vieku čuh il vidjeh:
Gdje pohuli na naš častan zakon

I vlastiti svoj, u jedan časak. (Pljune, kako mu se ogadi.)

MEHMED (Radaku).
Dobro, dobro, ali sad mi kaži,
Šta ti misliš, šta bi — kad bi čuo,
Da mu vojska moja sad udari
Na krajinu iznenada, kaži,
Šta bi činio Stjepan?

RADAK. Ti znaš, care,
Da se vatra sa slamom ne gasi,
On bi planuv skočio na noge,
A njegova bi se uzžestila
Svakolika vojska, koja nije
Baš velika brojem, al je zato,
Vjeruj meni, hrabra, izabrana,
Te gotova smrt podnieti za njeg';
Ne dvoj dakle, da bi odmah ustô
Stjepan proti tebi.

MEHMED (gnjevno). Proti meni? (Umjerenije.)
A šta misliš, hoće l' platit Stjepan
Dobrovoljno dužan meni harač?

RADAK. Evo tebi ruse glave moje,
Ako ti ga dobrovoljno plati! (Izvjestno.)
On to, bogme, ne će nikad.

MEHMED (plane — strastno). Ne će?
Nek se čuva! Skupo stat ga može
Taj jogunluk, jer za šalu ne zna
Mehmed Drugi. (Stanka. Mehmed se umiri, zatim znalično.)
A zar je on takav?
Poznaješ li njega tako dobro?

RADAK. Kô samoga sebe.

MEHMED (uzraduje se nešto — ponosito).
Dobro dakle,
Kad je tako, te se sviju mnienja
U tom slažu. To mi je baš drago,

Barem hoću susresti junaka
S bridkim mačem, a ne babu kakvu
Sa preslicom. — Oj Stjepane, drž' se!
Skoro će se pobit orô turski,
Što doleti onkraj crnog mora,
Sa sokolom s planina bosanskih! (Dvoranin dolazi sa dvie težke kese.)

ᴀDAK (škilji radostno na kese — lukavo).
Čestit care, ti znaš, da je prva
I najjača tvrdja ciele Bosne
Grad Bobovac, a on da je sada
U mojijeh ruku, to je dosta,
Ti me valjda razumiješ? —

ᴇHMED (uzme kesu iz ruku dvoraninu). Posve!
Evo uzmi za znak zadovoljstva
Moga . . . Uzmi! (Poda Radaku kesu.)
Ako li se možda
Skoro u Bosni opet sastanemo,
Carski ću te, da znaš, darivati. (Mahne Radaku rukom za znak, da može sad otići.)

ᴀDAK (nakloniv se duboko).
Hvala, hvala, čestit gospodaru. (Ode.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji — bez RADAKA.

ᴇHMED (šaljivo).
Kaži, hodžo, što si umuknuo,
Zar ti nije Radak moj po ćudi?

HODŽA. Čestit care, toga se ti kletog
Kaurina čuvaj, da ne izda
Tebe, kao što je izdô svoga
Kralja sada.

MEHMED. Nemaj brige, hodžo,
I njega će luda prevariti
Glava, sâm će sebe izdat kao
Izdajica svaka na posljedku.

HODŽA (gnjevno).

Ja bih redom, imana mi moga!
Nevjernike sve, da mogu, satro
Kano što se satiru robovi,
Al Radaka toga bih na muke
Izabrane dao, da ih muči;
Sablja, kolac, ličina bila bi
Odviš liepa smrt za takvu hulju.

MEHMED. Ne ljuti se, hodžo, već pomisli:
Što zasluži, da i steče svaki,
Nikog plaća za djela ne mine.

HODŽA (svedj još u srčbi).

Al zašt' stvori Bog čovjeka takva?

MEHMED. A zar ne znaš — on i zmiju stvori,
Premda kazat nije moći zašto,
Ali, vjeruj, bez razloga nije.

HODŽA. Pravo imaš, oj Mehmede mudri,
Bog je velik!

MEHMED (ozbiljno). I pravedan, hodžo! (Odu.)

PRIZOR SEDMI.

Dvorana u gradu Sutiskom. — STJEPAN, TOMANOVIĆ, KOVAČIĆ i GOJAK unilaze.

STJEPAN (Kovačiću).

Dakle dvojbe nema nikakove,
Da je tako?

KOVAČIĆ. Nema ni najmanje,
Svietla kruno, gdje umjesto riečî
Čin svjedoči . . . Mojim oč'ma vidjeh
Trag krvavi divljega bjesnila
U požaru opuštenih sela
Na krajini liepe naše zemlje,
Vidjeh, Izak-paša što počini —
Krvni sluga krvnog gospodara.

K (porugljivo).

A to sve u ime Katarine,
Udovice blage, krotke, koja
Pomoć moleć Turkom se uteče.

VAČIĆ. Zaista je zazor i sramota,
Gdje kršćani mole, da im bude
Zaštitnikom dušmanin najveći.

ANOVIĆ.

Pravo veliš, mili pobratime,
Zapali se obraz od obraza,
A zastidi junak od junaka,
Kada čovjek tako ruglo čuje.
Naopako! gdje se tako radi,
Tu ljubavi nema domovine
Ni naroda, već izdajstvo kleto
Širom vrata dušmanu otvara,
Pa mu ljubi skute i koljena
Robskim duhom, ne hajući za to,
Ako gorko narod sav proplače
Pod udarci nemila tudjina,
Uzvanoga u zô čas, da miri,
Što se ne da miriti — van krvlju. (Žalostno i uzdišući duboko.)
Tužna Bosno, duboko si pala!

PAN (ozbiljno).

Istina je, pala je duboko,
Al se hoće podići opeta,
Ja se ufam, jer mirovat ne ću,
Dokle Bosnu našu ne osvetim,
Ili pako ne poginem . . . Meni
I onako dosadjuje mirni
Dosadašnji život, bez napora,
Borbe silne i bez truda svakog.
Dosta mi je veće te dangube,
Što krv samo truje u žilama . . .
Al će doći sgodno vrieme skoro,
Za kojim sam tajno već odavna
Uzdisao, doć' će skoro slavni

Taj dan, gdje ću kleti dug odbiti,
Što ga Bosna duguje Turčinu.

TOMANOVIĆ.
Tako valja, čestit gospodaru,
Baš to i mi jedva izgledamo.

GOJAK (Stjepanu).
Tvoja želja posve je i naša.
Dosta nam je, pače i odviše
Tog gospodstva turskog, što se nama
Prikučuje sve to bliže i bliže,
Baš ko kurjak gladan, kada stane
Obilazit dvore i obore,
Gdje obnjuši pliena i grabeži.

KOVAČIĆ. Šta ćeš više? Ta već i navali
Na nas — kako pripovjedih prije —
Zato hajdmo za njim u potjeru!

TOMANOVIĆ.
Zbilja, svietla kruno, zašto dulje
Oklievamo, kad vidimo, kako
Turčin oko toga svejednako
Radi, kavgu da ogradi? Toga
Podnositi mirno ne smijemo!

KOVAČIĆ. Nema hasne, početi se mora.

STJEPAN. Oj vojvode, vas nijedan tako
Bit ne može željan boja s Turci
Kô ja, to znam, ali znam nadalje
I to, da je vojska, što je imam,
Hrabra, meni sasvim privržena,
Pa i blaga imam, da i više
Još pokupim vojske, al to sve nij'
Dosta prema onolikoj sili,
Kakova je u Mehmeda cara.
Istina je, dobar vodja treba
Da je hrabar, al mudar još više;
Zato jošte počekajte malko,
Dok mi stigne pomoć obećana
Od hrvatskog bana Pavla Tara,

I Jakšića, velikog župana
Neretvanskog, koji obrekoše
Pomoć meni, ako udrem na Turke;
Ja ću pisat toj dvojici knjigu,
Neka šalju, što su obećali.

KOVAČIĆ. Kamo sreća, da učine tako,
Al se bojim, da ta obećanja
Nisu posve nalik onom slovu,
Što se na led piše, kad jug duva.

STJEPAN. Vidjet ćemo. — Zatim ću poslati
Poklisare svoje odmah danas
Matijašu, kralju ugarskomu,
Mletčanima, Juri Kastriotiću,
Da mi štogod i oni pomognu
U tom ratu.

GOJAK. To bi mogli, pače
I morali, jer se, bogme, tiče
I njihove kože, ako našom
Mi platimo.

STJEPAN. Još ću poklisara
Dva poslati k papi.

TOMANOVIĆ. K papi? — Zašto?

KOVAČIĆ. Scienim, da to od koristi ne će
Nikakove biti za nas.

STJEPAN. A ja
Mislim, da će biti, jer njegova
Rieč baš mnogo važi kod ostalih
Vladalaca, zato ću mu sada
Poručiti: neka izposluje,
Da se meni vojska krstonosna
Proti Turkom u pomoć pošalje —
Al što prije; jer tu odgadjanja
Nema, gdje su jur gotovi Turci
Na boj... Bosna klisura je čvrsta,
Bog i duša, te će o njoj prije,
Nego li se sruši, na tisuće

Razbiti se turskijeh lubanja,
Al najposlie, sama bez pomoći
Druge, ne znam, hoće l' moći biesnom
Nasrtanju ogromnijeh silą
Odoljeti . . . Ta i Termopila —
Kako znamo — pade u dušmanâ
Ruke, pošto s hrabrom četom svojom
Leonida slavni tu poginu . . .
Ako l' ipak — što da Bog sačuva! —
Ta predstraža kršćanskih država,
Bosna naime i Hercegovina,
Jednom pade, prost će biti ulaz
U ostale države Turčinu;
Tad nek strepe Ugri i Mletčani,
Są ostalom Talijanskom cielom,
S Rimom starim — neka strepe tada,
Jer će iza provaljenih naših
Tih bedemâ turska poplavica
Sve njihove zemlje poplaviti . . .
To ću papi poručiti, to nek
Na um uzme, zatim ću ga molit,
Da mi krunu jednom pošlje.

TOMANOVIĆ. Kada
Nije ti je poslô onomadne,
Ne će ni sad; a pomoći kakvoj
Od te strane ne nadaj se čisto,
Ja ti kažem.

KOVAČIĆ (Stjepanu). Istinite tvoje
Rieči, molbe i savjete dobre
Ne će, vjeruj, saslušati tamo,
Već će liepo sve to mimoići.

TOMANOVIĆ.
S Rima samo uviek obilato
Sladke rieči i blagoslov šalju,
Al pomoći krepke odtud nema,
Nit je bilo ikad.

KOVAČIĆ. Nit će biti.

GOJAK. Ta tvoj otac predkazô je papi
Isto tako propast iztočnoga
Rimskog carstva, ali — sve zaludu.

STJEPAN. Sve se ipak mora pokušati,
Kad se radi o velikoj stvari.

PRIZOR OSMI.

Prijašnji. — KUBRETIĆ ranjen silno nahrupi u dvoranu.

TOMANOVIĆ.
Što je tebi, brate?

GOJAK. Naopako!
Šta je?

STJEPAN. Kaži, gdje si dopanuo
Ovih rana.

KUBRETIĆ. A za Boga, kralju,
Zar još ne znaš? —

STJEPAN. Šta bih znao? — Reci!
Al u kratko, jerbo ti si ranjen
I umoran, a ja imam posla
Jošte silnog — kaži dakle, šta je?

KUBRETIĆ (podbočiv se na svoju sablju).
Nema tomu ni nedjelja danâ,
Što zapovied tvoju slušajući
Sa vojenom jednom četom krenuh
Uzduž naših medja, da razvidim,
Ima l' gdjegod traga nepriatelju,
Kad li eno, baš na ušću Bosne
Rieke u Savu, imam šta vidjeti —

GOJAK. Šta, za Boga?

TOMANOVIĆ. Šta ćemo to čuti!

STJEPAN. Kaži jednom, šta si vidio tamo?

KUBRETIĆ. Tvrdju novu na zemljištu našem,
Nevidjenu prije. (Svi se začude.)

STJEPAN. Kakvu tvrdju,
Da od Boga nadješ? A zar buncaš
Bolan?

TOMANOVIĆ. Tvrdju! — Tamo? — Nij' moguće!
Tamo nikad tvrdje nije bilo.

KOVAČIĆ. Valjda nije pronikla iz zemlje
Iznenada.

KUBRETIĆ. To sam mislio i ja,
Pa baš zato brže bolje tamo
I ja krenuh, da to čudo vidim,
Ali po se u sto zlijeh časâ
I po svoje, jer kô divlji vepar,
Kad mu u gori nagaziš na ležaj,
Tako Turci iz te klete tvrdje,
Kojoj ime nadjenuše: Šamac,
Kano biesni na nas nasrnuše — (Svi skoče, te se uzbune.)

STJEPAN (škrine zubmi — gnjevno i strastno).
Opet Turci!? — Oj prokleti rode,
Čekaj, čekaj! — (Zatim umjerenije Kubretiću.)
Pripovjedi dalje!

KUBRETIĆ. Ne znam drugo kazat, do jedino:
U Turaka da je triput više
Nego l' u nas tamo vojske bilo.
Mi se s njima zato ipak hrabro
Potukosmo, ali sve zaludu,
Turska sila našu nadvalila
I razbila posve.

GOJAK. Naopako!
Jedva čusmo viest o Izak-paši,
Kad li evo opet na nju nalik
Druge viesti!

KOVAČIĆ. Sad bar znamo, ako
Kratkovidi nismo ili sliepi,
Što nas čeka od tijeh Turakâ,
Koji sada na nas nasiliše,
Te mirovat ne će, dok im hrabro

Ne stanemo na put, da se malko
Opamete i svoja zločinstva
Da ostave.

IANOVIĆ. To još nije dosta.
Turcima se tako ne dolazi
Na kraj sada više, već tu treba
Odlučiti brzo, pa tad udrit
I borit se, te ne sustat prije,
Dok se Turci ili ne odklone
Sasvim sili našoj, te za uviek,
Il' — ako je Božja volja tako —
Mi njihovoj.

EPAN (spopane Tomanovića za ruku — oduševljeno).
Tako, tako, hrabri
Moj Momčilo! Iz dna duše moje
Proiztječu sada rieči tvoje,
I ja tako mislim, pa će valjda
Skoro biti tako; okljevati
Ne možemo, pala kocka sreće
Kud joj godier drago!

RANIN (unilazi). Svietla kruno,
Cara turskog poslanik je došô,
Te ti nosi glase od svojega
Gospodara.

EPAN (plane). Neka dodje, neka! (Dvoranin odlazi.)
Dobro će mi uprav sada doći,
Nije mogô u sgodnije doba
Udesiti mene.

IANOVIĆ. To baš ide
Redom. —

JEPAN. Tako valja, bar se hoće
Stvar ta riešit prije — bridkom sabljom.

PRIZOR DEVETI.

Prijašnji. — ALI-BEG.

BEG (pokloni se pred Stjepanom).
Mehmed Drugi, turski car čestiti,

Samodržac nepobjediv, silni,
Pred kojim se trese —

STJEPAN (upane u rieč — ponosito). Ti i tebi
Slični možda — drugi nitko! . . . Kaži
Bez šaranja svakog, šta gospodar
Tvoj od mene ište?

ALI-BEG. Da mu platiš
Bez odvlake svake dužan harač,
A još k tomu u ime zavjere,
Kao svome caru gospodinu,
Dvie hiljade zlatnijeh dukata
Da mu pošlješ.

STJEPAN (kroz srčbu i gnjev jedva progovara).
Gle, gle! — Ništa drugo?

ALI-BEG. Ništa za sad, zato mislim, da će
Dobro biti po te i po Bosnu,
Ako platiš, što platiti imaš.

STJEPAN. A polako, neznana delijo! —
Nuder kaži, što će biti, ako
Baš ne platim ništa?

ALI-BEG. Nemoj tako,
Mogô bi se lako pokajati,
Jer tako mi svetca Muhameda!
Ako uvriediš čestitoga cara,
A to, vjeruj, da će skoro doći
I do zlića i krvoprolića.

STJEPAN (gnjevno).
A zar nije do toga jur došlo?
Ne znaš li ti, što su počinili
Na krajini našoj blizu Skoplja,
Zatim oko Šamca vaši ljudi?
Zar ti toga zbilja ne znaš, Ture?
Hoćeš, da ti kažem?

ALI-BEG. Šta je mene
Briga za to. — Ja sam došô ovdje,
Da môm caru dužni harač platiš.

ΓJEPAN (priskoči gvozdenim vratima obližnje blagajne, otvori ju — žestoko).

Evo vidiš, koliko imadem
Ovdje blaga u srebru i zlatu! . . .
Nu da znadeš: tvomu Mehmed-caru
Ni mrvice od tog blaga ne dam,
Već ću time vojsku si umnožat,
A što zatim s vojskom ovom hoću,
To baš lasno možeš pogoditi.

ALI-BEG. Oj Stjepane, kralju, ti promisli,
Šta besjediš, šta li radiš sada,
A ja tebi opet kažem: po te
Bit će bolje, ako harač platiš,
Sliedeć tako primjer pokojnoga
Otca svoga Tome.

'JEPAN (uzžesti se).

Šta je meni
Do mojega otca u tom stalo . . .
Ako on bieše sluga padišaha,
A to ne ću ja da rob mu budem,
Već ću radit, što je meni drago.

ALI-BEG. Znaš li, kralju, da u moga cara
Ima silna na okupu vojska,
Te bi lakše zviezde po nebesih
Prebrojiti, nego l' sve junake
Redom. Znam ja, i u tebe ima
Hrabra vojska, pa ti možeš novcem
Jošte više vojske sakupiti,
Ali sve to mora izčeznuti
Napram volji cara čestitoga
I njegovih ordijâ bez broja.

MANOVIĆ (oduševljeno i žestoko).

Boj ne bije svijetlo oružje,
Nit množina kakvih najmenikâ,
Već boj bije srce u junakâ,
Što za dom svoj i narod vojuju.

ALI-BEG. Promislite, što radite, dobro;
Jer ako se s nami zaratite,

Mehmed vazda u boju batlija,
Tjerat će vas kô oblake pieska,
Kad ih vjetar po pustari goni.

TOMANOVIĆ.
Samo neka pazi, da se njemu
Ne nažene piesak taj u oči,
I da s toga jadan ne osliepi.

ALI-BEG. Ostati će mnogo pustih kapa,
I udova u crno zavitih
U toj Bosni, ako silna naša
Vojska s vašom stane ljut boj biti.

TOMANOVIĆ.
Ako Bog da, ostat će još više
Pustih čalma, pa i bula turskih
U haremih bez svog gospodara,
Ak' se male ali hrabre čete
Naše uzžeste, te u svima srce,
Kako valja, junački razigra.

ALI-BEG. To bit može, ali će napokon
Naša sila ipak prevagnuti,
A vi ćete redom poginuti.

TOMANOVIĆ (oduševljeno).
Neka bude i to, barem ćemo
Nakon sebe spomen ostaviti.

STJEPAN. Pravo imaš, moj Tomanoviću,
Bit će tako; jer mi ćemo znati
Il' pobjedu kô junaci steći,
Ili umriet — da živimo viekom! —
Jedno ili drugo, samo prije
Da se Turkom osvetimo.

ALI-BEG. Vidim,
Od koristi nije, da se s tobom,
Kralju Stipo, a i s vojvodami
Tu prepirem dulje, već vam evo
Dajem ferman cara čestitoga,
Slušajte ga, ne bi li se opet
Tijem kako pameti dozvali,

Pa i njega starijega znali. (Izvuče iz haljine lite pokloniv se, dotakne se njom ustâ i čela, zatim ju poda Stjepanu.)
Čitaj, kralju, što ti zapovieda
Naš gospodar.

PAN (trgne Ali-begu žestoko ferman iz ruku, razdere ga i baci ;ane komade Ali-begu pred noge, Ali-beg se prepane. — Stjepan ;a prezirno jedan čas motri, zatim s gnjevnim ponosom.)
Evo ti fermana
Cara tvoga! . . . Pa si jednom pamti,
Kleti robe, da on tvoj gospodar
Biti može, ali moj nipošto! —
Kaži caru: da će njemu skoro
Harač platit — (udari rukom o svoju sablju) ova sablja moja
Na bojištu . . . (Mahne rukom Ali-begu.)
A ti idi sada! (Ali-beg sav tronut pokloni se i ode.)

PRIZOR DESETI.

Prijašnji — bez ALI-BEGA.

'JEPAN. Ala kako mi je odlanulo,
Odkako nam drugo ne ostaje,
No udarit na te zulumćare,
Što nam priete robstvom ili smrću.

ANOVIĆ.
Volim, da mi iznad groba moga
Prie vremena kuka kukavica,
Da me ljuba sirota spominje,
No da živim kao rob bezčastno,
I da vidim milu moju Bosnu,
Kako stenje pod krvnikâ jarmom,
Pod kopitom njihovijeh hata,
I pod težkom trostrukom kandžijom.

)VAČIĆ. Borimo se dakle, dok je nama
Na ramenih živa glava, za čast
I slobodu našu.

GOJAK i KUBRETIĆ. To hoćemo,
Dokle sabljom mahat uzmognemo!

STJEPAN. Tako treba, hrabri vojevode,
Vjerujte mi, tko se za stvar svetu
Bori, toga uviek slava, mnokrat
I pobjeda čeka, zato čujte,
Što sam sada učiniti voljan. (Odvažno.)
S ovom četom, što je imam ovdje
U Sutiskoj, krenut ću još danas
Prama Šamcu, da razorim ovo
Gniezdo tursko, te pod razvalinom
Tvrdje ove, gazde joj sahranim. (Kovačiću.)
Iza toga ti sazovi našu
Svu ostalu vojsku, što je ima
Pomještene gdjegdje izvan tvrdjâ,
Pa s njom kreni prama gradu Ključu,
A kad budeš tamo, meterizi
Grad i vojsku, pa me tu dočekaj. (Tomanoviću.)
A ti budi moja kupivojska
Dotle. Beri vojsku, štogod više
Možeš; zovi, što je godier za boj,
Pod barjake, nemoj štedjet novca,
Uzmi tamo, koliko ti treba! (Pokazuje mu prstom na blagajnu.)
Meni nije žao toga blaga
U takovu plemenitu svrhu . . .
Kad li dosta sakupiš vojnikâ,
Odvedi ih uprav u Bobovac,
Te u tvrdom onom gradu daljne
Zapoviedi moje ti izgledaj.

TOMANOVIĆ.
Bit će tako, kô što zapoviedaš.

STJEPAN (Gojaku i Kubretiću).
A vi ćete mene pratit prama
Šamcu oba — je li?

GOJAK. Drage volje.

KUBRETIĆ. Bar ti hoću kalauzom biti!

TJEPAN. Još ću prije, nego li otidem,
Hitro pisat knjige, te razposlat
Poklisare svoje na sve strane,
Da vladare prije spomenute
Sklonim na to, da mi pošlju pomoć,
Koja će nam, vjerujte mi, vrlo
Dobro doći, kad se jednom digne
S cielom svojom vojskom Mehmed na nas.

ıANOVIĆ.
Neka dodje! . . . Jedva ti ga čekam,
Jer sam sablji božju riječ dao:
Koga godier od tijeh Turaka
U susreći sretnem, da jê hoću
Crne turske krvce napojiti,
I njihova mesa nahraniti.

TJEPAN. Uztrpi se, sivi moj sokole,
Jošte malo, biti će naskoro,
Što izgledaš i čemu se nadaš . . .
I ja jedva čekam, da se s njima
Ogledamo. (Sam sa sobom.)
Tim ću se najprije
Ostajati moći — grieha svoga . . . (Opet glasno.)
Sada valja svietu dokazati,
Što malena naša Bosna može,
Ako njojzi do nevolje dodje . . .
A mi, znam ja, miloj domovini
Našoj obraz ne ćemo ovranit
No osvjetlat, u Boga se nadam! (Žestoko i oduševljeno.)
Koga l' rodi i odgoji majka
U toj Bosni, te sad s nama ne će
Prot nevjeri vjeru uhvatiti,
Da za dom svoj krvcu prolijeva,
Ono vam je kleti izdajica,
Deset puta gori od Turčina,
Njegova se ne užegla svieća
Na ovome ni na onom svietu,
Ubio ga Bog i božja vjera! (Odu redom svi.)

ČIN PETI.

PRIZOR PRVI.

Soba u gradu Ključu. — Večernje doba. — KOVAČIĆ i GOJAK.

KOVAČIĆ. Ne znam, što je, al mi je za čudo,
Što i danas Kubretića nema,
Iz Bobovca da donese glase . . .
Ne znam, bogme, šta da mislim o tom
Zatezanju. — Ta on znade dobro,
Koliko je kralju, a i nama,
Do sigurnih daljnih viestî stalo
O napredku našijeh dušmana.

GOJAK. Nemoj krivo da o njemu sudiš,
Valjda njega nešto uzdržava,
Te ne može, kako bi baš rado,
A k tom znadeš i to, da se sada
Svuda prosto baš ne može proći
Od zasjedâ turskih, na koje se
Lako gdjegod nagaziti može.

KOVAČIĆ (gnjevno).
Trista jada, šta smo dočekali! —
Ta još nema pet nedjelja danâ,
Što je hrabri kralj naš Stjepan ono
Gniezdo tursko Šamac razorio,
I posadu od deset hiljada
Što posjekô, a što zarobio,
Pa gle, već se s nova opet diže
Kleto Ture s novom silom na nas.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji i STJEPAN, koji čuvši posljednje rieči stupi u sobu.

STJEPAN (odvažno).

Što je zato, nek se samo diže,
A mi ćemo njega opet s nova,
Kako treba, dočekati! — Znam ja,
Sada više šale biti ne će;
Jer je Mehmed silnu vojsku digô,
Sto petdeset hiljad' od prilike,
Te prevaliv s njome rieke naše,
Drinu i Bosnu, k nam se prikučuje
Sve to više. (Porugljivo.)
Ali neka, neka!
Zato ipak učiniti ne će,
Da junačka srca nama klonu;
Neka dodje, ako ga je volja . . .
On doć' može, al će grdno proći. (Dosjeti se nečemu.)
Zbilja, što je, te još Kubretića
Nema ovdje? —

KOVAČIĆ.
Ne znam, svietla kruno,
Što je uzrok, da ga jošte nema,
Premda bi jur prema dogovoru
Ovdje biti mogô još za dana,
A sada se mrak jur hvatat poče,
Njega pako nema svejednako.

STJEPAN (zamisli se nešto — sam sa sobom).

Viesti, što ih donijeti ima,
Odlučive jesu u sadašnjem
Stanju našem — mnogo o njih visi! (Čuje se u taj par, gdje netko dolazi.)
Sad dolazi netko . . .

KOVAČIĆ.
Ne bi l' bio
Naš Kubretić, koga izgledamo!

GOJAK (priskoči k vratima).

Jest, jest, on je! — Znam ga po koraku.

PRIZOR TREĆI.

Prijašnji. — KUBRETIĆ sav zaprašen, ranjen i tronut dolazi.

KUBRETIĆ (nakloni se pred kraljem).
Svietla kruno, evo mene!

STJEPAN. Zdravo!
Čekamo te kô ozebli sunca.
Šta 'mi nosiš, vojevodo, kaži. (Kubretić kralju muče predaje nekoliko listovâ, a kralj tom prilikom opazi, da je ranjen.)
Ti si ranjen, a šta će to reći?

GOJAK (priskoči i primi Kubretića za ruku).
Kaži nama, odkuda ti rane?

KOVAČIĆ (pristupi takodjer Kubretiću).
Što se j' sbilo, da od Boga nadješ?

KUBRETIĆ (tronuto).
Nemojte me za mo'e rane pitat,
Jerbo one jesu od vidanja,
Pa ću ih ja moći preboljeti,
Ali ima ranâ na mom srcu,
Što ih jedva preboljeti mogu.

GOJAK. Šta za Boga!

STJEPAN (drži svedj još zapečaćene listove u ruku — uzbunjen, kao da sluti nešto).
Ne govori tako!

KUBRETIĆ (kralju).
Čitaj prije, što ti ove knjige
Pišu, svietla kruno, zatim pako
Mene slušaj.

KOVAČIĆ (Gojaku potiho).
Nešto zlo ja slutim.

GOJAK. I ja, brate.

STJEPAN. Da vidim, što pišu. (Otvori redom sva pisma i čitajuć ih, višeputa gorko se nasmjehne, zatim, pošto ih pročita, sva pisma stisne u klupko, lupi nogom o zemlju — strastno i gnjevno.)
Ha prokleto vjerolomstvo ljudsko! (Stanka — zamisli se duboko.)

AK (Kubretiću — potiho).
Odkud knjige, ognjem izgorjele,
Što su tako smrtne i nenadne?

OVAČIĆ. Da, da, kaži — odkuda te knjige?

BRETIĆ (potiho odgovara Gojaku i Kovačiću).
Zar vi zbilja ne slutite, odkud?
Ta to su vam sami bezuspješni
Odgovori od onijeh sviju,
Što ih bješe kralj naš oprosio,
Da mu budu u pomoć prot Turkom. (Gojak i Kovačić prenu se.)

EPAN (porugljivo i gnjevno sam sa sobom).
Tako li je? To su dakle vjerni
Prijatelji?! — Da, da, dok čovjeka
Obasjava sreća kao sunce,
Dotle ima dosta prijateljâ,
Ali kada nužda il' nesreća
Hoće da to sunce zaogrne
Plaštom svojim — nesta prijateljâ . . .
Liepe rieči, pusti izgovori,
Sažaljenja, il' savjeti plitki,
Tim će svakog obilno darivat,
Al pomoći krepko — bogme, ne će! (Kovačiću i Gojaku — glasno.)
Znajte dakle, vjerni druzi moji,
Da nam se baš od nijedne strane
Nadat nije žudjenoj pomoći. (Vojvode žalostno obore glave.)
Papa iz Rima, Mletčani, ban Pavo,
Zatim Jakšić, Juro Kastriotić,
Dapače i kralj ugarski Matjaš,
Svi mi pišu — kô u dogovoru —
Da mi, koje sbog kratkog vremena,
Koje Bog zna s česa, uprav sada
Baš ne mogu u pomoć priteći.

OVAČIĆ. Ne čudim se papi ni Mletčanom,
To su znane stare varalice,
No se čudim drugim, osobito
Ugarskomu kralju.

STJEPAN. I ja. (Sam sa sobom.)
To je
Zmija ona, koja me je zlatnom
Svôm jabukom na čin namamila,
Što me je iz rajskog perivoja
Čiste sviesti posve iztisnuo,
A sad ipak taj savjetnik kleti
Na cjedilu ostavlja svog druga. (Ohrabri se — glasno.)
Ništa zato! — (Baci u klupko stisnute listove, što ih je sve dosad u ruci držao, daleko od sebe.)
Nek ih voda nosi!
Bit će bolje na vlastitu snagu
Oslanjat se, nego li na pomoć
Rdjavijeh drugâ.

GOJAK. Uprav tako
I ja mislim.

KOVAČIĆ. Sad drugčije nije.

STJEPAN. Nije meni ni najmanje stalo
Do tih ljudi, nit me boli glava,
Što je Mehmed jur sa vojskom svojom
Unišao u tu Bosnu, dok su
Svi gradovi i sve glavne tvrdje
Još u mojih ruku — tu si hoće
Za sigurno, ako nigdje drugdje,
Polumjesec skršiti rogove.

KUBRETIĆ (uzdiše duboko).
Bog bi dao, te bi tako bilo,
Kako veliš, svietla kruno.

STJEPAN. Šta je,
Zar još ima kobnijeh glasova?

KUBRETIĆ. Oprosti mi, što sam sve do sada
Zatezao.

GOJAK. Naopako!

KOVAČIĆ. Šta to
Može biti?! —

STJEPAN. Da bilo, što bilo,
Kaži redom, što je, ta mi nismo
Babe, da nas smute kobne viesti,
Već muževi, koji znamo čvrsto
I odvažno stojeć dočekati
Zlu kob svaku... A ti sad govori!

KUBRETIĆ. Čuj me dakle, svietla kruno, ja sam
U Bobovac došô prie šest dana,
I tamo sam dočekô telala,
Što mi ove klete knjige donie. (Pokazuje prstom na klupko listovâ, što no na zemlji leži.)
Jur sam htio, da se na put dadem,
Al eto ti s vojskom svojom silnom
Pred Bobovac tvrdi Mehmed-cara,
Pa on stane strašno grad taj biti
I jurišat sa četiri strane:
S jedne ga je iz topova bio,
S druge opet jurišem bez kraja,
S treće, silni podkapajuć lagum,
A s četvrte i najtvrdje strane,
Paleći ga žarkim kumbarama,
Zlo ga 'e bio, da ga Bog ubio!

STJEPAN. Liepo li ga dočekô naš hrabri
Tomanović?

KUBRETIĆ. Jest, boga mi, divno!
Al badava — (Zateže nešto.)

STJEPAN. Šta!... Badava?

KUBRETIĆ. Jeste,
Jer grad pade Mehmedu u ruke
Po izdajstvu vojvode Radaka. (Svi izim Kubretića, skoče kao pomamni.)

STJEPAN (žestoko).
Šta si rekô?... Grad Bobovac pade
U dušmanâ ruke?... Ha prokleti
Izdajica? —

KOVAČIĆ. Gadno ovo pseto
Iz lakomstva to učini — znam ga.

GOJAK. Taj je čovjek gori od Turčina.

STJEPAN (hvatajuć za svoju sablju).
Bog da moje ne minuo ruke!

KUBRETIĆ. Nij' po njega krivo, vjeruj meni,
Stigla ga je vriedna plaća jurve,
Jer car Mehmed, pošto grad zauze,
Dade njemu odrubiti glavu.

GOJAK. Djavoli mu ponijeli dušu!

KOVAČIC. A zemlja mu kosti izmetala!

STJEPAN. Tako bilo svakom izdajici! (Kubretiću.)
Kaži dalje: a što bi s posadnom
Vojskom, što li sa Tomanovićem
Hrabrim?

KUBRETIĆ (žalostno). Pošto dakle turska vojska
Po izdaji u grad udje, stane
Na bedemih pa i usred grada
Takva bitka, kakove ni stari
Ne spominju ljudi — bitka strašna!
Hrabro naši boriše se s Turci,
Dokle im se sablje polomiše
Do kršnicâ i rukâ desnicâ . . .
Da je komu čuti bilo s bliza
I vidjeti boj taj strahoviti,
Rekao bi, da se zemlja trese,
Pa da ječeć nebu odgovara,
Da odliežu brda udarcima,
Da naoko polje muklo tutnji,
A obližnje da se uzpljuskuju
Plahe vode — to bi bio rekô;
Al napokon, šta će šaka ljudî
Prot tolikoj sili? — Tu junačtvo
Ne pomaže samo, a čudesâ
Ne bijaše, te tako posadu
Skoro cielu turska sablja izsječe.

GOJAK. Što bi pako sa Tomanovićem?

KOVAČIĆ. Da, da, kaži jurve, što bi s njime?

:UBRETIĆ. Ja ga vidjeh mojijem očima,
Kako pade, pošto prie sagradi
Oko sebe divni baš spomenik,
To gomilu turskijeh tjelesa . . .

'JEPAN (kao i ostali — duboko ganut — zatim oduševljeno).
Junak takav, kao što on bješe,
Ne može no junački umrieti.

GOJAK. Slava njemu!

KOVAČIĆ. I vječna mu pamet!

JBRETIC (nastavlja).
U metežu obćem i u borbi,
Riedki biše, kî se proturaše
Izranjeni kroz neprijateljske
Silne čete . . . Izmedju njih jedan
Ja sam, što sam samo sbog poslanstva
Svoga štedio život.

STJEPAN. To je i pravo.
A da li još koje glase nosiš?

:UBRETIĆ. Ne znam drugo osim to: da Mehmed
Na Bobovac još učini nalet,
Te obori u prah taj grad silni,
Zatim čuo sam putem, da je stric tvoj —

ГJEPAN (upane mu u rieč — žestoko).
Ha, Radivoj! — Šta je s njime?

:UBRETIĆ Turci
Baš na njega i njegovu četu,
Štono ga je pratila posvuda,
Blizu Jajca iz bus'je navališe,
Zarobiše bana i ostalu
Svu gospodu od njegove pratnje,
Te ih pred svog cara odvedoše,
Mehmed pako, ne znajuć za šalu,
Dade najprie Radivoja, zatim
Sve ostale redom pogubiti.

ГJEPAN (sgrozi se).
Strašno!

KOVAČIĆ. Grozan slučaj!

STJEPAN (sam sa sobom). Nije, nije
Ovo slučaj. Ja bih rekô, da je
Ruka božja, koja evo jednog
Iz krvavog našeg ortakluka —
I to najprie bratoubojicu —
Ovkraj jurve ščepa i uništi . . .
Sad bi imô skoro i na mene
Red doć'. — (Odvažno.)
Neka, evo mene! A ja
Uteć ne ću, već ću uztrajati! — (Dvoranin naglo upane, te Gojaku, koji k njemu pristupi, nešto na tiho javi, zatim ode. — U Gojaka opaža se, da se nešto malo prepao. — Gojaku.)
Šta je opet?

GOJAK. Dvoranin mi javi,
Da je došô sada uprav glasnik,
Javljajući: da je Muhameda,
Svog vezira, car za tobom poslô
U potjeru, vezir pako da je
Jur grad tvrdi Jajce zauzeo,
I posadu u njem namjestio
Svoju, dok car prispije s ostalom
Vojskom tamo; a vezir je dotle
S četom svojom odtisnuo za tobom,
Te on može jur do sutra prispjet
Amo . . .

STJEPAN (skoči — odvažno i žestoko).
Dobro . . . Neka samo dodje!
Ja ću njemu ovdje pripraviti
Gostoljubni doček! (Zamisli se malko — zatim sam sa sobom.)
Tako li je? —
Istina je dakle, što sviet veli:
Da nevolja, kad se gdje prijavi
Jednom, da se rado udomaći,
Te uztraje tamo baš do kraja . . .
E ne marim, neka ide redom!
Zato ipak duhom klonut ne ću,
Premda slutim, kô da se i meni

Jur primiče rješiteljni udes
Mog života sve to više . . . Jedno,
Samo jedno mene jošte smeta
U odluci — a to je Marija. (Zamisli se opet, zatim kao da se nečemu dosjeti.)
Da, da, to će bit najbolje! — (Glasno — Kubretiću.)
Idi
Odmah tamo u sobu gospojâ,
Pa kraljicu a i moju majku
U moje ime moli: neka dodju
Odmah amo — baš je nešto silno. (Kubretić se pokloni i ode.)

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji — bez KUBRETIĆA.

STJEPAN (Gojaku).
A koliko ima ovdje vojske
U posadi?

GOJAK. Ima, svietla kruno,
Dvie hiljade, ništa više.

STJEPAN. Dobro;
A jesu li momci pouzdani?

GOJAK. Junaci su, svi pravi Bošnjaci,
Sve birani sivi sokolovi,
Vikli boju i tegobam bojnim,
Znadu sjeći i pobjedu steći,
Moći se je u njih pouzdati.

STJEPAN. Tako valja! (Čuje se, gdje gospoje dolaze, Stjepan još nastavi prama Gojaku.)
Kašnje čut ćeš daljne
Zapoviedi moje . . . Sad dolaze
Gospe . . . (Sam sa sobom.)
Bože, sad mi podaj snage,
Koje treba da je čovjek ima
U takovom času, gdje odluku

Ili dužnost svetu — ljubav hoće
Da juriša tajnom silom svojom. (Gospoje, što ih prati Kubretić, unilaze — svi se poklone.)

PRIZOR PETI.

Prijašnji. — MARIJA, VOJAČA i KUBRETIĆ. — Budući da jur noć nastaje, dvoranin donese svieće, zatim ode.

MARIJA (ogrli Stjepana — nježno).
Moj Stjepane! —

VOJAČA.
Šta to može biti,
Mili sine, što nam kazat imaš
U to noćno neobično doba?

STJEPAN (nešto uzbunjen).
Ti znaš, majko, a i ti, Marijo,
Da je meni vazda sreća vaša
I sigurnost —

VOJAČA (upane mu u rieč). Nemoj okolišat
Bez potrebe, već u kratko nama
Reci, šta je . . . Ja sam majka tvoja,
Koja tebe rodi i odgoji,
Mene dakle poznaš — a Marija,
Što se diči i ponosi tobom,
Ako treba, znat će dokazati,
Da je vriedna biti ženom tvojom . . .
Kaži dakle, što nam kazat imaš.

MARIJA (strašivo).
Mili Bože, moje srce sluti
Svašta, pa se zato i svačesa
Boji sada. (Vojači.)
Majko, oprosti mi,
Što u mene nema one snage,
I muževne, rek bi, moći, koja
Tebe resi, ali šta ću jadna.
Sve se moje misli i sva čuvstva
U ljubavi prama môm Stjepanu
Stječu; ljubav pako sve se boji,
Da što ljubi, kako ne izgubi.

STJEPAN (sam sa sobom — ganuto).
Krotka dušo!

VOJAČA. Što oklievaš, Stipo? —
Ili možda čekaš, ne bi l' majka
Tvoja sama pogodila, što je?...
Ako uzmem na um sve, što biva
U novije vrieme oko mene,
Slutim svašta, pa zato ne mislim,
Da ću krivo reći, ako velim:
Da nas radi pogibelji neke,
Što nam prieti, udaljiti hoćeš...
Nije l' tako? — Kaži!

MARIJA (uplašena). Je l', da nije? —
Reci, Stipo, a što šutiš!? — Je li
Zbilja tako, kô što majka reče?

STJEPAN (uzdiše žalostno).
Jest, Marijo, tako!

MARIJA (sva uzdršće, probliedi i rukom se hvata za srce).
Jao, Bože,
Jao meni jadnoj! (Svi su ganuti.)

STJEPAN (pristupi k Mariji, te ju ogrli — ljubeznim glasom).
Dušo moja!
Utješi se, al to biti mora!

MARIJA (suznim očima i drhtavim glasom).
Nemoj, Stipo, ako Boga znadeš!

STJEPAN (ohrabri se i razabere).
Mora biti! — Tu drugoga nema
Sredstva... Glase pouzdane dobih,
Da se Turci približuju amo;
Za te dakle — to uvidjet moraš —
Mjesta ovdje nema, gdje se hoće
Možebiti sutra jur razliegat
Bojni štropot. To bi pogibeljno
Za te bilo.

MARIJA. Ne bi, Stipo, ne bi
Uza tebe! (Milotužnim glasom.)
Pa baš zato sada

Tebe molim, kô što Bog se moli:
Pusti mene ovdje! — Jerbo dieleć
Pogibelji s tobom, meni ništa
Ne će biti težko, da podnosim;
Al bez tebe bit će mi dvostruko,
Jerbo ti si vazda bio i bit ćeš
Bolji dio mojega života. (Sklopi ruke.)
Ostavi me ovdje!

STJEPAN (duboko ganut i zabunjen — sam sa sobom).
Šta ću s njome?
Svaka njena rieč mi srce kida . . .

VOJAČA (ozbiljno).
Šta si dakle odlučio, sinko?

STJEPAN (na glas materin razabere se — odlučno).
Što sam rekô prije, ne poričem. (Mariji — utješivo.)
Osviesti se, jer što bit ne može,
To ne može biti . . . Zašto da se
Više riečî troši? Ti ćeš poći —
I to odmah — uzev sobom naše
Svekoliko blago, te ćeš otić
K majci svojoj u Ugarsku zemlju,
I tamo ćeš daljne pričekati
Glase od mene; moja pako majka
Pratit će te donle. (Vojači.)
Je li, majko?

VOJAČA. Drage volje.

STJEPAN (opet Mariji). Još ću ti pridružit
Pratioca vjernog . . . (Pokazuje na Kubretića.)
Tog vojvodu
Sa odjelom jednim pouzdanih
Iz posade grada tog momakâ.

MARIJA (kroz plač).
Nije dakle drugčie, to bit mora? (Proplače.)

VOJAČA. Nemoj, ćerko, sebi i Stjepanu
Plačem svojim nuždni taj razstanak
Da otežčaš.

STJEPAN. Pravo imaš, majko. (Mariji.)
Nemoj plakat . . . (Poluglasno izpred sebe.)
Svaka njena suza
Kô žeravka na srce mi pada,
Te me peče. (Glasno.)
Ohrabri se, dušo!

MARIJA (grli Stjepana, te svedj još plačući progovara).
Moj Stjepane, kaži, šta će biti —
Šta će biti iz mene sirote,
Ako se nas dvoje možebiti
Za uvieke sada razstajemo?

STJEPAN (prene se — sam sa sobom).
I to može biti . . . (Glasno.)
Mila ženo,
Šta to buncaš, mi ćemo se vidjet
Skoro, vjeruj meni.

MARIJA. Bog bi dao,
Te bi tako bilo!

STJEPAN (ohrabri se — odlučno).
S Bogom dakle,
Dušo moja! (Hoće da ogrli Mariju.)

MARIJA. Moj Stjepane mili,
Smiluj mi se! — Vidiš, srce moje
Od žalosti hoće da mi pukne,
Ali sve to nije ništa — je li?
Zato ipak moram ići jadna,
Jao meni!

STJEPAN. I meni je žao,
Ni ja nemam srce od kamena,
Al što mora biti, neka bude.

MARIJA. Samo malko, malko još zategni . . .
Znaš li, Stipo, da i sunce žarko,
Prije nego l' za goricu zadje,
Malko stane, pa tad tek zahodi. (Grleći Stjepana.)
Sunce moje, stani jošte malo,
Nemoj mi još zaći! . . . Smrknut će se,

Jao, bez tebe vedro nebo moje,
I možebit sasvim potavnjeti . . .

VOJAČA. Sunce zadje, ali opet svane.

MARIJA. Da l' će moje tako — ne znam; ali
Sve se nešto bojim, da lje ne će.

VOJAČA. Hajdmo, ćerko, spremat nam se na put.

STJEPAN (osviestiv se — priskoči k Mariji).
Pravo imaš, majko, razstat nam se!

MARIJA (jecajući).
Oj Stjepane, vidim jurve sada,
Da drugčije nije . . . S Bogom dakle! (Grlè se i cjeluju.)

STJEPAN (pristupi sada k majci i ogrli ju)
Majko moja, ostaj i ti s Bogom!

VOJAČA (potiho — držeći Stjepana za ruku)
Stipo, ja sve mislim, da će skoro
Kocke pasti . . . Kako? . . . To ja ne znam,
To Bog samo znade — on jedino!
Al svejedno, bilo što mu drago. (Ganuto, ali ipak ponosito.)
To se ipak nadam od svog sina,
Ostô ili propô — da će hrabro
I do kraja podnosit svoj udes.

STJEPAN (svečano i odvažno).
Što se, majko, toga tiče, ti znaš
Sina svoga, uzdaj se u njega.

VOJAČA (ganuto).
Tako valja! — S Bogom dakle, sinko
Moj jedini! (Ogrli Stjepana strastno i poljubi ga u čelo.)

STJEPAN (jako tronut, pokazuje majci prstom Mariju, koja ponešto sa strane stoji blieda, zaplakana i duboko zamišljena — zatim potiho majci svojoj).
Tješi mi ju, majko,
Ako bih ja — možda — (Rieč mu zapinje.)

VOJAČA (stisne ruku Stjepanu — potiho).
Razumijem,

Mili sine . . . Nemaj brige zato,
Tješit ću je.

STJEPAN (rukuje se s Kubretićem).
A ti, vojevodo,
Po razstanku tome sudit možeš,
Da ti blago neizmjerno drago
Evo sada u ruke predajem,
Čuvaj vjerno, što ti povjeravam.

KUBRETIĆ. Hoću, tako meni Bog pomogô!

MARIJA (opet priskoči k Stjepanu, te ga strastno ogrli).
Moj Stjepane!

STJEPAN (duboko ganut). Srce moje, s Bogom! (Vojača zatim uzme Mariju za ruku, te obazrevši se s njome kod vratâ još jedanput, obje mahnu rukama Stjepanu, zatim praćene Kubretićem — odu.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji — bez MARIJE, VOJAČE i KUBRETIĆA.

STJEPAN (zamišljen šeta gore i dolje po sobi — poluglasno izpred sebe).
Jedva mogoh, bolan, prebaviti
Taj razstanak težki i pretežki,
Sva me skoro snaga moja minu,
Jedva suzam mogoh odoljeti. (Opazi Gojaka i Kovačića.)
A vi ovdje, hrabri vojevode?
Do sad nisam vas ni opazio.

GOJAK. Mi stajasmo tu sa strane, oba
Šuteć, ali preduboko ćuteć,
Što će reći: kada se razstaje
Milo i drago.

KOVAČIĆ. Bog i duša, dosta
Vidio sam razstajat se ljudî
U mom vieku, ali tako mene
Još nijedan razstanak ne dirnu
Kô što sada ovaj.

GOJAK. Takve žene,
Kao što je kraljica Marija —
Što bi svoga vojna tako vjerno
I ujedno tak' nježno ljubila —
Takve nema možd' u cieloj Bosni.

STJEPAN (uzdiše).
Istina je, i ja to priznajem,
Ona 'e kruna ženskijeh krepostî! (Otare čelo, kao da time hoće misli, što mu smetaju, raztjerati — zatim poluglasno izpred sebe.)
Na stran, nježne misli! Vama više
Mjesta nema ovdje. (Glasno i odvažno.)
Sada mene
Zvanje moje strogim glasom zove,
Njega moram da odsele slušam. (Gojaku i Kovačiću.)
Sada treba da prijašnji govor,
Započeti o obrani grada —
Štono smo ga sbog razstanka bivšeg
Prekinuli — opet nastavimo,
Jer nipošto ne smijemo naše
Nepriatelje da zaboravimo,
Koji sada, znam, da misle na nas,
Pa baš zato treba i mi sada
Da se prije, nego li čujemo
Talambase turske — osviestimo . . .

GOJAK. Momčad našu, što je ovdje ima,
Dobro poznam, ona 'e, kô što rekoh,
Vikla patnjam i junačkom boju,
Te gotova na znamenje prvo
Dočekati Turke, kako valja.

STJEPAN. S tijem bolje, ali zato ipak
Treba da se po bedemih grada
Porazdiele i umnože straže,
Zatim da se kod argatâ svuda
Ponamjeste strielci, a ostali
Neka stoje pod oružjem spremni.
Gledajte mi, da se to izvrši.

GOJAK. Gledat ćemo.

OVAČIĆ. Bit će, nemaj brige.

ĽJEPAN. Ako li bi prednje straže grada
Opazile ili čule štogod,
Treba odmah da znamenje dadu.
Istina bog, grad taj tvrd je jako,
K tomu ga još hitra i duboka
Rieka Sana i planina Šiša
Od navale brane, ali zato
Ipak treba na oprezu biti . . .
A vi hajte sada, učinite,
Što sam rekô, ja ću ovdje malko
Odpočinut — (sam sa sobom)
ako budem mogô. (Opet glasno.)
Ako li se važno što pridesi,
Javite mi.

:OVAČIĆ. Hoćemo za stalno.

GOJAK. Vjerni tvoji bdit će, svietla kruno,
A ti dotle posve mirno spavaj! (Vojvode se poklone i odu.)

PRIZOR SEDMI.

EPAN (sâm — nasmjehne se porugljivo).
Mirno spavaj! . . . Ala liepe želje!
Zar ne znate — od Boga vam prosto!
Da ne može spavat onaj, koga
Brige crne taru, ili onaj,
Komu ljuti crv otrovne sviesti
Srce grize . . . (Uzdiše duboko.)
Da, da, ja bih rado
Spavao tvrdo — tvrdo kano kamen,
Samo da me minu sanci grozni,
Što ih snijem u snu i na javi;
Ali često ni oka ne stisnem,
Već kad tavni plašt svoj svud razvije
Mrka noćca, kada sve naoko
Spava i šuti, ja sâm budan bludim
Kojekuda, motrim jasne zviezde,

Sad vlašiće, sad danicu pazeć,
Kad će klete jednom potonuti
Od zornoga mraka preotete . . .
Časi noćni, to su strašni časi,
Svaki čas je dan Ilinski za me,
A sat svaki baš godina ciela,
Svud se vrtim, pusta mira nemam,
Obrćem se s desna na lijevo,
Sada legnem, sad opet ustanem,
A san mene svedjer bježi, dočim
Misli mene spopanu očajne,
Rekao bi — da me tko tad vidi —
Da bolujem baš s groznice ljute;
Kad li ipak usnem na posljedku
Sav umoran, jao tad dvostruke
Muke mučim, sapet mi je duh moj
Verigami uzavrele krvi,
Te se kreće ponajviše samo
Oko slike krvave — (muklo)
mog otca . . . (Opet duboko
uzdiše.)
Tad se prenem i na noge skočim,
Težka glava hoće da mi pukne,
Srce kuca, studen me probija
Znoj, uzdišem, ječim, al badava,
Strašna misao ne će da me mine . . . (Stanka
— sjedne tronut na obližnju stolicu.)
Da, da, kruna, štono tjeme resi
Izabranih, kako vele, ljudi,
Težko 'e breme svagda, al još teže,
Kad je krvlju čijom okaljana.
Tada obruč njezin strašno tišti,
A kamenje drago, što ju resi,
Mniš, žeravku da t' na glavu sipa . . . (Tare si
rukom čelo, kao da hoće nešto da otare, zatim se zamisli duboko, tad se nešto sjeti, pa opet ustane.)
Pravo meni Marija je rekla
Višeputa: da je zadovoljnost
Veće blago no išta na svietu . . . (Nježno i ganuto.)

Zašt' mi ode moja golubica
Uprav sada, gdje bi mi najviše
Od potrebe bila, da me tješi
Blagom rieči . . . Ah, zašto mi ode?! (Odvažno.)
Moralo je biti — pa je pravo!
Zašto čisti angjeo da propane
Uz nečista duha, ako 'e njemu
Možd' sudjena propast? . . . (Duboko ganut.)
O Marijo,
Ljubav tvâ je ipak najjasnija
U životu mome zviezda bila!
Sve je drugo manje ili više
Potavnjelo, al tva svjetlost osta
Vazda ista . . . (Žalostno.)
Domovinu moju,
Što joj tako rekav sve žrtvovah,
Te ju usrećit i podići divno
Namjera bi moja, sada vidim,
Kako mi ju udes prem gvozdeni
Jur u crno zavijati poče,
A ja, biedan, kao što bih rado,
U pomoć joj priteći ne mogu,
Jer me skoro sve iznevjerilo,
U što sam se u nevrieme uzdô:
Nade moje, a i prijatelji . . .
To me peče, to mi je na srcu
Ljuta rana. (Prene se.)
Nije l' to možd' kletva,
Koja ne da, da krvavih ruku
Djelo ikad dobro se dovrši!? . . . (Stanka.)
Na zločinstva sklizkoj stazi jedan —
Često prvi — korak odlučuje,
Dok još misao ne postane činom;
Ako l' tada čovjek snage nema,
Da se vrati natrag — propao je!
Jer ga tjera neka tajna sila
Sve bez stanka i prestanka napried,
Pa sve dalje što odmiče, jadan,
Od kreposti, to sve više rajska

Ona slika njemu izčezava,
Dočim dalje svedj ga mami pakô
Ljubkim glasom i varavom rieči
U propasti nezasitno ždrielo,
A zatim se s porugom djavolskom
I on smije svome zatočniku,
Čim ga klieštmi očaja spopane . . . (Razabere se.)
Ali šta je hasne mudrovati,
Sad drugčije nije, veće treba
Susretati hrabro i muževno,
Što se ne da mimoići. To sam
Odlučio, pa će i bit tako! (Stanka.)
Odavna je jurve provalilo
Polak noći . . . Nešto sam umoran,
Al na duši više, no na tielu . . . (Odloži oružje i gornju haljinu, pa podje prama divan-stolici.)
Idem malko leći, ne bi li se
Za čas barem prikrao mirni sanak,
Da mi sklopi mutne oči moje,
Te koprenom svojom da obastre
Plahe slike, što preda mnom trepte. . . (Sjedne i hoće da legne, ali u taj par slučajno pogleda u obližnje zrcalo — groznim glasom.)
Ha! . . . Tomašu! . . . Otče! . . . (Na to skoči kao pomaman, obližnji se stol potrese, sviećnjaci se prevale, svieće utrnu, a gusta tmina zavlada u sobi. Stjepan s naježenom kosom, izbuljenim očima, tielom napried sagnutim i preda se pruženim rukama ukočen stoji neki čas — zatim očajnim glasom:)
Prodji me se!
(Muklo.)
Zar iz groba uskrsavaju mrtvi!? — (Grozna stanka. — Stjepan se pomalo razabere i stupi napried — smiono i glasno.)
To moguće nije! (Poviče.)
Dvoranine! . . .
Svieću! . . . (Dvoranin odmah dodje sa sviećom, te namjesti opet stol i zapali svieće u sviećnjacih, zatim na znak Stjepanov, što mu ga poda rukom, opet odlazi. Stjepan zatim uzme svieću, te stupi pred zrcalo i grozno se nasmjehne, pošto se ogleda u zrcalu.)
Evo klete čarobije!
Ta to ja sam glavom, a ne Tomo...

Ja sam!... Ali, Bog i duša, pravo
Vele, koji kažu, da sam posve
Nalik Tomi... Jesam, to sad vidim,
Pa to me je prije zasjenilo,
Ništa drugo... Ne znam, kako me to
Uznemiri?! — (Utišanim i rek bi kobnim glasom.)
Tomo mirno spava
U Sutiskoj, niti ga je sada
Briga za me... (Metne sviećnjak opet na stol — odvažnim glasom.)
Oj Stjepane, borme,
Na zlo sluti, kada se vlastite
Svoje sjene uplašiti možeš!...
Osviesti se, ne'š li da ti Mehmed
Amo pošlje drugu i preslicu,
Pa da ti se svjetina tad ruga,
A bogalji da uz javor-gusle
Po vašarih o tebi pjevaju:
Da si bio jadna strašivica... (Ponosito i strastno.)
Ne će, bogme! — Još sam kralj bosanski
Stjepan, ime svoje pohuliti
Ne ću, makar mene glave stalo;
Ovu pako zmiju — što ju zovu
Zlom savjesti, i što se ovija
Oko srca moga — ugušit ću
Il' utišat kako, samo da mi
Ne otruje um i srce sada,
Gdje mi treba u čas odlučivi
Sve duševne i tjelesne sile... (Umireno.)
Sad o sanku nema razgovora
Više... (Pogleda na prozor.)
Eno na iztoku jurve
Zora rudjet poče; dan se radja... (Nešto malo se zamisli.)
Tko zna, šta mi nosi, šta l' ne nosi
U svom tajnom skutu?! — (Utrne svieću; zatim se čuje u prednjih sobah štropot ljudi, koji hitro dolaze.)
Šta to znači?
Netko žurno k meni sad dolazi. (Gojak i Kovačić stupe u sobu.)

PRIZOR OSMI.

Prijašnji. — GOJAK i KOVAČIĆ.

GOJAK. Eto na nas našijeh dušmana!

KOVAČIĆ (priskoči k prozoru, otvori ga i pokazuje prstom niz grad).

Ded pogledaj, svietla kruno, tamo,
Pa ćeš vidjet — zora bo jur sviće —
Kako 'e onkraj Sane svu poljanu
Pritisnula vojska.

GOJAK. Vrvi kleto,
Kao da će sudnji danak biti.

STJEPAN (koji je sve do sad mirno i hladnokrvno stajao — ponešto porugljivo).

Šta je vama, hrabri vojevode,
Te se tako uzžestiste oba?
To ste mogli znati, i znali ste,
Da će doći, a valjda se niste,
Prosti Bože, možd' prepali s toga? —
Naopako, kad bi tako bilo!

GOJAK (ponešto uvriedjen).

O junačtvu našem, svietla kruno,
Ti dvojiti nemoj, mi smo vazda
Dokazali, da strašivi nismo,
Gdje je treba s Turkom boj dieliti.

KOVAČIĆ. Ako Bog da, ne ćemo ni sada
Ovraniti čisti do sad obraz,
Ni čast slavnog bosanskog imena.

STJEPAN (poda obojici ruku).

Tako valja! tomu se i nadam
Vazda u vas. (Sad i on pogleda na prozor.)
A to vam je vezir,
Štono ga je svom ordijom poslô
U potjeru Mehmed car za nami.

GOJAK. Nema sumnje — on je.

KOVAČIĆ. Da tko drugi!

PRIZOR DEVETI.

Dvorana u gradu Jajcu. — MEHMED, OMER i HODŽA unilaze redom.

MEHMED. Evo dakle nas u Jajcu, što ga
Naš Muhamed hrabri predobio
Ovih dana! (Smiešeći se.)
Tako valja, samo
Da mi tvrdi grad Ključ još osvoji,
A Stjepana, što tamo boravi,
Da uhvati živa! — Dina mi mog!
To bi za me carska baš jabuka
Bila.

HODŽA. Bog je velik, čestit care,
Pa i to bit može.

OMER. Tad ne dvojim,
Da će redom i ostale tvrdje
I gradovi predati se odmah,
Kao što se do sad njih dovoljni
Broj jur predô.

MEHMED. Morat će svakako!
Jer što mi se dobrim ne predade,
To ću silom oružja osvojit,
Pa tad ne ću štedjet baš nikoga,
Makar ciela Bosna zaplakala.

OMER. Bit će ipak, mislim, u početku
Nešto težko s ovimi Bošnjaci —
Tvrde su to glave.

MEHMED. Smekšat će ih
Ili smrvit posve ruka moja,
Ako mi se sliepo ne pokore . . .
Bit ne može više glave uho,
Van u samâ grdna magareta . . .
Gdje ja vladam, tamo nema drugih
Gospodarâ nikad. Ja sam glava,
A drugo su poslušna mi uda,
Koja — ako glave slušat ne će —

Ja odsiečem. (Ponešto razdraženo.)
Znam ja te Bošnjake,
Slike možda nemaju na svietu,
Što su htjeli, moglo im je biti
Pod kraljevi, što vladahu njimi,
Il' da bolje rečem: skupa s njima;
Al to uprav nesreća bi ciele
Ove zemlje, koja se razvrže
Na različne stranke, s tog zavlada
Medj gospodom bosanskom nesloga,
Ovo sjeme, iz kojeg proniče —
Nakon blizu osamdeset godin'
Kraljevanja i slobode — sada
Propast zemlje, robstvo sviju skupa ...
Vjerujte mi, zlo i naopako,
Gdje svak svojoj zapovieda glavi,
Ili gdje uz jednu — makar mudru
Glavu — mnogo jezikâ imade.
Bog je jedan, a jedno na nebu
Žarko sunce, isto tako treba
I na zemlji jedan car da bude.
Je li tako, hodžo?

HODŽA. Tako jeste!

MEHMED (Omeru).
Zbilja, jesi l' u trag ušô jurve,
Ili saznao štogod o udovi
Pokojnoga Tome — Katarini,
I njezinoj malodobnoj djeci?

OMER. U koliko moguće mi bješe,
Ja izvrših tvoje zapoviedi.
Pouzdanim mojim ljudma naime —
Štono sam ih izaslao tamo
Pram Konjicu — baš za rukom podje,
Te nekako zarobe oboje
Djece, dočim nekog starog slugu,
Po imenu Vlatka — štono djecu
Branit htjede — ubiše na mjestu;
Al udova kraljica jur odprie

Preko Stona u Dubrovnik najprie,
A odanle skoro u Rim ode.
Tamo, čujem, posta koludricom,
Kajeći se ponajviše s toga,
Što je Bosna, ponešto i njenom
Krivnjom, došla u taj tiesni klanac.

MEHMED (rozgotom se nasmije).
Nek se kaje, pravo ima! (Opet Omeru.)
Gdje su
Djeca njena?

OMER. Poslô sam oboje,
Da nam ovdje kako ne smetaju,
U Carigrad.

MEHMED. Dobro . . . Oboje ću
Poturčiti, čim se tamo vratim.
Ja ću skrbit za volju Tomaša,
Pobratima moga, za tu djecu . . .
Djevojka će, čijem ponaraste,
U moj saraj, dječak pako može,
Ako valjan bude, danas sutra
I vezirom mojim lako postat.
A ostali njegovi zemljaci,
Pošto prije sve poturčim redom,
Bit će hrabri moji janjičari,
Jer hrabrosti, imena mi moga!
U njih ima, to sâm dušman mora
Da priznade.

OMER. Istina je živa!
To vidjesmo svagdje, gdje se godier
Do sad s njima sastasmo u boju.

PRIZOR DESETI.

Prijašnji. — ALI-BEG.

ALI-BEG (pošto se duboko pokloni).
Mene šalje, čestit care, vezir
Tvoj Muhamed kô predteču svoga.

MEHMED (nestrpljivo).
Kaži brzo, što mi javit imaš?

ALI-BEG. Tvrdi grad Ključ —

MEHMED (zakrči mu rieč). Je l' u naših ruku?

ALI-BEG. Jeste.

MEHMED. Dobro. — A kralj Stjepan gdje je?

ALI-BEG. U naših je ruku i on — ali —

MEHMED. Šta zatežeš?

ALI-BEG. Skupo nas je stala
Naša dobit, jer je naših mnogo
Pod sabljami i pod buzdovani
Tih Bošnjaka vražjih poginulo.

MEHMED. Pravo im je, zašt' se ne braniše,
Kako treba.

ALI-BEG. Turci hrabri bjehu,
Al Bošnjaci bjehu uprav biesni...
Kod Bobovca, čestit care, znadeš
I sâm dobro, kako 'e bilo, ali
Ono samo šala bi pram boju
Na bedemih tog prokletog Ključa...
To ne bješe samo boj junački,
Veće biesno i krvavo klanje,
Gdje se iznad gomile mrtvacâ
Spopadoše borci kao vuci,
Kad se gladni nadju kod strvine;
Tu je mnogi svome protivniku —
Baciv prije na stranu oružje —
Kô vukodlak grlo sapinjao,
A pod grlo zubom dohvaćao,
Dokle tako jedan ili drugi
Ne izdahne zaklan; a Bošnjaci,
Vjeruj meni, kolovodje bjehu
U tom klanju...

MEHMED (zlobno se nasmjehne).
Hoće oni, hoće!... (Stanka.)
Ali to je naravno sasvime,

Znadu oni dobro, da se njima
Sad o koži radi, pa se brane;
Ta i crv se vije pod nogama,
Kada hoćeš da ga baš pogaziš,
Kamo l' ne bi jedovite zmije. (Znalično.)
A je li se hrabro branio Stjepan?

ALI-BEG. Jest, valaha! — Ako l', čestit care,
Kô što pravo veliš, drugi zmije
Ljute biše, a to bi kralj Stjepan
Zmaj ognjevit, a bridka mu ćorda
Žarka munja, kom je neprestano
Na sve strane treskao strahovito,
Tako, da su pred njim glave turske
Polietale kô jabuke, truplja
Pako redom padala kô snoplje. (Stanka.)
U toj borbi, boreći se slavno
Uz ostalu skoro svu gospodu,
Pade Gojak i Kovačić hrabri,
Oba divna bosanska sokola,
Ali Stjepan osta nepomično
Na svom mjestu, premda i on ranâ
Dopanuo dosta težkih.

OMER. Ala
To je ipak silan, kako vidim,
Junak!

MEHMED (razdraženo).
Sada nije, nego rob moj! (Čuje se štropot iz vana.)
Kakova to graja? (Hodži.)
Idi, gledaj! (Hodža hoće da vidi, šta je, kad li eto na vratih se ukažu Muhamed i Stjepan sa nekoliko odličnih vojnika turskih, što ih prate.)

PRIZOR JEDANAESTI.

Prijašnji. — MUHAMED i STJEPAN, s ovitom ranom na glavi i na desnoj ruci, stupe u dvoranu.

MEHMED (čim uoči Stjepana — poluglasno i strastno).
Ha, evo ga! (Muhamedu — prijazno.)
Zdravo, moj vezire!

MUHAMED (pokloni se smjerno i svečano).
Čestit care, žarko sunce naše,
Slava tebi i oružju tvome!

MEHMED. Već sam čuo, što je i kako je,
Sve potanko . . . Ali-beg mi javi
Malo prije . . . Al znaj, hrabrost tvoju,
Tvrda vjera! nadarit ću carski.

MUHAMED (pokloni se opet).
Ja ne dvojim, jer znam, da se carska
Ne poriče.

MEHMED (motri Stjepana — sam sa sobom).
Kako ponosito
Glavu nosi! — Kô da mu je jošte
Kruna na njoj . . . (Muhamedu — čineći se, kao da ne poznaje Stjepana.)
A koga to vodiš? — (Pokazuje prstom na Stjepana.)
Tko je ova neznana delija?

STJEPAN (porugljivo).
Zar me Mehmed ne poznaje više?
Nije čudo, ta on zaboravlja
Rado stare svoje prijatelje,
Kamo l' ne bi nepriatelje.

MEHMED (osieče se na Stjepana). Šuti!
Tko si, da si, ja ne pitam tebe,
Već vezira svoga.

MUHAMED. To je Stjepan,
Kralj bosanski.

MEHMED (porugljivo). Gle, gle . . . Kralj bosanski!
A što buncaš, kakav kralj bosanski?
Ja za kralja sad u Bosni ne znam. (Ponosito.)
A zar ne znaš, da nestaje kralja,
Gdje car Mehmed na vidjelo stupi,
Baš kô sitnih što nestaje zviezda,
Kad pomalja sunce svoje lice.

STJEPAN (sam sa sobom — gnjevno).
Hvastavice kleta: pa to moram

Sad da mirno slušam . . . Bože, to je
Težka kazna za me!

MUHAMED (hoće da popravi, što je prije rekao).
To je dakle bivši kralj bosanski
Stjepan, što ga k tebi sad dopratih,
Da potvrdiš ove ugovore,
Što sam s njime sklopio u Ključu. (Pokaže Mehmedu nekakove listine.)

MEHMED (pretvara se, te se čudi).
Ugovore?! — Jesi l' s uma sišô?
Pa u moje ime?

MUHAMED. Da, u tvoje,
Nadajuć se, da ćeš ih potvrdit.

MEHMED (plane).
Ne ću nikad, tako mi proroka! (Pristupi k Muhamedu, trgne mu iz ruku hartije — zatim gnjevno Stjepanu).
Ti si ferman carski onomadne
Razderao — vraćam ti sad zajam! . . . (Razdere i pred Stjepana baci hartije.)
Evo to su naši ugovori!

STJEPAN (plane).
Tako li je? . . . (Nešto umirenije, ali ipak porugljivo i prezirno.)
Ali šta se tomu
Čudim, to mi bješe znati prije:
Da ne valja s Turčinom pazarit,
U kog vjere nema.

MEHMED (strogo). Šuti, more!
A zar ima možd' u tebe veće
Vjere, kleti otcoubojice?

STJEPAN (strese se — sam sa sobom).
Ha, ljuto li ujede me zmija! (Glasno Mehmedu.)
Pa ti meni to da spočitavaš?! . . .
Sjećaj der se, kako si pomogô
Udovici Tome, koj' se s tobom —
Al u zô čas — jadan, pobratio,
Kako li si nagradio onog
Tvog uhodu, vojvodu Radaka?

HODŽA (stupi napried — žestoko).
A što slušaš, care gospodine,
Rieči njeg've, puste, otrovane,
Na zmijinu jedu okaljene,
Već daj roba nataknut na kolac,
Neka nišan bude strielam turskim...
A ti pravo imaš, što poričeš
Rieči tijem kaurom zadate,
Ja ti prema šerijatu svomu
Fetvu dajem, da to činit možeš.

MEHMED. To znam, hodžo, i bez tebe zato
Činim tako. (Stjepanu.)
A ti kaži pravo,
Priznaješ li sad gospodstvo moje,
I strepiš li pred njim, kô što strepi
Sad preda mnom ciela ta ponosna
Bosna?

STJEPAN (ponosito). Ja da strepim? — Ej Mehmede,
Slabo li me ti poznaješ jošte!
Ta to vidiš i sam, da li strepim
Pred nadutom ohološću tvojom.
Što se pako moje tužne Bosne
Tiče, ona strepi, Bog i duša,
Pred bjesnilom turskoga zuluma,
Što predstoji jadnoj, jerbo sluti:
Da će mnogo još vremena proći,
Dok joj iza ove noći tavne
Opet sunce svane... Al, Mehmede,
Vjeruj meni: to će vrieme doći!
Jer inače ne bi pravde bilo
Na tom svietu, a pravde imade
Ovkraj jurve . . . (Uzdiše — sam sa sobom.)
To osjećam živo
I ja! (Stupi napried, pogleda u vis, uzneseno i glasno).
Pa se tijem i ti tješi,
Mila tužna domovino moja,
Koju ljubim više, no sve drugo
Na tom svietu! — Doć' će bolje doba
Za te, no što dosadašnje bješe,

Pa tad ne ćeš više bit žalostna,
Bosno moja, već opet ponosna...
Tad će uzduž balkanskijeh gora
Zaoriti glas tvoje slobode,
Pa će tad i moje trule kosti
Još u grobu divno zaigrati. (Mehmedu — ponosito.)
Tebi pako, što mi Bosnu moju
Gaziš, velim: strepi ti pred sudom
Onog, koji — premda nevidivo —
Pravdu svima kroji, bilo robu
Ili caru, krstu il' turčinu,
Bilo ovom il' onom narodu . . .
Strepi pred njim, jer će doć' za stalno
Hora, gdje će pasti carstvo tvoje.

MEHMED (nešto se ustraši — zatim razjareno).
Stani, kleti robe!

HODŽA. Daj laživom
Tom proroku izčupati jezik! . . .

MUHAMED (s udivljenjem).
Drzovitost takvu još ne vidjeh
Moga vieka . . . To je nečuveno!

OMER (spopane sablju).
Posjeć' ću te, il ušuti, robe!

STJEPAN (veličanstveno — čim pred Omera stupi).
Sieci, čo'eče!... A zašto ne siečeš?... (Omer se uzbuni.)
Vidiš li sad! — Ti si rob strašivi,
Ne ja; pa si jošte i to pamti:
Da rob nije, već slobodan vazda,
Koj', kad treba, umrijeti znade.

MEHMED (gorko).
Dost' je rieči! . . . (Stjepanu — zapoviedajući.)
A sad klekni, robe!
Oporeci, što si prije rekô,
I priznaj me, da sam tvoj gospodar.

STJEPAN (porugljivo se nasmije).
Ne rugaj se, ta ti znadeš dobro,

Da ja toga učiniti ne ću,
Dokle god je žive duše u meni...
Ja, da kleknem, Mehmede, pred tobom,
Koj' si sâm rob!? — (Mehmed protrne od gnjeva, a drugi se prepanu, dočim Stjepan odvažno nastavi.)
Da, da, rob najveći
Strasti svojih i svog slavohleplja,
Koj' si krvnik mile moje zemlje,
I zulumćar kleti. (Mehmed sav gnjevom uzavri.)
A šta ti je,
Te se pjeniš, kao u potjeri
Vepar biesni, kad ga dobra striela
U zlo mjesto sgodi? — Jadan li si
U toj srčbi! . . . (Stane smjelo pred Mehmeda.)
Ja te se ne bojim,
Prezirem te i prkosim tebi! . . .

MEHMED (povuče grčevito sablju i navali na Stjepana).
Pani dakle! . . . (Posieče Stjepana.)

STJEPAN (pane). Proklet bio Mehmed! (Sve tiše.)
S Bogom, Bosno... Mario... Prosti, otče!
(Umire.)

(Dulja stanka. Mehmed se utaži, te motri Stjepana mrtva, zatim rukom poda znak, na što dva vojnika odnesu mrtvaca.)

PRIZOR DVANAESTI.

Prijašnji — bez STJEPANA.

MUHAMED. Strašan li bi sud taj!

OMER. Al pravedan.

HODŽA. Ja bih bio, da 'e na mene bilo —

MEHMED (zakrči hodži rieč — umjereno i dostojanstveno).
Šuti hodžo, i tako je dobro! —
Kralj poginu od careve ruke . . .
Pa kad nesta Bosne kraljevine,
Pravo 'e, da joj i kralja nestane...
To je tako bit moralo, jerbo
Gdje se takva dva sastanu muža,

Ko što nas dva što se sastadosmo,
Tu se jedan ukloniti mora,
Da ne bude obojici tiesno
Na tom polju, gdje se lovor dieli . . . (Sve većma oduševljenim glasom.)
A sad napried! — Bosna je jur moja,
Bit će skoro i Hercegovina,
I ostale liepe Banovine,
Što ih tamo pram zapadu ima.
Samo napried! — Slava našeg svetca
Muhameda neka svetom plovi,
Mi gospoda, a drugi robovi,
Tursko carstvo, veliko i jako
Cvast će uviek!

HODŽA (pokloni se i pogleda u vis — svečano).
Sudjeno je tako.

Date Due

